

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ

ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΚΥΠΡΟΥ
ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ
ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ
Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Εικόνα εξωφύλλου: Ο Απόστολος Βαρνάβας.
Τοιχογραφία Εκκλησίας Παναγίας
Χρυσοκουρδαλιώτισσας, Κούρδαλι.

Εικόνα οπισθοφύλλου: Οι εν Κύπρω διαλάμπαντες Άγιοι.
Ιερός ναός Αγίου Κενδέα, Πάφος.

© Διεύθυνση Μέσης Εκπαίδευσης
Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού

Α΄ Έκδοση 1998
Β΄ Έκδοση 2000

Ανατύπωση 2015
Εκτύπωση: LithoWeb Ltd

ISBN 9963-0-4291-0

Στο εξώφυλλο χρησιμοποιήθηκε ανακυκλωμένο χαρτί σε ποσοστό τουλάχιστον 50%, προερχόμενο από διαχείριση απορριμμάτων χαρτιού. Το υπόλοιπο ποσοστό προέρχεται από υπεύθυνη διαχείριση δασών.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ

Γ' Γυμνασίου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ

Συγγραφή και Εποπτεία:

Κεφ. Α': Ίδρυση και Εδραίωση της Εκκλησίας της Κύπρου
Κεφ. Β': Η Εκκλησία της Κύπρου στα χρόνια της ανάπτυξης
Κεφ. Γ': Η Εκκλησία της Κύπρου αιχμάλωτη στους Λατίνους

Συγγραφή και επιμέλεια: **Σπυρούλα Πηγασίου
Πέτρος Πρωτοπαπάς**

Εποπτεία: **Ανδρέας Φωτίου**
Επιθεωρητής Θεολογικών Μαθημάτων

Κεφ. Δ': Η Εκκλησία της Κύπρου στα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας

Συγγραφή και επιμέλεια: **Φαίδωνας Παπαδόπουλος**

Κεφ. Ε': Αγγλοκρατία

Συγγραφή και επιμέλεια: **Γεώργιος Γεωργιάδης**

Κεφ. Στ': Η Εκκλησία στα χρόνια της Ανεξαρτησίας

Συγγραφή και επιμέλεια: **Φαίδωνας Παπαδόπουλος**

Εποπτεία: **Κωνσταντίνος Κλεάνθους**
Επιθεωρητής Θεολογικών Μαθημάτων

Πληκτρολόγηση: **Σπυρούλα Πηγασίου
Σοφία Χαραλάμπους**

Ηλεκτρονική επεξεργασία εικόνων
Ηλεκτρονική σελίδωση: **Χρύσης Σιαμμάς**

Πρόλογος

Η Εκκλησία της Κύπρου από την πρώτη στιγμή της ίδρυσής της αγάλιασε το λαό της και πορεύτηκε μαζί του. Η πολλαπλή πνευματική, κοινωνική και εθνική προσφορά της στο λαό και τον τόπο είναι μεγάλη και αναμφισβήτητη.

Η γνώση αυτής της πραγματικότητας, ιδιαίτερα από τους νέους μας, είναι κάτι παραπάνω και από αναγκαία ως γνώση για αυτοσυνειδησία και στάση ζωής.

Είναι γι' αυτό που το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού φρόντισε να εκδοθεί για τους μαθητές μας από την Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων το βιβλίο «Εκκλησία Κύπρου, Μαρτύριο και Ζωή».

Πιστεύουμε πως η προσπάθεια της συγγραφικής ομάδας να καταγράψει στο βιβλίο αυτό γεγονότα που αφορούν άμεσα τη ζωή της Εκκλησίας και του ποιμνίου της σε συνδυασμό με το πλούσιο εικονογραφικό και φωτογραφικό υλικό βοηθά στην επίτευξη του αρχικού στόχου.

Οποιοσδήποτε εισηγήσεις, παρατηρήσεις ή απόψεις των καθηγητών για βελτίωση του βιβλίου σε νέα έκδοση είναι ευπρόσδεκτες.

Επιθυμώ να ευχαριστήσω θερμά και να συγχαρώ για την εργασία τους την κ. Σπυρούλα Πηγασίου και τον κ. Πέτρο Πρωτοπαπά που έγραψαν και επιμελήθηκαν τα τρία πρώτα κεφάλαια του βιβλίου, καθώς και τους κυρίους Φαίδωνα Παπαδόπουλο, που έγραψε και επιμελήθηκε το τέταρτο και το έκτο κεφάλαιο και Γεώργιο Γεωργιάδη που ανέλαβε τη συγγραφή και επιμέλεια του πέμπτου κεφαλαίου, όπως επίσης και τους επιθεωρητές των Θεολογικών μαθημάτων κ. Ανδρέα Φωτίου και κ. Κωνσταντίνο Κλεάνθους που είχαν την εποπτεία.

Ευχαριστώ επίσης και συγχαίρω την Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων που ανέλαβε την έκδοση του βιβλίου.

Δρ Γεώργιος Χρ. Πουλλής
Διευθυντής Μέσης Εκπαίδευσης

Ευχαριστίες

Ευχαριστούμε το θεολόγο κ. Γιώργο Κάκκουρα που συνεργάστηκε στην επιμέλεια της έκδοσης.

Για την ευγενή παραχώρηση εικόνων και φωτογραφιών ευχαριστούμε θερμά τον Βυζαντινολόγο κ. Γιώργο Φιλοθέου και το θεολόγο κ. Πάρη Αγάθωνος.

Ευχαριστούμε επίσης τον κ. Ιωάννη Ζένιο καθώς και την κ. Παναγιώτα Αβάνη για τη γλωσσική επιμέλεια των τριών πρώτων κεφαλαίων.

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Εκκλησία σαν φιλόστοργη μητέρα, αγκαλιάζει τα παιδιά της, τα ζεσταίνει, τα παρηγορεί, τα καθοδηγεί, τα ζωογονεί και όταν χρειαστεί θυσιάζεται η ίδια για να ζήσουν αυτά.

Αυτό ακριβώς κάνει και η Εκκλησία της Κύπρου, εδώ και 2000 χρόνια. Από την ίδρυσή της, με τον ερχομό των Αποστόλων Βαρνάβα και Παύλου, αγκάλιασε το λαό της Κύπρου, τον στήριξε και τον αναγέννησε. Και ο λαός της Κύπρου έγινε ένα με την Εκκλησία του, ταυτίστηκε με αυτήν. Έτσι η μαρτυρική πορεία της Εκκλησίας της Κύπρου που άρχισε με το μαρτύριο του ιδρυτή της Αποστόλου Βαρνάβα, προδιάγραφε και τη μαρτυρική πορεία του λαού του Θεού σ' αυτό το νησί.

Αξιοπρόσεκτο στην ιστορική πορεία της Εκκλησίας της Κύπρου είναι και το γεγονός πως οι Ποιμένες της σε κάθε δύσκολη περίσταση επέλεξαν συνειδητά το μαρτύριο χάριν του Χριστού και του ποιμνίου τους. Την αλήθεια αυτή είναι που θέλει να τονίσει ο υπότιτλος του βιβλίου “Μαρτύριο και Ζωή”.

Η ιστορία της Εκκλησίας της Κύπρου συμπορεύεται άμεσα στην ιστορική διαδρομή και πορεία του πολύπαθου λαού της που συμβάλλει ενεργά και ουσιαστικά στη διατήρηση της Ελληνικής και Χριστιανικής Ορθόδοξης ταυτότητας των κατοίκων της. Στο σημείο ακριβώς αυτό εδράζεται η αναγκαιότητα της διδασκαλίας του μαθήματος που δεν συμπληρώνει απλά το πρόγραμμα αλλά το ενισχύει σαν μάθημα αυτογνωσίας και ταυτότητας.

Το βιβλίο «ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ – Μαρτύριο και Ζωή», διαιρείται σε έξι κεφάλαια. Όλα τα κεφάλαια πλαισιώνονται με σχετικά κείμενα από διάφορες πηγές, και εμπλουτίζονται από εικόνες που ενισχύουν ή συμπληρώνουν το περιεχόμενο του μαθήματος. Τα κείμενα – πηγές είναι για ενημέρωση μόνο και βρίσκονται στη δεξιά σελίδα σε πλαίσιο ενώ οι εικόνες ανάμεσα στο σχετικό μάθημα. Για καλύτερη κατανόηση όλα τα κείμενα του βιβλίου βρίσκονται μεταφρασμένα σε απλή γλώσσα.

Οι συγγραφείς

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Πρόλογος	5
Εισαγωγικό σημείωμα	7
Πίνακας περιεχομένων	8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄: ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η Κύπρος πριν από τη διάδοση του Χριστιανισμού	12
Πρώτοι Ιεραπόστολοι στην Κύπρο	12
Οι Απόστολοι Βαρνάβας και Παύλος στην Κύπρο	12
Ο Απόστολος Βαρνάβας θεμελιωτής της Εκκλησίας της Κύπρου	18
Διωγμοί	18
Πρωτοχριστιανικά μνημεία	22
Άγιοι	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄: Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η Αγία Ελένη στην Κύπρο	30
Οριστική επικράτηση του Χριστιανισμού στην Κύπρο	30
Εκκλησία της Κύπρου και Οικουμενικές Σύνοδοι	32
Το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου	32
Η Εκκλησία στη δίνη των Αραβικών Επιδρομών	40
Μετοικεσία στη Νέα Ιουστινιανούπολη	40
Μοναχισμός	42
Μοναστήρια	44
Γράμματα – Τέχνη	52
Άγιοι	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄: Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΑΙΧΜΑΛΩΤΗ ΣΤΟΥΣ ΛΑΤΙΝΟΥΣ

Ίδρυση Λατινικής Εκκλησίας στην Κύπρο	70
Προσπάθειες εκλατινισμού του Ορθόδοξου ποιμνίου	70
Η Ορθόδοξη Εκκλησία υποτάσσεται με τη βία στους Λατίνους	74
Η αντίσταση των Ορθοδόξων κατά των Λατίνων	76
Μοναχισμός – Εκκλησιαστικά Γράμματα	80
Τέχνη	84
Άγιοι	90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄:
Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
(1571–1878)

1. Αναδιοργάνωση της Εκκλησίας στα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας ..92	
α. Η πολιτική των κατακτητών	92
β. Η αναδιοργάνωση	94
2. Αγώνες για θρησκευτική και εθνική επιβίωση	96
α. Εξισλαμισμός–παιδομάζωμα	96
β. Η αντίσταση της Εκκλησίας	100
γ. Λινοβάμβακοι	100
3. Προσπάθειες για την απελευθέρωση από τους Τούρκους	102
α. Πρωτοβουλίες της Εκκλησίας	102
β. Τα γεγονότα του 1821	104
γ. Αγώνες μετά το 1821	106
4. Η πνευματική ζωή	108
α. Άγιοι	108
β. Μοναχισμός	110
γ. Εκκλησιαστικά γράμματα και τέχνες	112
5. Η προσφορά της Εκκλησίας στην Κυπριακή Εκπαίδευση	116

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄:
ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ (1878–1960)

Η μεταπολίτευση και τα πρώτα χρόνια	120
Ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος (1865–1900)	120
Το αρχιεπισκοπικό ζήτημα (1900–1909)	124
Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Β΄ (1909–1916)	124
Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ΄ (1916–1933)	126
Ο Αρχιεπίσκοπος Λεόντιος (1947)	130
Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β΄ (1947–1950)	132
Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ (1950–1977)	134
Η παιδεία επί Αγγλοκρατίας	138

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄:
Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ
1960–σήμερα

1. Οργάνωση – διοίκηση	142
2. Πνευματική διακονία	148
3. Φιλανθρωπία – Κοινωνική δράση	152
4. Παιδεία – Τέχνες – Πολιτισμός	156
5. Μοναχισμός	160
6. Σχέσεις με τον υπόλοιπο Χριστιανικό κόσμο	162

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ

ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΑΙΧΜΑΛΩΤΗ ΣΤΟΥΣ ΛΑΤΙΝΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ (1^{ος} - 4^{ος} αι. μ.Χ.)

Η Κύπρος πριν από τη διάδοση του Χριστιανισμού

Η Κύπρος, που βρίσκεται σχετικά κοντά στην Παλαιστίνη όπου έζησε και έδρασε ο Θεάνθρωπος Ιησούς Χριστός, ήταν από τις πρώτες χώρες που είχαν την ευλογία να δεχθούν τη Χριστιανική πίστη. Όταν το χαρμόσυνο μήνυμα του Χριστιανισμού άρχισε να μεταφέρεται στα έθνη, η Κύπρος ήταν επαρχία της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, με πρωτεύουσα την Πάφο. Δύο θρησκείες επικρατούσαν τότε στο νησί: Η ειδωλολατρία, θρησκεία των Ελλήνων κατοίκων της, και ο Ιουδαϊσμός, θρησκεία μιας μεγάλης κοινότητας Ιουδαίων που είχαν εγκατασταθεί στην Κύπρο από τον 3^ο π.Χ. αιώνα.

Πρώτοι Ιεραπόστολοι στην Κύπρο

Ο Χριστιανισμός, πρωτοκηρύχτηκε στην Κύπρο από Χριστιανούς που ήταν μέλη της πρώτης Εκκλησίας των Ιεροσολύμων. Αυτό έγινε αμέσως μετά το διωγμό του Πρωτομάρτυρα Στεφάνου. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν και Κύπριοι που δρούσαν ως ιεραπόστολοι στην Παλαιστίνη και που με το διασκορπισμό τους είχαν φτάσει μέχρι τη Φοινίκη, την Κύπρο και την Αντιόχεια. Κύπριοι ιεραπόστολοι που αναφέρονται επώνυμα στις Πράξεις των Αποστόλων είναι ο Βαρνάβας, ο ανεψιός του Μάρκος, ο Μνάσων και άλλοι. Από τους πρώτους επίσης που κήρυξαν στην Κύπρο το Ευαγγέλιο ήταν και ο προσωπικός φίλος του Χριστού Λάζαρος, που μετά την ανάστασή του ήρθε και εγκαταστάθηκε στο Κίτιο.

Οι Απόστολοι Βαρνάβας και Παύλος στην Κύπρο

Επίσημα ο Χριστιανισμός στην Κύπρο διαδόθηκε από τους Αποστόλους Βαρνάβα και Παύλο γύρω στο 45 μ.Χ. Τους δύο Αποστόλους συνόδευε ως βοηθός ο ανεψιός του Βαρνάβα, Μάρκος.

Η Κύπρος ήταν ο πρώτος τόπος όπου έδρασαν οι δύο Απόστολοι αφότου το Άγιο Πνεύμα τους είχε καλέσει να κηρύξουν το Ευαγγέλιο στα έθνη.

Κύπριοι Ιεραπόστολοι στην πρώτη Εκκλησία

Οι Χριστιανοί που είχαν διασκορπιστεί από τα Ιεροσόλυμα μετά το διωγμό που ακολούθησε το λιθοβολισμό του Στεφάνου έφτασαν ως τη Φοινίκη, την Κύπρο και την Αντιόχεια. Σε κανένα δεν κήρυτταν για το Χριστό παρά μόνο στους Ιουδαίους. Ανάμεσά τους ήταν και μερικοί Κύπριοι και Κυρηναίοι, που είχαν έρθει στην Αντιόχεια και κήρυτταν στους ελληνόφωνους Ιουδαίους το χαρμόσυνο μήνυμα, ότι ο Ιησούς είναι ο Κύριος. Η δύναμη του Κυρίου ήταν μαζί τους, και πολλοί ήταν εκείνοι που πίστεψαν και δέχτηκαν τον Ιησού για Κύριό τους.

(Πράξεις 11,19-21)

Οι Απόστολοι Βαρνάβας και Παύλος στην Κύπρο

Κάποτε που προσεύχονταν αυτοί στον Κύριο και νήστευαν, είπε το Άγιο Πνεύμα: «Να μου ξεχωρίσετε το Βαρνάβα και το Σαύλο για το έργο, για το οποίο τους έχω καλέσει». Τότε αυτοί, αφού και πάλι νήστεψαν και προσευχήθηκαν, έβαλαν τα χέρια πάνω σ' αυτούς και τους απέστειλαν. Έτσι λοιπόν αυτοί, σταλμένοι από το Άγιο Πνεύμα, κατέβηκαν στη Σελεύκεια κι από κει με πλοίο πήγαν στην Κύπρο. Όταν έφτασαν στη Σαλαμίνα της Κύπρου, κήρυτταν το λόγο του Θεού στις συναγωγές των Ιουδαίων. Βοηθό είχαν μαζί τους τον Ιωάννη. Αφού διέσχισαν το νησί, έφτασαν στην Πάφο. Εκεί βρήκαν κάποιο μάγο και ψευδοπροφήτη Ιουδαίο, που λεγόταν Βαριησούς. Αυτός ήταν φίλος του ανθύπατου Σέργιου Παύλου, που ήταν άνθρωπος συνετός. Ο Σέργιος Παύλος προσκάλεσε το Βαρνάβα και το Σαύλο και ζήτησε ν' ακούσει το λόγο του Θεού. Ο Ελύμας όμως ο μάγος - γιατί έτσι μεταφράζεται το όνομα Βαριησούς - τους αντιστεκόταν και προσπαθούσε να εμποδίσει τον ανθύπατο να πιστέψει. Τότε ο Σαύλος, που λεγόταν και Παύλος, πλημμύρισε από το Άγιο Πνεύμα. Τον κοίταξε διαπεραστικά και είπε: «Γιε του διαβόλου, που είσαι γεμάτος από κάθε πονηριά κι από κάθε ραδιουργία, και πολεμάς καθετί το καλό, δε θα πάψεις να στρεβλώνεις τους ίσιους δρόμους του Θεού; Τώρα το χέρι του Κυρίου θα πέσει πάνω σου: θα τυφλωθείς και για ένα διάστημα δε θα βλέπεις τον ήλιο». Την ίδια στιγμή έπεσε πάνω του ομίχλη και σκοτάδι. Κι αυτός περιφερόταν εδώ κι εκεί και ζητούσε κάποιους να τον οδηγήσουν από το χέρι. Τότε ο ανθύπατος, όταν είδε αυτό που έγινε, πίστεψε, γιατί του είχε κάνει βαθιά εντύπωση η δύναμη που έχει η διδασκαλία του Κυρίου. Ο Παύλος και οι συνοδοί του έφυγαν με πλοίο από την Πάφο και ήρθαν στην Πέργη της Παμφυλίας.

(Πράξεις 13,2-13)

Πρώτος σταθμός της περιοδείας τους στο νησί ήταν η πόλη της Σαλαμίνας από την οποία καταγόταν ο Απόστολος Βαρνάβας και όπου ζούσε μεγάλος αριθμός Ιουδαίων.

Αφού οι δύο Απόστολοι κήρυξαν το λόγο του Θεού στις συναγωγές της Σαλαμίνας, στη συνέχεια, σύμφωνα με τις Πράξεις των Αποστόλων, διέσχισαν το νησί και έφτασαν μέχρι την Πάφο. Δε γνωρίζουμε όμως ποια ακριβώς πορεία ακολούθησαν. Με βάση την παράδοση θεωρείται ως πιο πιθανό να πήγαν από τη Σαλαμίνα στο Κίτιο, όπου συνάντησαν το Λάζαρο και τον χειροτόνησαν ως πρώτο επίσκοπο της πόλης. Μετά το Κίτιο φαίνεται ότι ακολούθησαν ορεινή διαδρομή περνώντας μέσα από τα χωριά της οροσειράς του Τροόδους όπως τα Μέσσανα, τη Σαλαμιού και την Παναγιά και κατέληξαν στην Πάφο. Πάντως το βέβαιο είναι πως απ' όπου πενούσαν, εφ' όσον υπήρχε δυνατότητα, κήρυτταν το Ευαγγέλιο του Χριστού.

Χάρτης της Κύπρου στον οποίο φαίνεται η πορεία των Αποστόλων Βαρνάβα και Παύλου στη διάρκεια της Ιεραποστολής τους στο νησί.

Οι Απόστολοι Βαρνάβας και Παύλος προσφέρουν την Εκκλησία της Κύπρου στο Χριστό.
(Μικρό συνοδικό Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου).

Όταν έφτασαν στην Πάφο άρχισαν το κήρυγμά τους. Σύμφωνα όμως με μια τοπική παράδοση αντέδρασαν οι Ιουδαίοι και προκάλεσαν μεγάλη αναστάτωση. Συνέλαβαν τον Απόστολο Παύλο, τον έδεσαν σε μια στήλη και τον ράβδισαν δίνοντάς του «σαράντα παρά μία».

Όταν ο Ρωμαίος διοικητής ανθύπατος Σέργιος Παύλος, που είχε την έδρα του στην Πάφο, πληροφορήθηκε την παρουσία των Αποστόλων στην πόλη, ως άνδρας «συνετός» κάλεσε κοντά του τους Αποστόλους και ζήτησε να ακούσει το λόγο του Θεού. Αντιστεκόταν όμως σ' αυτούς ο ψευδοπροφήτης και μάγος Ελύμας, ο οποίος ως φίλος και ενδεχομένως σύμβουλος του ανθύπατου, προσπαθούσε να τον εμποδίσει να πιστέψει στον αληθινό Θεό.

Τότε ο Απόστολος Παύλος, που πλημμύρισε από τη χάρη του Αγίου Πνεύματος, κοίταξε διαπεραστικά τον Ελύμα και αφού τον επιτίμησε για τη διαστροφή του, του είπε: «και τώρα το χέρι του Θεού θα πέσει πάνω σου και θα τυφλωθείς για ένα χρονικό διάστημα». Και πραγματικά ο μάγος αμέσως τυφλώθηκε. Ο ανθύπατος, που είχε εντυπωσιαστεί βαθιά από τη διδασκαλία του Κυρίου, βλέποντας και το θαύμα πίστεψε στο Χριστό. Η μεταστροφή του ανθύπατου υπήρξε γεγονός καθοριστικό για την εξάπλωση της νέας πίστης στο νησί. Το κήρυγμα ξεπερνά τα στενά όρια των συναγωγών και διαδίδεται επίσημα πια και στους ειδωλολάτρες. Το χαρμόσυνο μήνυμα της σωτηρίας των ανθρώπων στις οικουμενικές του διαστάσεις βρίσκει απήχηση ανάμεσά τους. Η ευρεία αποδοχή του από τους απλούς ανθρώπους ενισχύεται και από την παρουσία στις τάξεις των Χριστιανών του Ρωμαίου διοικητή. Η περίπτωση όμως της μεταστροφής του Σέργιου Παύλου στο Χριστιανισμό είχε και ευρύτερη σημασία. Στο πρόσωπό του έχουμε τον πρώτο Χριστιανό Ρωμαίο αξιωματούχο. Αξίζει επίσης να προσέξουμε πως η πρώτη φορά που ο Ευαγγελιστής Λουκάς αναφέρει τον Απόστολο Παύλο ως Παύλο και όχι ως Σαύλος ήταν εδώ στην Κύπρο αμέσως μετά τη μεταστροφή του ανθύπατου Σέργιου Παύλου. Από την Πάφο οι Απόστολοι πέρασαν απέναντι στις Μικρασιατικές ακτές και έφτασαν στην Πέργη της Παμφυλίας.

Η μαρμάρινη στήλη στην οποία, σύμφωνα με την παράδοση, έδεσαν τον Απόστολο Παύλο και του έδωσαν “σαράντα παρά μία”. Βρίσκεται κοντά στο ναό της Χρυσοπολίτισσας στην Πάφο.

Ψηφιδωτό που εικονίζει την τύφλωση του Ελύμα. (Συνοδικό Ιεράς Μητρόπολης Πάφου).

Ο Απόστολος Βαρνάβας θεμελιωτής της Εκκλησίας της Κύπρου

Λίγα χρόνια αργότερα, γύρω στο 50 μ.Χ., ο Απόστολος Βαρνάβας επέστρεψε στην Κύπρο μαζί με τον ανεψιό του Μάρκο. Οι Πράξεις των Αποστόλων δεν προσφέρουν λεπτομέρειες για την επίσκεψη αυτή. Σύμφωνα όμως με κάποιες πηγές του 5ου και 6ου αιώνα, οι Απόστολοι έφθασαν με καράβι στον Κορμακίτη. Εκεί συνάντησαν δύο υπηρέτες των ειδώλων, τον Τίμωνα και τον Αριστίωνα, τους οποίους μετέστρεψαν στην πίστη του Χριστού. Ο Τίμων μάλιστα έγινε και μόνιμος συνοδός τους. Από εκεί οι Απόστολοι διέσχισαν όλη την Κύπρο, άλλοτε στηρίζοντας τις Εκκλησίες που ίδρυσαν κατά την πρώτη τους επίσκεψη και άλλοτε ιδρύοντας νέες. Κατά την επίσκεψή τους αυτή χειροτόνησαν και εγκατέστησαν επισκόπους σε διάφορα μέρη, όπως τον Ηρακλείδιο στην Ταμασό, και τον Αυξίβιο στους Σόλους.

Όταν έφτασαν στην Πάφο συνάντησαν και πάλι την αντίδραση του Ελύμα, ο οποίος είχε ήδη αποθεραπευτεί. Οι Απόστολοι φεύγοντας από την Πάφο έφτασαν στη Σαλαμίνα, όπου ο Απόστολος Βαρνάβας δίδασκε στις συναγωγές και ποιμάινει την Εκκλησία της Κύπρου ως πρώτος επίσκοπος Σαλαμίνας. Πολύ γρήγορα όμως έπεσε θύμα του φανατισμού των Ιουδαίων. Μια μέρα καθώς δίδασκε στη συναγωγή τον συνέλαβαν και στη διάρκεια της νύκτας τον οδήγησαν έξω από την πόλη, όπου δέχτηκε μαρτυρικό θάνατο με λιθοβολισμό το 57 μ.Χ.

Το ιερό λείψανό του το παρέλαβε ο ανεψιός του Μάρκος μαζί με άλλους Χριστιανούς και το έθαψε σε τάφο-σπήλαιο κοντά στη Σαλαμίνα, αφήνοντας πάνω στο στήθος του και αντίγραφο του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου που αντέγραψε ο ίδιος ο Απόστολος Βαρνάβας.

Διωγμοί

Η νεοσύστατη Εκκλησία της Κύπρου γνώρισε από τα πρώτα της βήματα τις αντιδράσεις και τους διωγμούς των ζηλωτών Ιουδαίων, με αποτέλεσμα το μαρτυρικό θάνατο του ιδρυτή της, Αποστόλου Βαρνάβα. Η νέα πίστη όμως, με τη χάρη του Θεού, γρήγορα ξαπλωνόταν στο νησί, ιδιαίτερα ανάμεσα στους Έλληνες ειδωλολάτρες. Την πορεία αυτή ανέκοψε ο νέος διωγμός που εξαπέλυσαν και πάλι οι Ιουδαίοι το 116 μ.Χ., με πρό-

Δεύτερη έλευση του Αποστόλου Βαρνάβα στην Κύπρο

Αφού διασχίσαμε τη θάλασσα φτάσαμε νύκτα στην Κύπρο, και όταν ήρθαμε στο λεγόμενο Κορμακίτη, βρήκαμε τους υπηρέτες του ναού των ειδώλων Τίμωνα και Αρίστωνα και φιλοξενηθήκαμε κοντά τους... Φεύγοντας από τη Λάπηθο προχωρήσαμε μέσα από τα βουνά και φτάσαμε στην πόλη του Λαμπαδιστή από όπου καταγόταν και ο Τίμων. Στο σπίτι του βρήκαμε και τον Ηράκλειο και φιλοξενηθήκαμε από αυτόν. Ο Ηράκλειος ήταν από την Ταμασό, και ήλθε να επισκεφθεί τους συγγενείς του. Όταν τον κοίταξε καλά ο Βαρνάβας, τον αναγνώρισε, από την προηγούμενη συνάντηση που είχαν με τον Παύλο μαζί του στο Κίτιο, στον οποίο δόθηκε η χάρις του Αγίου Πνεύματος κατά το βάπτισμα και τον μετονόμασε σε Ηρακλειδίο. Αφού τον χειροτονήσαμε επίσκοπο στην Κύπρο και αφού ιδρύσαμε Εκκλησία στην Ταμασό, τον αφήσαμε να διοικεί τους αδελφούς που κατοικούσαν εκεί.

(Περίοδοι και μαρτύριον του Αγίου Βαρνάβα του Αποστόλου. R. Lipsious και M. Bonnet, Πράξεις Αποστόλων Απόκρυφοι, τ. II 2, Λειψία 1903, σ.σ. 297-298)

Μαρτύριο του Αποστόλου Βαρνάβα

Και μετά από αυτά, μπήκε ο Βαρνάβας στη συναγωγή και δίδασκε τους Ιουδαίους, αποδεικνύοντας σ' αυτούς ότι ο Κύριος Ιησούς, αυτός είναι ο Χριστός ο Υιός του ζωντανού Θεού. Αφού οργίστηκαν οι Ιουδαίοι που προέρχονταν από τη Συρία, σηκώθηκαν και τον άρπαξαν και τον έβαλαν σε σκοτεινό χώρο στη συναγωγή μέχρι αργά το βράδυ. Όταν τον έβγαλαν έξω και αφού τον βασάνισαν αρκετά, τον λιθοβόλησαν εκεί μέχρι θανάτου οι παράνομοι. Αφού άναψαν φωτιά μεγάλη έριξαν μέσα τον μακαριστό για να εξαφανίσουν ακόμα και το λείψανό του. Με πρόνοια του Θεού το σώμα του Αποστόλου έμεινε ακέραιο και η φωτιά δεν το έβλαψε καθόλου. Ο Μάρκος αφού βγήκε έξω από την πόλη προς τα δυτικά με κάποιους αδελφούς, μετέφεραν κρυφά το λείψανο του Αγίου Βαρνάβα. Αφού τον θρήνησαν πολύ, το έθαψαν σε σπηλιά που βρισκόταν σε μικρή απόσταση από την πόλη και έφυγαν.

(Αλεξάνδρου Μοναχού Κυπρίου, Εγκώμιο Αγίου Βαρνάβα Αποστόλου. Πράξεις των Αγίων του Ιουνίου, , τ. II 1, Βενετία 1742, σ.σ. 444-445.)

Νέος διωγμός από τους Ιουδαίους

Προς το τέλος της βασιλείας του Τραϊανού, το 117μ.Χ., το νησί κατοικείται από ένα πλήθος μοχθηρών Ιουδαίων οι οποίοι ήσαν ένοχοι αίματος αθών, επειδή οι θεοκατάρτοι όταν συνωμότησαν και επαναστάτησαν ξαφνικά με αρχηγό κάποιο Αρτεμώνα, έσφαξαν διακόσιες σαράντα χιλιάδες Έλληνες χωρίς οι αιμοβόροι να λυπηθούν ούτε τα βρέφη που θήλαζαν.

(Αρχιμ. Κυπριανού, Ιστορία χρονολογική της Νήσου Κύπρου, Λευκωσία 1903^ο, σ.σ. 137-138)

σχημα την επανάστασή τους κατά των Ρωμαίων. Προχώρησαν μάλιστα σε τέτοιες απίστευτες ωμότητες και σφαγές σε βάρος των Χριστιανών ώστε προς στιγμή να φαίνεται ότι επέρχεται η πλήρης καταστροφή της Εκκλησίας. Έτσι, μετά τον πρωτομάρτυρα της Κυπριακής Εκκλησίας Απόστολο Βαρνάβα, ένας μεγάλος αριθμός πιστών Χριστιανών δέχτηκε το διωγμό και το μαρτύριο από τους Ιουδαίους.

Εκτός όμως από τους διωγμούς αυτούς, η Εκκλησία της Κύπρου υπέστη και τους διωγμούς που εξαπέλυσαν οι διάφοροι Ρωμαίοι αυτοκράτορες και τοπικοί διοικητές. Τούτο γίνεται φανερό και από τον κατάλογο μαρτύρων και ομολογητών των χρόνων αυτών.

*Παρεκκλήσι της Ιε-
ράς Μονής Απ. Βαρ-
νάβα, κτισμένο πάνω
από τον Τάφο του
Αποστόλου.*

Κύπριοι μάρτυρες στην περίοδο των διωγμών

Δίδυμος, Νεμέσιος, Ποτάμιος (20 Φεβρουαρίου)
Αθανάσιος, Αριστοκλής, Δημητριανός (23 Ιουνίου)
Ρηγίνος (20 Αυγούστου), Λούκιος (22 Αυγούστου)
Φιλωνίδης (30 Αυγούστου), Διομήδης (28 Οκτωβρίου)
(*Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄, Κύπρος, η αγία νήσος.*)

Μαρτύριο των Αγίων Αριστοκλή, Δημητριανού και Αθανασίου

Οι Άγιοι μάρτυρες Αριστοκλής, Δημητριανός και Αθανάσιος... όταν έφτασαν στη Σαλαμίνα στάθηκαν πάνω σ' ένα ψηλό λόφο. Όταν τους είδε ο Ρωμαίος διοικητής τους κάλεσε κοντά του και αφού άκουσε από το ίδιο τους το στόμα ότι είναι Χριστιανοί, πρώτα κτύπησε δυνατά τον Άγιο Αριστοκλή και του καταξέσχισε τις σάρκες και ύστερα τον αποκεφάλισε. Σαν είδε πως και μετά το μαρτύριο αυτό ο Δημητριανός και ο Αθανάσιος έμειναν σταθεροί στην πίστη του Χριστού, τους βασάνισε κι αυτούς με διάφορες τιμωρίες και στη συνέχεια πρόσταξε και τους έριξαν στη φωτιά. Επειδή όμως ο Θεός τους προστάτεψε από τη φωτιά διέταξε και τους αποκεφάλισαν.

(*Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτη, Συναξαριστής, τ. Ε΄, Θεσ/νίκη 1982, σ. 267*)

*Σταυρός που είναι χαραγμένος στους Τάφους των Βασιλέων.
Μαρτυρεί ότι οι χώροι αυτοί χρησιμοποιήθηκαν και από τους Χριστιανούς.*

Πρωτοχριστιανικά μνημεία

Με την ίδρυση και εδραίωση της Εκκλησίας της Κύπρου συνδέονται και τα εξής πρωτοχριστιανικά μνημεία: Ο τάφος του Αποστόλου Βαρνάβα στη Σαλαμίνα, ο τάφος του Αγίου Λαζάρου στο Κίτιο, ο τάφος του Αγίου Ηρακλειδίου στο Πολιτικό και η Χρυσοκάβα κοντά στην Κερύνεια.

Άλλα μνημεία που έχουν σχέση με τους Χριστιανούς των πρώτων αιώνων είναι: Οι τάφοι των βασιλέων στην Πάφο, οι ονομαζόμενες κατακόμβες της Αγίας Σολομωνής και του Αγίου Λαμπριανού, επίσης στην Πάφο, και ο βράχος του Αγίου Ευλαμπίου κοντά στη Λάμπουσα. Είναι γεγονός πως ειδωλολατρικοί τάφοι χρησιμοποιήθηκαν την περίοδο αυτή και ως Χριστιανικοί τάφοι, αλλά και ως τόποι λατρείας. Τα μνημεία αυτά φέρονται να συνδέονται και με διωγμούς που έγιναν στην Κύπρο.

Άποψη του πρωτοχριστιανικού κοιμητηρίου της Χρυσοκάβας κοντά στην Κερύνεια. Πάνω στο βράχο διακρίνονται χαραγμένα χριστιανικά σύμβολα.

Οι Τάφοι των Βασιλέων στην Πάφο.

Εξωτερική άποψη της "κατακόμβης" της Αγίας Σολομωνής στην Πάφο.

Άγιοι

Η Εκκλησία της Κύπρου που εδραιώθηκε πάνω στο μαρτύριο και το αίμα των παιδιών της έχει να επιδείξει ένα πλήθος Αγίων. Είναι μάλιστα τόσο μεγάλος ο αριθμός των Αγίων της Κύπρου, συγκριτικά με το μέγεθός της, ώστε δίκαια έχει χαρακτηριστεί ως νήσος των Αγίων. Ξεχωριστή θέση ανάμεσα στους Αγίους της περιόδου αυτής έχουν: Ο Απόστολος Βαρνάβας, ο Άγιος Λάζαρος και ο Άγιος Ηρακλείδιος.

Απόστολος Βαρνάβας.

Ο Απόστολος Βαρνάβας, ο ιδρυτής και προστάτης της Εκκλησίας της Κύπρου, ήταν ελληνόφωνος Ιουδαίος, Κύπριος την καταγωγή που ζούσε στα Ιεροσόλυμα. Προτού οι Απόστολοι τον ονομάσουν Βαρνάβα ήταν γνωστός με το όνομα Ιωσής. Γνώρισε προσωπικά το Χριστό και ανήκε στον ευρύτερο κύκλο των μαθητών Του. Ήταν ένας από τους εβδομήκοντα. Ο Βαρνάβας ήταν από τους πρώτους που πούλησαν τα κτήματά τους και πρόσφεραν τα χρήματα στους Αποστόλους για να τα διαθέσουν εκεί όπου υπήρχε ανάγκη. Ο Ευαγγελιστής Λουκάς τον χαρακτηρίζει άνθρωπο αγαθό και γεμάτο Άγιο Πνεύμα και πίστη.

Μόλις δημιουργήθηκε η Εκκλησία της Αντιόχειας, οι Απόστολοι τον έστειλαν εκεί για να την ενισχύσει. Ο Βαρνάβας ήταν αυτός που κάλεσε και τον Παύλο από την Ταρσό στην Αντιόχεια και στη συνέχεια εργάστηκαν μαζί ιεραποστολικά στην Κύπρο και σε μέρη της Μ. Ασίας. Αργότερα, το 50 μ.Χ., επέστρεψε στην Κύπρο μαζί με το Μάρκο για να εδραιώσουν το Χριστιανισμό. Αφού κήρυξαν σ' ολόκληρη την Κύπρο και θεμελίωσαν γερά την πίστη στο Χριστό κατέληξαν στη Σαλαμίνα. Από εδώ ο Βαρνάβας ως επίσκοπος Σαλαμίνας ποιμαίνει την Εκκλησία της Κύπρου. Ταυτόχρονα αναπτύσσει μια εξαιρετική ιεραποστολική δράση μέχρι τη στιγμή που οι Ιουδαίοι τον συλλαμβάνουν και τον λιθοβολούν το 57 μ.Χ. Στη συνέχεια οι διώχτες του προσπάθησαν να κάψουν το νεκρό σώμα του, αλλά η χάρη του Θεού το προστάτεψε. Όταν έφυγαν, το ιερό λείψανο το πήρε ο Ευαγγελιστής Μάρκος με μερικούς άλλους Χριστιανούς και το έθαψαν σε τάφο κοντά στη Σαλαμίνα.

Αργότερα ο ίδιος ο Απόστολος φανέρωσε με όραμα τον τάφο του στον Αρχιεπίσκοπο Ανθέμιο το 478 μ.Χ. Τούτο συνέβαλε στο να διαφυλαχθεί το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου. Δίπλα από τον τάφο του κτίστηκε μεγαλοπρεπής ναός, εκεί που σήμερα βρίσκεται το μοναστήρι του.

Κύπρος, η αγία νήσος

Μεγάλος είναι ο κατάλογος των Αγίων, οι οποίοι, είτε αφού γεννήθηκαν στην Κύπρο είτε αφού ήλθαν στο νησί από άλλα μέρη, έγιναν αρεστοί στο Θεό με την αγιότητα του βίου τους ή με το μαρτύριό τους για τη χριστιανική πίστη. Η Εκκλησία της Κύπρου με βάση την έκταση του νησιού και του αριθμού των κατοίκων της μπορεί να καυχηθεί ότι πρόσφερε συγκριτικά με τις άλλες τοπικές εκκλησίες μεγαλύτερη στρατιά Αγίων και Μαρτύρων... Πλήθος Αγίων προβάλλει η Κύπρος και γι' αυτό ονομάστηκε αγία νήσος.

(*Αρχιεπισκόπου Κύπρου, Μακαρίου Γ', Κύπρος, η αγία νήσος, σ. 3,4.*)

Οι Πράξεις των Αποστόλων μιλούν για τον Απόστολο Βαρνάβα

Ο Ιωσής, ένας λειυίτης από την Κύπρο, που οι Απόστολοι τον ονόμασαν Βαρνάβα, όνομα που μεταφράζεται «ο άνθρωπος της παρηγοριάς» είχε ένα χωράφι, το πούλησε κι έφερε τα χρήματα και τα έθεσε στη διάθεση των Αποστόλων.

(Πράξεις 4,36-37)

Ο Βαρνάβας ήταν άνθρωπος αγαθός και γεμάτος Άγιο Πνεύμα και πίστη.

(Πράξεις 11,22 και 24)

Απόστολος Βαρνάβας. Ο Ιδρυτής και προστάτης της Εκκλησίας της Κύπρου. Εκκλησία Σταυρού του Αγιασμάτι.

Ο Απόστολος Βαρνάβας δίκαια θεωρείται και είναι ο ιδρυτής και προστάτης της Εκκλησίας της Κύπρου: α) Ήταν επικεφαλής της ομάδας που αρχικά ήρθε στην Κύπρο το 45 μ.Χ. και κήρυξε το Χριστιανισμό. β) Ο ίδιος επανήλθε μαζί με τον Ευαγγελιστή Μάρκο το 50 μ.Χ. και αφού εργάστηκε για 7 ολόκληρα χρόνια εδραίωσε την Εκκλησία της Κύπρου την οποία ποίμανε ως πρώτος επίσκοπος Σαλαμίνας. γ) Για χάρη της Εκκλησίας της Κύπρου πρόσφερε και την ίδια τη ζωή του. δ) Τέλος και μετά το θάνατό του βοήθησε την Εκκλησία της Κύπρου να διαφυλάξει το αυτοκέφαλό της, με το γνωστό όραμα στον Αρχιεπίσκοπο Ανθέμιο.

Η Εκκλησία μας τιμά τη μνήμη του στις 11 Ιουνίου.

Άγιος Λάζαρος.

Ο Λάζαρος γεννήθηκε σε μια μικρή πόλη της Ιουδαίας, τη Βηθανία, που βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα μακριά από τα Ιεροσόλυμα.

Το σπίτι του Λαζάρου το επισκεπτόταν συχνά ο Κύριος. Το γεγονός αυτό βοήθησε να συνδεθεί ο Λάζαρος με το Χριστό τόσο, ώστε ο ίδιος ο Κύριος να τον αποκαλεί φίλο Του. Εκείνο όμως που κατέστησε γνωστή τη σχέση των δύο προσώπων και έδωσε μια ξεχωριστή θέση στο Λάζαρο μέσα στο χώρο της Εκκλησίας είναι το θαύμα της ανάστασής του, τέσσερις μέρες μετά το θάνατό του. Το μεγάλο αυτό θαύμα ξεσήκωσε το φθόνο των Αρχιερέων και Φαρισαίων οι οποίοι ζητούσαν να τον θανατώσουν. Έτσι ο Λάζαρος αναγκάστηκε να φύγει από την πατρίδα του και έφτασε σύμφωνα με την παράδοση στο Κίτιο της Κύπρου.

Εκεί τον συνάντησαν αργότερα οι Απόστολοι Βαρνάβας και Παύλος και τον χειροτόνησαν πρώτο επίσκοπο Κιτίου. Ο Λάζαρος μετά την ανάστασή του έζησε άλλα τριάντα χρόνια. Το νεκρό σώμα του θάφτηκε στο Κίτιο, εκεί όπου σήμερα βρίσκεται ο ναός του. Αργότερα το σεπτό λείψανό του μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη από τον αυτοκράτορα Λέοντα Στ΄ το Σοφό (886-912 μ.Χ).

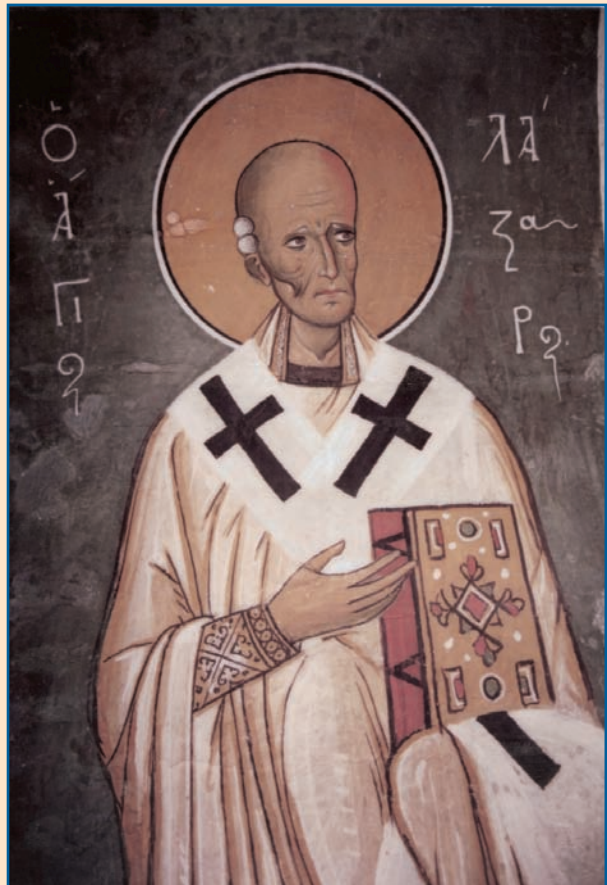
Ο Άγιος Λάζαρος είναι ο προστάτης Άγιος της Λάρνακας. Η Εκκλησία μας γιορτάζει το γεγονός της ανάστασής του το Σάββατο πριν την Κυριακή των Βαΐων.

Απολυτίκιο του Αποστόλου Βαρνάβα

Τό μέγα κλέος τῆς Κύπρου, τῆς οἰκουμένης τόν κήρυκα, τῶν Ἀντιοχέων τόν πρῶτον, τῆς χριστωνύμου κλήσεως ἀρχιτέκτονα· τῆς Ρώμης τόν κλεινόν εἰσηγητήν καί θεῖον τῶν ἐθνῶν σαγηνευτήν, τό τῆς χάριτος δοχεῖον, τοῦ Παρακλήτου Πνεύματος τόν ἐπώνυμον, Ἀπόστολον τόν μέγαν, τόν τοῦ θεοῦ Παύλου συνέκδημον, τῶν ἐβδομήκοντα πρῶτον, τῶν δώδεκα ἰσοστάσιον· πάντες συνελθόντες σεπτῶς οἱ πιστοί, τόν Βαρνάβαν ἄσμασι στέψωμεν, πρεσβεύει γάρ Κυρίῳ ἐλεηθῆναι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Απολυτίκιο Αγίου Λαζάρου

Τήν κοινήν Ἀνάστασιν πρό τοῦ σοῦ πάθους πιστούμενος, ἐκ νεκρῶν ἤγειρας τόν Λάζαρον, Χριστέ ὁ Θεός· ὄθεν καί ἡμεῖς, ὡς οἱ Παῖδες, τά τῆς νίκης σύμβολα φέροντες, σοί τῷ Νικητῇ τοῦ θανάτου βοῶμεν· Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Ἅγιος Λάζαρος.
Φίλος τοῦ Χριστοῦ καί πρῶτος
Επίσκοπος Κιτίου.
Τοιχογραφία Ἐκκλησίας Πανα-
γίας τοῦ Ἀρακα.

Άγιος Ηρακλείδιος.

Ο Ηρακλείδιος γεννήθηκε στο χωριό Λαμπαδού. Ο πατέρας του ήταν ιερέας των ειδώλων. Το νεαρό Ηρακλείδιο συνάντησαν οι Απόστολοι Βαρνάβας και Παύλος οι οποίοι τον κατήχησαν και τον βάπτισαν. Όταν επανήλθαν στην Κύπρο οι Απόστολοι Βαρνάβας και Μάρκος συνάντησαν και πάλι τον Ηρακλείδιο τον οποίο χειροτόνησαν επίσκοπο Ταμασού.

Ο Ηρακλείδιος εργάστηκε με ζήλο για την εξάπλωση και εδραίωση του Χριστιανισμού στην Κύπρο, αφού μετά το μαρτυρικό θάνατο του Αποστόλου Βαρνάβα ανέλαβε τη συνέχιση του έργου του. Κάποιες πηγές μιλούν για μαρτυρικό θάνατο του Αγίου. Άλλες πάλι αναφέρουν ότι κοιμήθηκε μετά από ασθένεια και μάλιστα ότι, προβλέποντας το τέλος του, χειροτόνησε ως διάδοχό του το Μνάσωνα. Ο τάφος του βρίσκεται στο ομώνυμο μοναστήρι στο χωριό Πολιτικό.

Η Εκκλησία μας τιμά τη μνήμη του στις 17 Σεπτεμβρίου.

Άγιος Ηρακλείδιος. Επίσκοπος Ταμασού και συνεχιστής του έργου του Αποστόλου Βαρνάβα. Τοιχογραφία Εκκλησίας Παναγίας του Άρακα.

Απολυτίκιο Αγίου Ηρακλειδίου

Μέγαν εϋρατο, τῶν Ταμασεῶν, πόλις κήρυκα, καί ποιμενάρχην, τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ καί διδάσκαλον. Τῶν γάρ εἰδώλων τὴν πλάνην κατήργησας, φῶς ἀληθείας κηρύξας τοῖς ἔθνεσιν. Ὁθεν Ἄγιε, Ἱεράρχα Ἡρακλειδίε, Χριστόν τόν Θεόν ἰκέτευσέ, δωρησασθαι ἡμῖν τό μέγα ἔλεος.

Οἱ ἐν Κύπρῳ διαλάμπαντες ἅγιοι.
Ἱερός ναὸς ἁγίου Κενδέα, Πάφος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (4^{ος} - 12^{ος} αι. μ.Χ.)

Η Αγία Ελένη στην Κύπρο

Η Κύπρος από τον 4^ο ως το 12^ο αιώνα υπήρξε τμήμα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Από την αρχή της περιόδου αυτής η Εκκλησία της Κύπρου δέχεται την ευλογία και τη χάρη του Τιμίου και Ζωοποιού Σταυρού. Ένα ευτυχές γεγονός που προδιάγραφε τα χρόνια προόδου που θα ακολουθούσαν και προοιωνίζε τη λαμπρή πορεία μιας ζώσας και ελεύθερης Εκκλησίας. Μιας Εκκλησίας που θα έφερνε στους κόλπους της όλους τους κατοίκους του νησιού, θα έδινε μια ζωντανή και δυναμική παρουσία στις Οικουμενικές συνόδους, θα κατοχύρωνε το αυτοκέφαλό της και γενικά θα αναπτυσσόταν σε όλους τους τομείς - μοναχισμό, γράμματα, τέχνες - ενώ ταυτόχρονα θα αναδείκνυε πλήθος αγίων.

Το 327 μ.Χ. η Αγία Ελένη επιστρέφοντας στην Κωνσταντινούπολη από τα Ιεροσόλυμα, όπου αναζήτησε και βρήκε τον Τίμιο Σταυρό, πέρασε και από την Κύπρο. Όταν η Αγία έφτασε στην Κύπρο με τα ιερά κειμήλια που βρήκε στα Ιεροσόλυμα, η χάρις του Τιμίου Σταυρού βοήθησε και τέλειωσε η μακροχρόνια ανομβρία που μάστιζε το νησί.

Η Αγία Ελένη έκτισε ναούς στο Σταυροβούνι και την Τόχνη, στους οποίους αφιέρωσε τεμάχια από τον Τίμιο Σταυρό. Τεμάχιο από Τίμιο ξύλο, καθώς και ένα τμήμα από καννάβι (σχοινί) που χρησιμοποιήθηκε κατά τη σταύρωση του Χριστού μεταφέρθηκαν και στο μοναστήρι του Τιμίου Σταυρού στο Όμοδος. Μέρος από το Τίμιο ξύλο υπάρχει σήμερα και στον Ιερό ναό του Τιμίου Σταυρού στα Λεύκαρα.

Οριστική επικράτηση του Χριστιανισμού στην Κύπρο

Ο Χριστιανισμός με το τέλος του 4^{ου} αιώνα είχε διαδοθεί σε ολόκληρη την Κύπρο. Η Εκκλησία της Κύπρου είχε οργανωθεί παρά πολύ καλά με βάση το Μητροπολιτικό σύστημα που επικρατούσε στην Εκκλησία. Στα χρόνια του Αγίου Επιφανίου Μητροπολιτική έδρα (Αρχιεπισκοπή) ήταν η Κωνσταντία (Σαλαμίνα).

Η Αγία Ελένη στην Κύπρο

...και μπήκε στο καράβι η Αγία Ελένη και ήρθε στην Κύπρο. Και όταν έφτασαν και άραξαν στο νησί, έβγαλε στην ακτή το σεντούκι με τους δύο σταυρούς και έφαγε στο Βασιλοπόταμο. Και όταν τέλειωσε το φαγητό της ξάπλωσε και από την κούραση του θαλασσινού ταξιδιού κοιμήθηκε και είδε ένα όνειρο, ότι ένας νέος της είπε : «Κυρά μου Ελένη όπως πήγες στην Ιερουσαλήμ και έκτισες πολλούς ναούς, έτσι κάνε και εδώ γιατί το θέλημα του Κυρίου είναι σ' αυτή τη χώρα να κατοικούν άνθρωποι ίσαμε τη συντέλεια του κόσμου και να μην εξαλειφθούν εις τους αιώνες, και κτίσε ναό στο όνομα του Τιμίου και Ζωοποιού Σταυρού και βάλε από το τίμιο ξύλο που κρατάς». Και ξύπνησε και σηκώθηκε και γύρεψε το σεντούκι και τους σταυρούς τους μεγάλους. Και τι θαύμα! Ο ένας, ο μεγάλος σταυρός χάθηκε. Έστειλε να ψάξουν να τον βρουν και βρέθηκε στο βουνό που λέγεται Ολυμπία (Σταυροβούνι), από το σταυρό του Ολυμπά, του καλού ληστή. Έκτισε ναό του Τιμίου Σταυρού και έβαλε στο κέντρο του σταυρού κομμάτι από το Τίμιο Ξύλο. Στη συνέχεια είδε μια λαμπρή στήλη από τη γη μέχρι τον ουρανό, και πήγε να δει το θαύμα, και βρήκε δίπλα από τον ποταμό τον ένα από τους τέσσερις μικρούς Σταυρούς, και ακούστηκε φωνή από τον ουρανό και είπε: «Ελένη, κτίσε σ' αυτό τον τόπο, που λέγεται Τοχνη, Εκκλησία». Και έκτισε ένα ναό του Τιμίου Σταυρού και ένα γεφύρι για να περνούν οι άνθρωποι, και στόλισε αυτό το Σταυρό με ασήμι και χρυσό και μαργαριτάρια. Και από εκείνη την ώρα ο Θεός έστειλε βροχή, και ακούστηκε σε κάθε τόπο. Και το άκουσε ο λαός και επέστρεψε στα σπίτια του. Και μαζί του ήρθαν και πολλοί ξένοι και κατοίκησαν στο νησί. Και αφού τέλειωσε τα κτίσματα μπήκε στο πλοίο και πήγε στην Κωνσταντινούπολη.

(Λεόντιου Μαχαίρα, *Εξήγησις της γλυκειάς χώρας Κύπρου, η οποία λέγεται Κρόνακα τουτέστιν χρονικόν, παρ. 8*)

Η Αγία Ελένη προσεύχεται για την ανεύρεση του Τιμίου Σταυρού.
(Καθολικό Ι.Μ. Σταυροβουνίου)

Η Εκκλησία της Κύπρου ευτύχησε να έχει την περίοδο αυτή πολλούς μορφωμένους και ενάρετους επισκόπους. Γι' αυτό και κατόρθωσε να αντιμετωπίσει με επιτυχία τα προβλήματα που δημιουργούσαν οι ειδωλολάτρες και οι αιρετικοί. Τα προβλήματα αυτά αντιμετώπισε ιδιαίτερα ο Άγιος Επιφάνιος προς το τέλος του 4^{ου} αιώνα. Με την αγιότητά του από τη μια και τα φωτισμένα κηρύγματά του από την άλλη, κατόρθωσε να μεταστρέψει και ειδωλολάτρες και αιρετικούς στην Ορθοδοξία και να τους κάνει μέλη της Εκκλησίας. Η οριστική επικράτηση του Χριστιανισμού στην Κύπρο ήταν πια γεγονός.

Εκκλησία της Κύπρου και Οικουμενικές Σύνοδοι

Η προσφορά όμως των Κυπρίων επισκόπων δεν περιορίστηκε στα στενά όρια της τοπικής Εκκλησίας. Δεν υπάρχει Οικουμενική σύνοδος της οποίας οι αποφάσεις να μην υπογράφονται από τρεις τουλάχιστον Κύπριους επισκόπους. Η συμμετοχή τους μάλιστα σ' αυτές ήταν πάντοτε θετική και ουσιαστική, με αποτέλεσμα η Εκκλησία της Κύπρου να αναδεικνύεται σε θεματοφύλακα της Ορθοδοξίας.

Ενδεικτικά αναφέρουμε πως στην Α' Οικουμενική σύνοδο, που έγινε στη Νίκαια το 325 μ.Χ., σημαντική ήταν η παρέμβαση του Αγίου Σπυρίδωνα επισκόπου Τριμυθούνας. Ο Άγιος φανερώνοντας με το γνωστό θαύμα του κεραμιδιού την Τριαδικότητα του Θεού και κατ' επέκταση τη Θεότητα του Ιησού Χριστού, κατατρόπωσε την αίρεση του Αρείου συμβάλλοντας έτσι στην εδραίωση της Ορθοδοξίας.

Στην Ζ' Οικουμενική σύνοδο πάλι, όπου αποφασίστηκε η συνέχιση της τιμητικής προσκύνησης των εικόνων, ανάμεσα στους πρωταγωνιστές ήταν και ο Κωνσταντίας Κωνσταντίνος. Αυτός υπερασπίστηκε με θάρρος και σθένος την παρουσία των εικόνων στους ναούς, κάνοντας μάλιστα και ειδική αναφορά σε θαυματουργές εικόνες που υπήρχαν στην Κύπρο.

Το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου

Η Εκκλησία της Κύπρου με την ίδρυσή της από τους Αποστόλους, οι οποίοι χειροτόνησαν και εγκατέστησαν επισκόπους σ' αυτήν, ήταν αυτο-

Ο Άγιος Σπυρίδωνας.
Η εικόνα ιστορεί το θαύμα
που έκανε ο Άγιος στην
Α΄ Οικουμενική Σύνοδο.

Το θαύμα του Αγίου Σπυρίδωνα στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο

Στην πρώτη Οικουμενική σύνοδο που έγινε στη Νίκαια ήταν παρών και ο Άγιος Σπυρίδωνας.

Η παράδοση μάλιστα αναφέρει ότι εκεί που έγινοντο έντονες συζητήσεις σηκώθηκε και ο επίσκοπος Τριμυθούντος και αφού μίλησε σύντομα αλλά με ακρίβεια για την Αγία Τριάδα, έκαμε με το δεξί του χέρι το σημείο του σταυρού, ενώ στ' αριστερό κρατούσε κεραμίδι· ύστερα για να αποδείξει το τρισυπόστατον του Θεού αφού είπε: «εις το όνομα του Θεού» έκαμε να φανεί η φωτιά με την οποία είχε ψηθεί το κεραμίδι να ανεβαίνει προς τα πάνω. Όταν δε είπε «και του Υιού» έτρεξε προς τα κάτω το νερό με το οποίο ζυμώθηκε το χώμα και όταν πρόσθεσε «και του Αγίου Πνεύματος» άνοιξε το χέρι του και υπήρχε μέσα σ' αυτό μόνο το χώμα.

(Μιχαήλ Γαλανού – Οι βίοι των Αγίων Τ. Δ', Αθήναι 1988, σ. 69)

Η θέση του Αρχιεπισκόπου Κωνσταντίνου για την προσκύνηση των εικόνων

Δέχομαι και προσκυνώ τιμητικά τις άγιες και σεπτές εικόνες και τη λατρευτική προσκύνηση αποδίδω μόνο στην υπερούσια και ζωαρχική Τριάδα, και εκείνους που δεν πιστεύουν με αυτό τον τρόπο, ούτε σκέφτονται παρόμοια, τους απομακρύνω και τους αποκόπτω από την Αγία Καθολική και Αποστολική Εκκλησία και τους κατατάσσω στη μερίδα αυτών που αρνούνται την ένσαρκο φανέρωση του Χριστού, του αληθινού Θεού μας.

(Mansi, Ιερών Συνόδων νέα και πλουσιωτάτη συλλογή 12,1147)

διοίκητη και ανεξάρτητη, δηλαδή λειτουργούσε ως αυτοκέφαλη Εκκλησία με ανώτατη αρχή τη σύνοδό της. Εξέλεγε και χειροτονούσε τους επισκόπους της και αντιμετώπιζε και έλυε από μόνη της τα διάφορα προβλήματα που παρουσιάζονταν στη ζωή της.

Αυτή την αρχαία εκκλησιαστική τάξη, που ήταν σύμφωνη με την παράδοση της Εκκλησίας και τους κανόνες της Α΄ Οικουμενικής συνόδου, προσπάθησε να αμφισβητήσει η Εκκλησία της Αντιόχειας στις αρχές του Ε΄ αιώνα. Ο επίσκοπος της Αντιόχειας, με το επιχείρημα ότι η Κύπρος διοικητικά ανήκε στην Αντιόχεια, επεδίωξε να αποκτήσει και την ανάλογη εκκλησιαστική εξουσία. Με μοναδικό λοιπόν στόχο να υποτάξει την Εκκλησία της Κύπρου ισχυρίστηκε πως οι χειροτονίες των Κυπρίων επισκόπων έπρεπε να γίνονται από την Εκκλησία της Αντιόχειας.

Στην αντικανονική αυτή προσπάθεια του επισκόπου Αντιόχειας, αντέδρασαν οι επίσκοποι της Κύπρου και έφεραν το θέμα στην Γ΄ Οικουμενική σύνοδο που συνήλθε το 431 μ.Χ. στην Έφεσο. Στη σύνοδο οι Κύπριοι επίσκοποι αντέκρουσαν τους ισχυρισμούς του επισκόπου Αντιόχειας και απέδειξαν ότι ουδέποτε η Εκκλησία της Αντιόχειας είχε οποιαδήποτε ανάμιξη στη διοίκηση της Εκκλησίας της Κύπρου ή σε χειροτονία επισκόπων. Στη συνέχεια ζήτησαν να κατοχυρωθεί και επίσημα το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου. Η σύνοδος, αφού πείσθηκε για το δίκαιο της Εκκλησίας της Κύπρου, αναγνώρισε και επικύρωσε το αυτοκέφαλο και αυτοδιοίκητό της με τον 8^ο κανόνα της.

Η Εκκλησία της Αντιόχειας όμως συνέχισε και μετά την απόφαση της Γ΄ Οικουμενικής συνόδου να αποβλέπει στην υποταγή της Εκκλησίας της Κύπρου. Έτσι 50 χρόνια αργότερα επανέλαβε τις αξιώσεις της με τον ισχυρισμό ότι οι Κύπριοι σ' αυτήν οφείλουν τον εκχριστιανισμό τους.

Ο Αρχιεπίσκοπος Ανθέμιος αντέδρασε έντονα στην αξίωση αυτή, αλλά βρισκόταν σε πολύ δύσκολη θέση, επειδή ο Πατριάρχης Αντιόχειας αυτή τη φορά είχε συμπαραστάτη και τον αυτοκράτορα Ζήνωνα. Η θαυμαστή όμως επέμβαση του προστάτη Αγίου της Εκκλησίας της Κύπρου, Αποστόλου Βαρνάβα, διέσωσε το αυτοκέφαλό της.

Ο Απόστολος Βαρνάβας παρουσιάστηκε στον ύπνο του Αρχιεπισκόπου Ανθεμίου και τον προέτρεψε να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη και να

Η Γ΄ Οικουμενική Σύνοδος κατοχυρώνει το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου

Ενέργειες που είναι αντίθετες με τους Εκκλησιαστικούς θεσμούς και διαφοροποιούν τους κανόνες των αγίων Αποστόλων και που αγγίζουν τα όρια της ελευθερίας όλων, κατάγγειλε ο θεοφιλέστατος συνεπίσκοπος Ρηγίνος και οι επίσκοποι της επαρχίας της Κύπρου που είναι μαζί του, Ζήνωνας και Ευάγγριος. Επειδή όμως ενέργειες από τις οποίες επηρεάζονται και υποφέρουν όλοι χρειάζονται μεγαλύτερη προσπάθεια για θεραπεία, αφού και μεγαλύτερη βλάβη προκαλούν, και μάλιστα εάν δεν υπήρχε τέτοια παράδοση, που να φανερώνει ότι ο επίσκοπος Αντιόχειας χειροτονούσε επισκόπους στην Κύπρο, όπως μας απέδειξαν με τις γραπτές δηλώσεις τους, αλλά και προσωπικά οι ευλαβέστατοι άνδρες που προσήλθαν στην αγία σύνοδο, γι' αυτό οι επίσκοποι της Κύπρου θα έχουν το δικαίωμα να χειροτονούν οι ίδιοι τους επισκόπους τους χωρίς εξωτερικές επεμβάσεις, σύμφωνα με τους κανόνες των αγίων Πατέρων και την Παράδοση... Φάνηκε λοιπόν καλό στην αγία και οικουμενική σύνοδο να διαφυλάσσονται απαραβίαστα στην κάθε επαρχία τα προνόμια που από την αρχή ανήκουν σ' αυτή, σύμφωνα με την παράδοση... Εάν δε κάποιος παρουσιάσει διάταγμα αντίθετο προς αυτά που ορίζονται τώρα, η Αγία Οικουμενική Σύνοδος αποφάσισε να θεωρείται άκυρο. (Από τον 8^ο κανόνα της Γ΄ Οικουμενικής συνόδου.)

Η Εκκλησία της Κύπρου αυτοκέφαλη από την εποχή των Αποστόλων

Η Εκκλησία της Κύπρου δέχτηκε την πίστη από τους Αγίους Αποστόλους Παύλο και Βαρνάβα, όπως πληροφορούμαστε από τις Πράξεις των Αποστόλων. Από αυτούς πήρε άμεσα τους επισκόπους της, δια της χειροτονίας, για να καθοδηγούν τους πιστούς, ένας από τους οποίους είναι ο ίδιος ο Απόστολος Βαρνάβας ο οποίος μετά από το κήρυγμα επέστρεψε στην πατρίδα του τη Σαλαμίνα. Ο Επαφρόδιτος ένας από τους 70, έγινε επίσκοπος στην Ακτή των Αχαιών, πόλη που βρισκόταν κοντά στο χωριό Ακανθού. Ο τετραήμερος Λάζαρος χειροτονήθηκε επίσκοπος στο Κίτιο. Ο Ηρακλείδιος και ο Μύρων στην Ταμασό. Στη Σολέα ο Φιλάγγριος ο μαθητής του Απ. Πέτρου, και στην Πάφο ο Τυχικός, τον οποίο ο Παύλος ονομάζει αγαπητό αδελφό, και πιστό οικονόμο και σύνδουλό του στην Κύπρο.

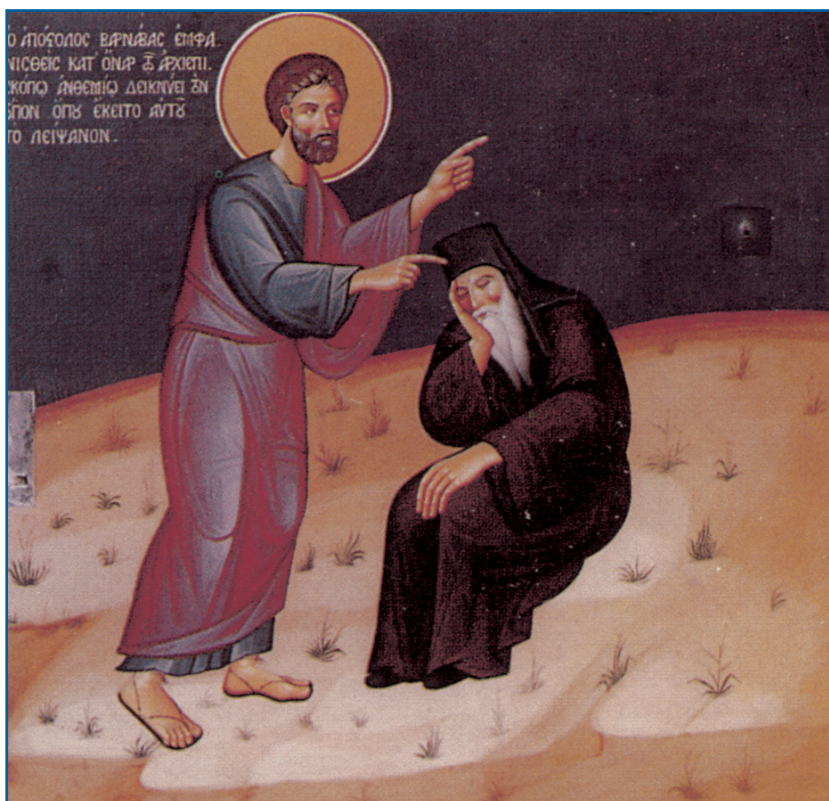
Αυτούς τους Αγίους βρίσκουμε θεμελιωτές της Εκκλησίας της Κύπρου όπως μαρτυρεί η ιστορία, ο βίος και το μαρτύριό τους. Και οι διάδοχοί τους, ακολουθώντας την παράδοση, χειροτονούνταν από αυτούς αλληλοδιαδόχως, και ο καθένας ποίμαινε το ποίμνιο που του είχαν εμπιστευτεί και ούτε τους υποχρέωσε ποτέ κανένας να υποτάσσονται σε κάποιο από τους εκτός Κύπρου αρχιερείς ούτε και σκέφτηκαν ποτέ ότι είναι σφάλμα, εάν δεν έτρεχαν πέρα από τη θάλασσα να χειροτονηθούν.

Εφαρμόζοντας την παράδοση την οποία παρέλαβαν διαδοχικά από τους Αγίους Αποστόλους καθοδηγούσαν πνευματικά κλήρο και λαό, ο καθένας στην επαρχία που ενθρονίστηκε. Δεν υποτάσσονταν σε κανένα άλλο παρά μόνο στη δική τους σύναξη και σύνοδο...

(Αρχιμ. Κυπριανού, *Ιστορία χρονολογική της νήσου Κύπρου*, Λευκωσία 1903^ο σ. 146)

εκθέσει προσωπικά την υπόθεση στον αυτοκράτορα. Για να τον ενισχύσει του φανέρωσε και τον τόπο όπου βρισκόταν ο τάφος του.

Πράγματι ο Ανθέμιος έσκαψε στο μέρος που του υπέδειξε ο Άγιος και βρήκε το ιερό λείψανο του Αποστόλου με το κατά Ματθαίο Ευαγγέλιο πάνω στο στήθος του. Με τον τρόπο αυτό ο Απόστολος μαρτυρούσε ότι η Εκκλησία της Κύπρου έχει Αποστολική προέλευση, γιατί ιδρύθηκε από τον ίδιο, και όχι από τους Αντιοχείς όπως ισχυρίζονταν εκείνοι. Ο Ανθέμιος στη συνέχεια πήγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου συναντήθηκε με τον αυτοκράτορα Ζήνωνα. Αφού του δώρισε το Ευαγγέλιο, του εξιστόρησε τα γεγονότα και ζήτησε τη βοήθειά του.

Ο Απόστολος Βαρνάβας εμφανίζεται στον ύπνο του Αρχιεπισκόπου Ανθεμίου και του υποδεικνύει το μέρος όπου βρισκόταν ο τάφος με το λείψανό του. (Συνοδικό Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου).

Η εύρεση του λειψάνου του Αποστόλου Βαρνάβα μαζί με το ιερό Ευαγγέλιο του Ματθαίου.
(Συνοδικό Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου).

Ο Αρχιεπίσκοπος Ανθέμιος χαρίζει στον αυτοκράτορα Ζήνωνα το ιερό Ευαγγέλιο.
(Συνοδικό Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου).

Αποτέλεσμα των ενεργειών του Ανθεμίου ήταν η σύγκληση συνόδου στην Κωνσταντινούπολη με προτροπή του αυτοκράτορα, για να εξεταστεί το θέμα. Η σύνοδος επαναβεβαίωσε την απόφαση της Γ΄ Οικουμενικής συνόδου για το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου. Ο αυτοκράτορας Ζήνωνας επικύρωσε τη συνοδική απόφαση και τίμησε τον Αρχιεπίσκοπο της Κύπρου με τα εξής αυτοκρατορικά προνόμια. Να υπογράφει με κόκκινο μελάνι (κιννάβαρι), να φορεί κατά τις ιεροτελεστίες κόκκινο (πορφυρό) μανδύα, και να κρατεί αυτοκρατορικό σκήπτρο αντί ποιμαντορικής ράβδου.

Επιπλέον ο αυτοκράτορας παραχώρησε και γενναία εισφορά για να κτιστεί ο ναός του Αποστόλου Βαρνάβα δίπλα από τον τάφο του, στον οποίο φυλασσόταν και το ιερό λείψανό του.

Ο Ζήνωνας τιμά τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου με αυτοκρατορικά προνόμια. (Συνοδικό Ιεράς Αρχιεπισκοπής).

Χρυσόστομος

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. κ. Χρυσόστομος, συνεχιστής της παράδοσης της Εκκλησίας Κύπρου, φέρει ερυθρό μανδύα, κρατεί αυτοκρατορικό σκήπτρο και υπογράφει με κιννάβαρι. (κόκκινο μελάνι)

Η Εκκλησία στη δίνη των Αραβικών Επιδρομών

Μια εξαιρετικά δύσκολη περίοδος για την Εκκλησία της Κύπρου ήταν η περίοδος κατά την οποία η Κύπρος βρέθηκε μεταξύ Βυζαντινών και Αράβων. Η Κύπρος ως Βυζαντινή επαρχία δεχόταν για τρεις ολόκληρους αιώνες (7^ο, 8^ο και 9^ο), με μικρά διαλείμματα, τις καταστρεπτικές επιθέσεις των αραβικών σιφών, που λεηλατούσαν και κατάστρεφαν, χωρίς οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες να μπορούν να την υπερασπιστούν αποτελεσματικά.

Χριστιανοί κατεσφάγησαν, πόλεις ερημώθηκαν, ναοί κατεδαφίστηκαν. Ανάμεσά τους και η περίφημη βασιλική της Κωνσταντίας, κτίσμα της εποχής του Αγίου Επιφανίου. Η μανία των Αράβων κατέστρεψε σχεδόν κάθε μνημείο χριστιανικού πολιτισμού.

Μετοικεσία στη Νέα Ιουστινιανούπολη

Στα τόσα δεινά της Εκκλησίας της Κύπρου και του ποιμνίου της προτέθηκε και το διάταγμα του αυτοκράτορα Ιουστινιανού του Β΄ (691 μ.Χ.), που καλούσε τους Κυπρίους να εγκαταλείψουν την Κύπρο και να εγκατασταθούν στην περιοχή του Ελλησπόντου. Έτσι μεγάλο μέρος του ποιμνίου της Εκκλησίας της Κύπρου με επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπό του Ιωάννη εγκαταστάθηκαν στην Αρτάκη, κοντά στην Κύζικο. Η νέα αυτή έδρα του Αρχιεπισκόπου της Κύπρου ονομάστηκε Νέα Ιουστινιανούπολη. Τα δίκαια της Εκκλησίας της Κύπρου αναγνωρίστηκαν και στο χώρο αυτό, από την Πενθέκτη Οικουμενική σύνοδο. Στη σύνοδο αυτή συμμετείχε και ο Αρχιεπίσκοπος Ιωάννης ο οποίος υπέγραψε ως «επίσκοπος Νέας Ιουστινιανούπολεως».

Όταν επτά χρόνια αργότερα ο Αρχιεπίσκοπος επέστρεψε με το ποιμνίο του στην Κύπρο, το μόνο που έφερε μαζί του ήταν η πολύ σημαντική απόφαση της Πενθέκτης Οικουμενικής συνόδου. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή τα προνόμια της Εκκλησίας της Κύπρου, που επικύρωσε η Γ΄ Οικουμενική σύνοδος, είναι αναφαίρετα. Ως αποτέλεσμα της μετοίκησης αυτής συναντούμε αργότερα στον τίτλο του Αρχιεπισκόπου Κύπρου και το «Νέας Ιουστινιανής», αντί το «Νέας Ιουστινιανούπολεως» που θα ήταν πιο ορθό. Έτσι ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου προσφωνείται μέχρι σήμερα Αρχιεπίσκοπος Νέας Ιουστινιανής και Πάσης Κύπρου.

Χάρτης στον οποίο φαίνεται η πόλη της Αρτάκης στην οποία μετοίκησαν οι Κύπριοι.

Κατοχύρωση του αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Κύπρου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο

Του αδελφού και συλλειτουργού μας Ιωάννη του Αρχιεπισκόπου της Κύπρου, ο οποίος μετοίκησε από την πιο πάνω νήσο μαζί με το λαό του στην επαρχία του Ελλησπόντου... αποφασίζουμε όπως διαφυλαχτούν απαραβίαστα τα προνόμια τα οποία δόθηκαν στο θρόνο του από τους θεοφόρους πατέρες που συνήλθαν παλαιότερα στην Έφεσο, ώστε η νέα Ιουστινιανούπολη να έχει το δικαίωμα της Κωνσταντινουπόλεως. Και ο θεοφιλέστατος επίσκοπος που εγκαθίσταται σ' αυτήν να προεδρεύει όλων των επισκοπών της επαρχίας του Ελλησπόντου και οι χειροτονίες να γίνονται από τους ίδιους τους επισκόπους της επαρχίας σύμφωνα με την αρχαία παράδοση της Εκκλησίας.

(Από τον 39^ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής συνόδου.)

Μοναχισμός

Ο μοναχισμός, ως ιδιαίτερος τρόπος ζωής στο χώρο της Εκκλησίας που σκοπό του έχει τη βίωση του ασκητικού πνεύματος που χαρακτηρίζει τη χριστιανική πίστη, καλλιεργήθηκε από πολύ νωρίς και στην Κύπρο. Ήδη στα μέσα περίπου του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. έφθασε στην Κύπρο ο περίφημος αναχωρητής όσιος Ιλαρίων ο μεγάλος και κατοίκησε για ένα χρονικό διάστημα σε μια σπηλιά κοντά στην Πάφο. Με το παράδειγμά του παρακίνησε και άλλους στον ασκητισμό.

Την ίδια εποχή λειτουργούσε στην Κύπρο και ο κοινοβιακός μοναχισμός. Η τοπική εκκλησιαστική παράδοση αναφέρεται σε μοναστήρια της περιόδου αυτής όπως του Σταυροβουνίου και του Αγίου Νικολάου Ακρωτηρίου.

Ο μοναχικός βίος αναπτύχθηκε περισσότερο στα χρόνια που Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ήταν ο Άγιος Επιφάνιος.

Ο Άγιος Επιφάνιος εξελέγη επίσκοπος Κωνσταντίας όταν ήρθε από την Παλαιστίνη για να δει το δάσκαλό του, όσιο Ιλαρίωνα. Μοναχός λοιπόν και ο ίδιος, στήριξε το μοναχισμό και βοήθησε στη δημιουργία μοναστηριών. Στην ανάπτυξη του μοναχισμού συνέβαλε και η ίδια η παρουσία του Αγίου, αφού σύμφωνα με σύγχρονή του μαρτυρία πολλοί άνθρωποι κατέφθαναν στην Κύπρο και εγκαθίσταντο εδώ από όλα τα μέρη για να δουν τον Άγιο και να τεθούν κάτω από την πνευματική του καθοδήγηση. Τόσο μεγάλη μάλιστα ήταν η φήμη του Αγίου Επιφανίου ώστε η γνωστή από το έργο του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου διακόνισσα Ολυμπιάς έστειλε από την Κωνσταντινούπολη οικονομική βοήθεια για να ενισχύσει τα μοναστήρια του.

Ο μοναχισμός στην Κύπρο γνώρισε ακόμα μεγαλύτερη ανάπτυξη στα χρόνια που οι Άραβες λεηλατούσαν τις γειτονικές χώρες Συρία και Παλαιστίνη και προσπαθούσαν να εξισλαμίσουν τους χριστιανούς. Τότε, μεταξύ 7^{ου} και 9^{ου} αιώνα, αρκετοί μοναχοί των περιοχών αυτών ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο.

Όταν όμως οι αραβικές επιδρομές επεκτάθηκαν και στην Κύπρο, τα μοναστήρια δεν ξέφυγαν από την καταστροφική μανία που τις χαρακτήριζε. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στο να αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο ο ανα-

**Αναφορά στους κτήτορες της Μονής Μαχαιρά μοναχούς Νεόφυτο και Ιγνάτιο.
Νείλου Τυπική Διάταξις**

Κάποιος γέροντας χαριτωμένος με τ' όνομα Νεόφυτος που ζούσε την ασκητική ζωή στις ερήμους του Ιορδάνη, όταν έγινε πραγματικός ασκητής και ξακουστός για την αρετή του, αφού εγκατέλειψε τα μέρη εκείνα εξαιτίας της επιδρομής των άθεων αγαρηνών και αφού έφτασε στο νησί και βρήκε το όρος που ήταν αδιαπέραστο και ανώμαλο μακριά από τους ανθρώπους και κατάλληλο για ασκητικούς αγώνες και ησυχία, επιθύμησε να κατοικήσει σ' αυτό, έχοντας μαζί του και το μαθητή του, το μοναχό Ιγνάτιο. Και μάλιστα, αφού κατασκεύασαν μια καλύβα κατοικούσαν στην έρημο και προμηθεύονταν την καθημερινή τροφή τους από κάποιους πιστούς χριστιανούς. Και ζώντας με αυτό τον τρόπο την αγγελική ζωή έφυγε προς τον Κύριο ο τιμιότατος γέροντας αφήνοντας την καλύβα και το πανωφόρι στον Ιγνάτιο. Αυτός υποφέροντας και πιεζόμενος από τη φτώχεια έζησε προσπαθώντας όσο μπορούσε να καλλιερεύσει τη σκληρότητα του ανώμαλου τόπου.

(Ιω. Π. Τσικνοπούλλου. Κυπριακά Τυπικά. Έκδοση Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών. Πηγαί και Μελέται της Κυπριακής Ιστορίας. Λευκωσία 1969, σ.11)

Πορεία και ιδεώδες του μοναχού

Τη στενή και τεθλιμμένη οδό της μετανοίας υπόσχεται να ακολουθήσει δια βίου ο μοναχός. Αποσπάται από τα πράγματα του κόσμου για να επιτύχει το μοναδικό που επιθυμεί, να πεθάνει σε σχέση με την παλαιά ζωή για να ζήσει τη νέα ζωή, που του προσφέρει ο Χριστός μέσα στην Εκκλησία. Την τέλεια μετάνοια επιδιώκει ο μοναχός με τη συνεχή άσκηση, αγρυπνία, νηστεία, προσευχή, με την εκκοπή του θελήματος και την αδιάκριτο υπακοή στο Γέροντα. Με όλα αυτά βιάζει τον εαυτό του να αρνηθεί το ιδικό του εγωιστικό θέλημα και να αγαπήσει το θέλημα του Θεού. Μοναχός είναι «βία φύσεως διηνεκής». Έτσι πληρώνει το λόγο του Κυρίου «Η βασιλεία του Θεού βιάζεται και οι βιασταί αρπάζουσιν αυτήν» (Ματθ. 11,12). Μέσα στις ωδίνες του τοκετού της μετανοίας γεννάται σιγά-σιγά ο καινός και κατά Θεόν άνθρωπος...

Έχοντας ο μοναχός τη χάρη της θεώσεως ήδη από την παρούσα ζωή, γίνεται σημείο και μάρτυς της Βασιλείας του Θεού στον κόσμο...

(Αρχιμ. Γεωργίου, Καθηγουμένου Ι. Μονής Οσίου Γρηγορίου, Ορθόδοξος Μοναχισμός και Άγιον Όρος, 1983, σ. 8-9. 19.)

χωρητισμός. Οι μοναχοί, προκειμένου να αισθάνονται ασφαλείς και να επιδίδονται απερίσπαστοι στο έργο της προσευχής, καταφεύγουν στα βουνά σε δύσβατα μέρη.

Το μοναχισμό στην Κύπρο, την περίοδο αυτή, ενίσχυσαν και πολλοί μοναχοί που έφθασαν από άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας, λόγω του διωγμού που υφίσταντο από τους εικονομάχους. Η Κύπρος, που δεν επηρεάστηκε από την εικονομαχία, έγινε το καταφύγιο των διωκομένων, ανθρώπων και εικόνων και παρέμεινε το αγαπημένο προσκύνημα και τόπος άσκησης των μοναχών και μετά τη νίκη της Ορθοδοξίας στο ζήτημα των εικόνων. Ανάμεσα σ' αυτούς που επισκέφθηκαν την Κύπρο είναι και ο ιδρυτής του πρώτου κοινόβιου μοναστηριού του Αγίου Όρους, ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης, ο οποίος ασκήτεψε για κάποιο χρονικό διάστημα στη Μονή των Ιερέων στην Πάφο.

Τη μεγάλη ακμή του όμως ο μοναχισμός γνώρισε στα χρόνια που ακολούθησαν τις αραβικές επιδρομές, ιδιαίτερα μάλιστα στα χρόνια των Κομνηνών (11^ο και 12^ο αιώνα) με μια ανάλογη αύξηση και του αριθμού των μοναστηριών. Έτσι τα μοναστήρια από οκτώ που ήταν πριν τις αραβικές επιδρομές, τώρα έφθασαν τα τριάντα τρία.

Μοναστήρια

Aπό τις πρώτες μονές που ιδρύθηκαν στην Κύπρο και σώζονται μέχρι σήμερα με ένα σημαντικότατο ρόλο στην καλλιέργεια και ανάπτυξη του μοναχισμού στο νησί είναι και εκείνες του Σταυροβουνίου και του Αποστόλου Βαρνάβα. Από τις πολύ γνωστές πάλι Μονές που ιδρύθηκαν στα χρόνια των Κομνηνών και υπάρχουν μέχρι σήμερα με μια τεράστια προσφορά στο λαό της Κύπρου είναι οι τρεις Βασιλικές και Σταυροπηγιακές Μονές - του Κύκκου, του Μαχαιρά και του Αγίου Νεοφύτου - καθώς και οι Μονές Τροοδίτισσας και Χρυσorroγιάτισσας.

Ιερά Μονή Σταυροβουνίου

Η Ιερά Μονή Σταυροβουνίου που είναι κτισμένη στην κορυφή ενός απόκρημνου βουνού, στο ανατολικότερο μέρος της οροσειράς του Τροόδου, ιδρύθηκε στις αρχές του 4^{ου} αιώνα. Η τοπική παράδοση θέλει ως κτήτορα της Μονής την Αγία Ελένη, που πέρασε από την Κύπρο κατά την επι-

*Ο Άγιος Ιλαρίωνας.
Ασκήτεψε και στην Κύπρο τον 4ο αι. μ.Χ.*

Η Ιερά Μονή Σταυροβουνίου με τη φρουριακή όψη. Η συμβολή της στην καλλιέργεια του μοναχισμού και της πνευματικής ζωής στην Κύπρο είναι σημαντική.

στροφή της από τα Ιεροσόλυμα μετά την εύρεση του Τιμίου Σταυρού. Ο ναός του μοναστηριού κτίστηκε από την Αγία στη συγκεκριμένη τοποθεσία στην κορυφή του βουνού, όπου με θαυματουργικό τρόπο βρέθηκε ο Τιμιος Σταυρός μετά την εξαφάνισή του από τις αποσκευές της. Μάλιστα η Αγία Ελένη άφησε ως ευλογία και μέρος από τον Τιμιο Σταυρό. Η μορφή του Μοναστηριού είναι φρουριακή και προσαρμοσμένη στη βραχώδη κορυφή. Η Μονή που λειτουργούσε για χρόνια περισσότερο ως ασκητήριο, τα τελευταία χρόνια έχει ανακαινιστεί και επεκταθεί.

Η Μονή γιορτάζει στις 14 Σεπτεμβρίου, ημέρα της ύψωσης του Τιμίου Σταυρού και την Κυριακή της Σταυροπροσκύνησης.

Ιερά Μονή Αποστόλου Βαρνάβα

Η Ιερά Μονή του Αποστόλου Βαρνάβα που βρίσκεται ανάμεσα στις αρχαίες πόλεις Έγκωμη και Σαλαμίνα ήταν μέχρι την ημέρα της εισβολής ένα από τα πιο ιερά προσκυνήματα των Ορθοδόξων κατοίκων του νησιού αφού είναι αφιερωμένη στον ιδρυτή και προστάτη της Εκκλησίας της Κύπρου Απόστολο Βαρνάβα. Η Μονή ιδρύθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Ανθέμιο τον 5^ο αιώνα με χορηγία του αυτοκράτορα Ζήνωνα προς τον οποίο ο Ανθέμιος χάρισε το κατά Ματθαίο Ευαγγέλιο που βρήκε στον τάφο του Αποστόλου. Ο ναός που κτίστηκε δίπλα από τον τάφο ήταν τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική και σ' αυτόν τοποθετήθηκε το λείψανο του Αγίου. Ο ναός αυτός καταστράφηκε την περίοδο των αραβικών επιδρομών. Το σημερινό κτίσμα που είναι από τα πιο ενδιαφέροντα βυζαντινά κτίσματα της Κύπρου πρέπει να κτίστηκε το 10^ο αιώνα. Το Μοναστήρι που περιέπεσε σε παρακμή στα χρόνια της τουρκοκρατίας αναβίωσε στις αρχές του αιώνα μας. Δυστυχώς την ανοδική αυτή πορεία του Μοναστηριού την ανέκοψε η Τουρκική εισβολή το 1974.

Η Μονή γιορτάζει στις 11 Ιουνίου, ημέρα μνήμης του Αποστόλου Βαρνάβα.

Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή της Παναγίας του Κύκκου

Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή της Παναγίας του Κύκκου, που βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της οροσειράς του Τροόδους, κτίστηκε στα τέλη του 11^{ου} αιώνα από το μοναχό Ησαΐα, που ασκήτευε στα μέρη εκείνα. Στο κτίσιμο της Μονής ουσιαστικά συνέβαλε η γενναία χορηγία του αυτοκράτορα Αλεξίου του Κομνηνού, που δώρισε και τη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας του Κύκκου, ύστερα από την επιμονή του μοναχού Ησαΐα που πήγε για το σκοπό αυτό στην Κωνσταντινούπολη. Η εικό-

Η Ιερά Μονή Αποστόλου Βαρνάβα, αφιερωμένη στον ιδρυτή της Εκκλησίας της Κύπρου. Θα είναι για πάντα ένα από τα πιο ιερά και αγαπητά προσκυνήματα των Κυπρίων.

Η Ιερά Μονή της Παναγίας του Κύκκου. Διαδραμάτισε σημαντικότερο ρόλο στην πνευματική, κοινωνική και εθνική ζωή της Κύπρου.

να της Παναγίας, που σύμφωνα με την παράδοση είναι μια από τις τρεις πρώτες εικόνες που ζωγράφισε ο Ευαγγελιστής Λουκάς, αποτελεί το πιο ανεκτίμητο κειμήλιο του Μοναστηριού. Το Μοναστήρι, που κτίστηκε με θέλημα της Παναγίας, λειτούργησε ως κοινόβιο σύμφωνα με τους κανονισμούς που έγραψε ο Ησαΐας ο οποίος έγινε και ο πρώτος ηγούμενος. Η Ιερά Μονή Κύκκου γιορτάζει στις 8 Σεπτεμβρίου, ημέρα της γιορτής της Γέννησης της Παναγίας.

Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή της Παναγίας Μαχαιρά

Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή της Παναγίας του Μαχαιρά, που βρίσκεται στα ανατολικά μέρη της οροσειράς του Τροόδους στους πρόποδες του βουνού Κιόνια, κτίστηκε στα μέσα του 12^{ου} αιώνα από τους μοναχούς Ιγνάτιο και Προκόπιο με αυτοκρατορική χορηγία του Μανουήλ Κομνηνού. Την εικόνα της Παναγίας, που η παράδοση τη θέλει να είναι μια από τις εβδομήντα που ζωγράφισε ο Ευαγγελιστής Λουκάς, την έφερε στην Κύπρο άγνωστος μοναχός που έφθασε από τη Μ. Ασία στην περίοδο της εικονομαχίας (8^ο - 9^ο αι.). Η εικόνα βρέθηκε γύρω στα 1145 μ.Χ. στη σπηλιά όπου ασκήτευσε ο μοναχός αυτός. Πρώτος ηγούμενος της Μονής έγινε ο μοναχός Ιγνάτιος. Αυτόν τον διαδέχθηκε ο μοναχός Νείλος ο οποίος ανοικοδόμησε τη Μονή και έγραψε και την τυπική διάταξη, δηλαδή τους κανονισμούς της Μονής. Η Ιερά Μονή Μαχαιρά γιορτάζει στις 21 Νοεμβρίου, ημέρα της γιορτής των Εισοδίων της Θεοτόκου.

Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Νεοφύτου

Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Νεοφύτου, που βρίσκεται στα βορειοδυτικά της Πάφου, ιδρύθηκε στα μέσα του 12ου αιώνα από το μοναχό Νεόφυτο. Η Μονή ξεκίνησε όταν ο Νεόφυτος που ασκήτευε τότε στην εγκλείστρα του (1170 μ.Χ.) συγκατατέθηκε στην παράκληση του επισκόπου Πάφου Βασιλείου Κιννάμου να δεχθεί κοντά του μοναχούς. Από τη στιγμή εκείνη η εγκλείστρα άρχισε να διευρύνεται, ο ναός να καλλωπίζεται και ο βράχος να λαξεύεται για δημιουργία νέων κελιών στα οποία θα ζούσαν οι νέοι μοναχοί. Αργότερα κτίστηκαν και διάφορα άλλα κτήρια, απαραίτητα για τη λειτουργία του μοναστηριού. Το σημερινό καθολικό της Μονής (ο κεντρικός ναός) κτίστηκε αργότερα, στα μέσα του 15^{ου} αιώνα.

Ο Άγιος Νεόφυτος, που υπήρξε ο πρώτος ηγούμενος της Μονής, έγραψε και τους κανονισμούς λειτουργίας του Μοναστηριού που είναι γνωστοί ως

Η Ιερά Μονή της Παναγίας του Μαχαιρά, με την τεράστια προσφορά στην πνευματική και εθνική ζωή του νησιού.

Η Ιερά Μονή του Αγίου Νεοφύτου, στην οποία βρίσκεται θησαυρισμένο το ιερό λείψανο του Αγίου.

«η τυπική συν Θεώ διαθήκη». Η εγκλείστρα, τόπος ασκήσεως του Αγίου, καθώς και ο ναός που υπήρχε σ' αυτήν αγιογραφήθηκαν από τον Κωνσταντινοπολίτη ζωγράφο Θεόδωρο Αψευδή, όταν ακόμα ο Άγιος βρισκόταν στη ζωή. Η Μονή ανακηρύχθηκε Βασιλική και Σταυροπηγιακή στις αρχές του 17^{ου} αιώνα.

Η Μονή γιορτάζει στις 24 Ιανουαρίου, ημέρα της θαυματουργικής διάσωσης του Αγίου Νεοφύτου από βέβαιο θάνατο, και στις 28 Σεπτεμβρίου, ημέρα της ανεύρεσης του ιερού λειψάνου του Αγίου.

Ιερά Μονή της Παναγίας της Τροοδίτισσας

Η Ιερά Μονή της Παναγίας της Τροοδίτισσας, που βρίσκεται στις νότιες πλαγιές του Τροόδου, κτίστηκε στα τέλη του 12^{ου} αιώνα. Ο κτήτορας της παραμένει άγνωστος. Η παράδοση αναφέρει πως την εικόνα της Παναγίας την έφερε κάποιος ασκητής που έφτασε στην Κύπρο τα χρόνια της εικονομαχίας. Η Μονή καταστράφηκε δυο φορές από πυρκαγιά και ξανακτίστηκε. Τελευταία φορά καταστράφηκε το 1842 μ.Χ. και ξανακτίστηκε από τον ηγούμενο Μελέτιο. Στη συνέχεια έγιναν πολλές ανακαινίσεις, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Η Μονή γιορτάζει στις 15 Αυγούστου ημέρα της γιορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

Ιερά Μονή της Παναγίας της Χρυσorroγιάτισσας

Η Ιερά Μονή της Παναγίας της Χρυσorroγιάτισσας, που βρίσκεται στις δυτικές πλαγιές του Τροόδου κοντά στο χωριό Παναγιά, κτίστηκε, σύμφωνα με την παράδοση, στα μέσα του 12^{ου} αιώνα. Ιδρυτής της είναι ο μοναχός Ιγνάτιος, ο οποίος έγινε και πρώτος ηγούμενός της. Η παράδοση θέλει την εικόνα της Παναγίας να φθάνει μόνη της στην Κύπρο από την Ισαυρία πάνω στα κύματα όπου την έριξε μια ευσεβής γυναίκα για να ξεφύγει από τη μανία των εικονομάχων. Η εικόνα έμεινε για χρόνια κρυμμένη σε μια σπηλιά στην παραλία μέχρι που τη βρήκε ο μοναχός Ιγνάτιος μετά από κάποιο θαυμαστό γεγονός. Η Μονή γιορτάζει στις 15 Αυγούστου, ημέρα της γιορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

Την ίδια αυτή περίοδο ιδρύθηκαν και οι κατεχόμενες σήμερα από τους Τούρκους Μονές:

α) Της Παναγίας της Αχειροποιήτου (11^{ος} αι.), που βρίσκεται κοντά στο χωριό Καραβάς

Η Ιερά Μονή της Παναγίας της Τροοδίτισσας. Ένα από τα πιο όμορφα και γραφικά μοναστήρια της Κύπρου με μεγάλη πνευματική προσφορά.

Η Ιερά Μονή της Παναγίας της Χρυσορρογιάτισσας. Αποψη της εσωτερικής αυλής.

- β) Του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου (11^{ος} αι.), που βρίσκεται στις νότιες πλαγιές του Πενταδακτύλου κοντά στο χωριό Κουτσοβέντης
- γ) Του Αντιφωνητή (12^{ος} αι.), που βρίσκεται στις βόρειες πλαγιές του Πενταδακτύλου κοντά στο χωριό Καλογραία
- δ) Του Αγίου Μάμα (12^{ος} αι.), στη Μόρφου κ.ά.

Μονές της ίδιας εποχής ήταν και οι πολύ γνωστές σήμερα εκκλησίες:

- α) Του Αγίου Νικολάου της Στέγης (11^{ος} αι.), που βρίσκεται κοντά στην Κακοπετριά
- β) του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή (11^{ος} αι.), που βρίσκεται στο χωριό Καλοπαναγιώτης
- γ) Της Παναγίας του Άρακα (12^{ος} αι.), που βρίσκεται στα Λαγουδερά
- δ) Της Παναγίας της Ασίνου (12^{ος} αι.), που βρίσκεται κοντά στο χωριό Νικητάρι κ.ά.

Γράμματα - Τέχνη

Στις χώρες όπου επικράτησε ο χριστιανισμός όλοι οι τομείς των δραστηριοτήτων της ανθρώπινης ζωής άρχισαν να επηρεάζονται και να διαποτίζονται από το ανακαινιστικό πνεύμα της νέας θρησκείας. Στα πλαίσια αυτά έχουμε νέες θρησκευτικές δημιουργίες χριστιανικής έμπνευσης τόσο στα γράμματα όσο και στις τέχνες.

Η Κύπρος, από τις πρώτες χώρες που δέχτηκαν το χριστιανισμό, έχει να παρουσιάσει ένα πλήθος τέτοιων έργων και μάλιστα πολύ σημαντικών.

Εκκλησιαστική Γραμματεία

Οι Κύπριοι συγγραφείς της περιόδου αυτής ήταν κυρίως επίσκοποι. Στα έργα τους οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς ασχολούνταν με την ερμηνεία των Γραφών, με τη συγγραφή βίων αγίων, με την αναίρεση των κακοδοξιών των αιρετικών και τη διατύπωση του ορθόδοξου δόγματος, με εκκλησιαστικά θέματα κ.α.

Οι κυριότεροι εκκλησιαστικοί συγγραφείς είναι:

Ο Άγιος Επιφάνιος, επίσκοπος Κωνσταντίας, 4^{ος} αιώνας. Έγραψε εξαιρετα θεολογικά και αντιαιρετικά έργα.

Ο Άγιος Τριφύλλιος, επίσκοπος Λήδρας (Λευκωσίας), 4^{ος} αιώνας. Πολυγραφοτάτος συγγραφέας και δεινός εκκλησιαστικός ρήτορας.

Η Ιερά Μονή του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου. Από εδώ ξεκίνησε τη μοναχική ζωή του ο Άγιος Νεόφυτος. Σήμερα η Μονή βεβηλώνεται από την παρουσία αλλόθρησκων επιδρομέων.

Άγιος Τριφύλλιος.
Πρώτος επίσκοπος
Λευκωσίας και πολυ-
γραφότατος εκ-
κλησιαστικός συγ-
γραφέας.
Τοιχογραφία
Εκκλησίας Πανα-
γίας του Άρακα.

Ο Άγιος Φίλων, επίσκοπος Καρπασέων, 4^{ος} αιώνας. Έγραψε υπόμνημα εις το Άσμα Ασμάτων.

Ο Άγιος Λεόντιος, επίσκοπος Νεαπόλεως (Λεμεσού), 6^{ος} και 7^{ος} αιώνας. Έγραψε κυρίως βίους Αγίων.

Ο Άγιος Νεόφυτος. Έγραψε 16 πολύ σημαντικά βιβλία στα οποία, πέρα από τα θεολογικά-εκκλησιαστικά θέματα, βρίσκουμε και ιστορικές πληροφορίες, όπως στην επιστολή του «περί των κατά την χώραν Κύπρον σκαιών».

Αρχιτεκτονική

Με τη λήξη των φοβερών διωγμών κατά των Χριστιανών άρχισαν να κτίζονται και στην Κύπρο οι πρώτοι χριστιανικοί ναοί σε ρυθμό βασιλικής. Η βασιλική είναι ξυλόστεγο ευρύχωρο ορθογώνιο οικοδόμημα με τρία ή περισσότερα κλίτη. Χαρακτηριστικά κτίσματα του ρυθμού αυτού ήταν η βασιλική του Αγίου Επιφανίου στη Σαλαμίνα και η Χρυσοπολίτισσα στην Πάφο. Επειδή όμως οι ξυλόστεγοι ναοί καταστρέφονταν συχνά από πυρκαγιές, ιδιαίτερα την περίοδο των αραβικών επιδρομών, πλείστες βασιλικές μετατράπηκαν σε καμαροσκέπαστες.

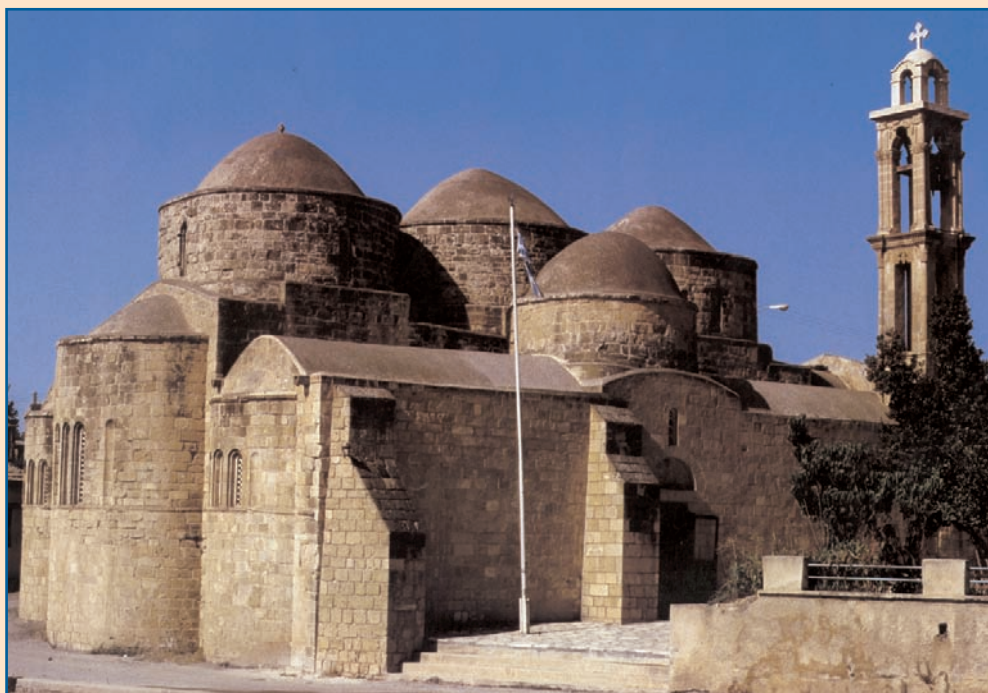
Ο καμαροσκέπαστος ναός είναι ο νέος αρχιτεκτονικός τύπος ναού που παρουσιάζεται στην Κύπρο. Στον τύπο αυτό είναι κτισμένος ο ναός της Παναγίας της Ασίνου (12^{ος} αι.)

Από τον 9^ο αιώνα συναντούμε στην Κύπρο και πολύτρολους ναούς, όπως εκείνο του Απ. Βαρνάβα, που από τρίκλιτη βασιλική (5^{ος} αι.) μετατράπηκε σε τρουλαία με τρεις τρούλους, της Αγίας Παρασκευής στη Γεροσκήπου (9^{ος} αι.) με πέντε τρούλους καθώς και τον πεντάτρουλο ναό των αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα στην Περιστερώνα (11^{ος} αι.). Χαρακτηριστικό του πεντάτρουλου ναού είναι ότι εξωτερικά δίνει την εντύπωση σταυρόσχημου ναού ενώ είναι βασιλική.

Από το 10^ο αιώνα η χριστιανική αρχιτεκτονική με τη δημιουργία του κατ'εξοχήν Βυζαντινού ρυθμού φτάνει στο αποκορύφωμά της. Ο τύπος που κυριαρχεί στο ρυθμό αυτό είναι ο «σταυροειδής εγγεγραμμένος» με τρούλο. Στο ρυθμό αυτό το σχήμα του σταυρού είναι εμφανές τόσο στο εσωτερικό του ναού όσο και στο εξωτερικό, ιδιαίτερα στη στέγη. Ναοί του

Τα ερείπια της βασιλικής της Χρυσοπολίτισσας, Πάφος.

Ο πεντάτρολος ναός των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα, Περιστερώνα, Λευκωσίας.

ρυθμού αυτού κτίστηκαν αρκετοί και στην Κύπρο από τον 11^ο αιώνα και μετά, όπως του Αγίου Νικολάου της Στέγης στην Κακοπετριά, της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι κ.α. Μερικές φορές οι αρχιτέκτονες της περιόδου αυτής προκειμένου να καταστήσουν τον τρούλο του ναού ψηλότερο και κομψότερο μετατρέπουν την κυκλική του βάση σε πολυγωνική, συνήθως οκταγωνική. Ο μοναδικός οκταγωνικός ναός που σώζεται σήμερα στην Κύπρο είναι εκείνος του Αντιφωνητή κοντά στον κατεχόμενο Άγιο Αμβρόσιο.

Ο τύπος ναού που επικράτησε σε μεγάλη έκταση και χρησιμοποιήθηκε περισσότερο αυτή την περίοδο είναι ο μονόκλιτος με τρούλο. Χαρακτηριστικό του ναού αυτού είναι ότι εξωτερικά η στέγη δίνει την εντύπωση του σταυρόσχημου ναού. Στο ρυθμό αυτό είναι κτισμένος και ο γνωστός ναός της Παναγίας του Άρακα (12^{ος} αι.), στα Λαγουδερά.

Ο ορθόδοξος ναός με την αρχιτεκτονική του δομή, όπως εξελίχτηκε στα βυζαντινά χρόνια, που είναι δημιουργία του χριστιανικού πνεύματος, υποδηλώνει τη φανέρωση του Θεού στη γη και την ανύψωση του ανθρώπου στον ουρανό.

Ζωγραφική

Η χριστιανική ζωγραφική γρήγορα πέρασε κι αυτή από τα σύμβολα της περιόδου των κατακομβών στην απεικόνιση θείων προσώπων. Οι ναοί που κτίζονται στην Κύπρο, νωρίς κοσμούνται με μωσαϊκές παραστάσεις και τοιχογραφίες. Γνωρίζουμε πως η βασιλική του Αγίου Επιφανίου στη Σαλαμίνα (4^{ος} αι.) εκοσμήιτο με τοιχογραφίες, ενώ σε μωσαϊκό της βασιλικής του Κουρίου (5^{ος} αι.), εικονίζονται τρεις όρθιοι άγιοι.

Αδιαμφισβήτητη μαρτυρία της εξέλιξης της ζωγραφικής στην Κύπρο αποτελούν και τα γνωστά ψηφιδωτά της Παναγίας της Κανακαριάς στη Λυθράγκωμη (6^{ος} αι.) στα οποία εικονίζονται η Παναγία ένθρονη φέρουσα το Χριστό, μαζί με τους Αποστόλους. Το ίδιο μαρτυρεί και το μωσαϊκό του 6^{ου} αιώνα, που βρίσκεται στο ναό της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι, στο οποίο εικονίζεται η Παναγία να κρατά το Χριστό στο αριστερό της χέρι. Εξάλλου το γεγονός ότι ο Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντίας Κωνσταντίνος αναφέρθηκε σε θαυματουργές εικόνες της Εκκλησίας της Κύ-

Η Εκκλησία του Αντιφωνητή με την οκταγωνική βάση του τρούλου, κοντά στον κατεχόμενο Άγιο Αμβρόσιο.

Ψηφιδωτό που εικονίζει την Παναγία ένθρονη να κρατεί το Χριστό στην αγκαλιά της. Εκκλησία Παναγίας Κανακαρίας στην κατεχόμενη Λυθράγκωμη.

πρου στην Ζ΄ Οικουμενική σύνοδο, το 787 μ.Χ., αποτελεί ένδειξη της ανάπτυξης της εικονογραφίας στην Κύπρο την περίοδο αυτή.

Δυστυχώς λόγω των αραβικών επιδρομών πολύ λίγα έργα τέχνης της περιόδου αυτής συναντούμε, επειδή οι Άραβες κατέστρεφαν σχεδόν τα πάντα από όπου περνούσαν.

Η Εκκλησιαστική ζωγραφική φτάνει στην ακμή της μετά την περίοδο της εικονομαχίας. Ενώ μέχρι τότε οι Χριστιανοί ζωγράφιζαν τους ναούς τους για να εκφράσουν το σεβασμό και την αγάπη τους προς το Θεό και τους Αγίους, αλλά και για να διδάσκονται τις αλήθειες της πίστης ιδιαίτερα οι αγράμματοι, τώρα η ζωγραφική είναι και μέσον έκφρασης του δόγματος της Εκκλησίας. Από το 10^ο αιώνα και μετά η ζωγραφική ακολουθεί το σύστημα της δογματικής ή λειτουργικής εικονογράφησης. Έτσι και στην Κύπρο ο όλος ναός χωριζόταν για σκοπούς αγιογράφησης σε τρία μέρη: Στον τρούλο, όπου ήταν ο δογματικός κύκλος, με το Χριστό ως Παντοκράτορα, στο ιερό βήμα, όπου ήταν ο λειτουργικός κύκλος με την Παναγία στην αψίδα να ενώνει τον ουρανό με τη γη και τους Αγίους Αρχιερείς γύρω από την Αγία Τράπεζα, και στο υπόλοιπο μέρος του ναού, όπου έχουμε τον ιστορικό κύκλο με τοιχογραφίες από τη ζωή και τα θαύματα του Κυρίου, καθώς και με μαρτύρια διαφόρων Αγίων.

Άγιοι Αρχιερείς που εικονίζονται γύρω από την Αγία Τράπεζα.
Καθολικό Ιεράς Μονής Αγίου Νεοφύτου, Πάφος.

Ο Χριστός, Παντοκράτορας στον τρούλο της Εκκλησίας της Παναγίας του Άρακα.

*Παναγία η Αγγελόκτιστη, Κίτι. Ψηφιδωτό.
Η αψίδα με την κόγχη ενώνουν τον τρούλο με το δάπεδο.
Η Παναγία στην αψίδα ενώνει τον ουρανό με τη γη.*

Η Κύπρος που είναι από τα λίγα μέρη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας που συγκεντρώνει τόσο εικονογραφικό πλούτο έχει να επιδείξει πολλά και εξαιρετά έργα τέχνης ιδιαίτερα τον 11^ο και 12^ο αιώνα. Οι ναοί που κτίζονται, αγιογραφούνται εξ ολοκλήρου. Σε αρκετούς από τους ναούς αυτούς η δυναμικότητα των παραστάσεων είναι εντυπωσιακή. (Ναός αγίου Νικολάου Στέγης, Παναγίας της Ασίνου κ.ά.)

Η ζωγραφική στην Κύπρο την περίοδο αυτή ακολουθεί κυρίως την τεχνοτροπία της Κωνσταντινούπολης, την Κομνήνεια τέχνη. (Παναγία Ασίνου, Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννη του Χρισοστόμου). Αυτό οφείλεται στην προσήλωση των αγιογράφων της Κύπρου στη Βυζαντινή παράδοση, αλλά και στο συνεχές ρεύμα καλλιτεχνών από την Κωνσταντινούπολη προς το νησί. Έτσι δημιουργούνται τα εξαιρετά έργα μνημειακής τέχνης που έχουμε στην Κύπρο. Αποτέλεσμα της δημιουργίας αυτής είναι τέσσερις ναοί της εποχής αυτής που βρίσκονται στην περιοχή του Τροόδους να συγκαταλέγονται στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς της Εκπαιδευτικής, Επιστημονικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO).

Η Κοίμηση της Θεοτόκου. Η όλη παράσταση και τα χρώματα είναι εντυπωσιακά. Τοιχογραφία, Εκκλησία Παναγίας Ασίνου.

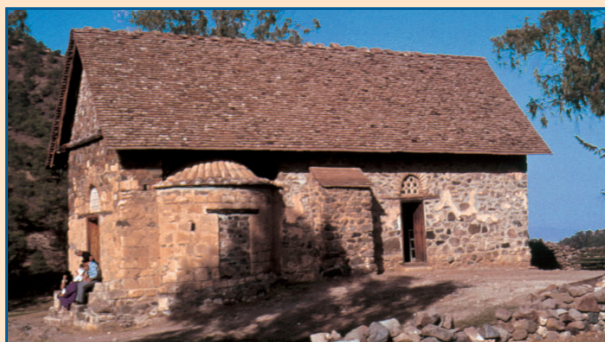
**Οι τέσσερις ναοί, των Βυζαντινών χρόνων,
που έχουν περιληφθεί στον κατάλογο της UNESCO**

*Αγίου Νικολάου της Στέγης,
κοντά στην Κακοπετριά*

*Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή
στον Καλοπαναγιώτη*

*Παναγίας της Ασίνου,
κοντά στο Νικητάρι*

*Παναγίας του Άρακα
στα Λαγουδερά*

Άγιοι

Τους επισκοπικούς θρόνους της Εκκλησίας της Κύπρου λάμπρυναν και τίμησαν με την παρουσία και τη διακονία τους άνθρωποι με μεγάλη αγιότητα. Χρυσός “αιώνας” της Εκκλησίας της Κύπρου, από την άποψη αυτή, θα πρέπει να θεωρούνται τα χρόνια αυτά, αφού ένας μεγάλος αριθμός επισκόπων της περιόδου αυτής συναριθμείται στο αγιολόγιο της Εκκλησίας μας. Ανάμεσα τους οι πολύ γνωστοί Άγιοι, Σπυρίδων, Επιφάνιος και Δημητριάδος.

Άγιος Σπυρίδων

Ο Άγιος Σπυρίδων γεννήθηκε στα τέλη του 3^{ου} μ.Χ. αιώνα στο χωριό Άσσια της επαρχίας Αμμοχώστου. Από μικρός διακρινόταν για την ταπεινωση και την απλότητά του. Για να ζήσει ο ίδιος και η οικογένειά του ασκούσε το επάγγελμα του βοσκού. Ήταν όμως ευγενικός και πολύ κοινωνικός. Τη μεγάλη του αγάπη προς το Θεό που είχε από την παιδική του ηλικία την εκδήλωνε έμπρακτα με την αγάπη του προς τον πλησίον. Φρόντιζε επιμελώς να βοηθά τους φτωχούς και να περιποιείται τους ξένους. Όσο μεγάλωνε στην ηλικία μεγάλωναν και αυξάνονταν και οι αρετές του. Ο αγώνας και η άσκησή του φάνηκαν ακόμα περισσότερο μετά το θάνατο της γυναίκας του. Ανέλαβε μόνος την ανατροφή των παιδιών του ενώ ο ίδιος ζούσε με οσιότητα προσπαθώντας να εφαρμόζει το θέλημα του Θεού με ακρίβεια στη ζωή του. Αυτός ο τρόπος ζωής, που ήταν αποτέλεσμα της μεγάλης του πίστης προς το Θεό, τον αξίωσε να πάρει πολλές και πλούσιες τις δωρεές του Αγίου Πνεύματος, μεταξύ των οποίων και το χάρισμα των θαυμάτων. Όλα αυτά έκαναν τους γύρω του να τρέφουν ιδιαίτερη αγάπη και εκτίμηση στο πρόσωπό του, ώστε να τον αναδείξουν ως πρώτο επίσκοπο Τριμυθούντος. Έτσι από ποιμένας προβάτων έγινε με τη χάρη του Θεού ποιμένας ανθρώπων.

Ως επίσκοπος επιτέλεσε τα ποιμαντικά του καθήκοντα άγρυπνα και άοκνα. Νοιαζόταν για ολόκληρο το ποίμνιό του, αλλά και για τον κάθε άνθρωπο ξεχωριστά, ως σπλαχνικός και στοργικός Πατέρας. Αναδείχτηκε όμως και Οικουμενικός διδάσκαλος και «της συνόδου της πρώτης υπέρμαχος», αντιμετωπίζοντας αποτελεσματικά τους αιρετικούς που με μανία πολεμούσαν τη θεότητα του Ιησού Χριστού.

Η φήμη του είχε διαδοθεί παντού και ο σεβασμός που απολάμβανε, ακόμα και από τον ίδιο τον αυτοκράτορα, Μ. Κωνσταντίνο, ήταν μεγάλος.

Άγιος Σπυρίδωνας ο θαυματουργός. Επίσκοπος Τριμιθού-
ντος. Ένας από τους 318 θεο-
φόρους Πατέρες της Α' Οικου-
μενικής Συνόδου.

Απολυτίκιο Αγίου Σπυρίδωνα

Τῆς Συνόδου τῆς πρώτης
ἀνεδείχθης ὑπέρμαχος, καί
θαυματουργός θεοφόρε
Σπυρίδων πατήρ ἡμῶν· διό
νεκρᾶ σύ ἐν τάφῳ προσφω-
νεῖς, καί ὄφιν εἰς χρυσοῦν
μετέβαλες· καί ἐν τῷ μέλ-
πειν τὰς ἀγίας σου εὐχάς,
Ἄγγέλους ἔσχεες συλλει-
τουροῦντάς σοι ἱερώτατε.
Δόξα τῷ σέ δοξάσαντι· δό-
ξα τῷ σέ στεφανώσαντι·
δόξα τῷ ἐνεργοῦντι διά σοῦ
πᾶσιν ἰάματα.

*Ιερά Μονή Αγίου Σπυρίδωνος.
Κατεχόμενη Τρεμετουσιά.*

Ο Άγιος όμως συνέχισε να παραμένει απλός και ταπεινός και εξακολουθούσε, αν και επίσκοπος, να ασχολείται με τις γεωργικές εργασίες.

Ο Θεός του φανέρωσε το τέλος της επίγειας ζωής του. Τον κάλεσε κοντά Του στις 12 Δεκεμβρίου του 348 μ.Χ. σε ηλικία 78 χρονών. Τάφηκε στην Τριμυθούντα ή Τρεμετουσιά, έδρα της επισκοπής του. Δυστυχώς η αρχαία αυτή επισκοπική έδρα και κατ' επέκταση ο ναός και ο τάφος του Αγίου βρίσκονται σήμερα κάτω από Τουρκική κατοχή και λεηλατούνται από τον αλλόθρησκο εισβολέα. Το σεπτό λείψανό του, που αργότερα βρέθηκε άφθορο να ευωδιάζει, έγινε από την πρώτη στιγμή πηγή ιαμάτων. Παρέμεινε στην Κύπρο μέχρι τον 7^ο αιώνα. Στη συνέχεια μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη για προστασία, λόγω των αραβικών επιδρομών. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους το άγιο λείψανό του μεταφέρθηκε στην Κέρκυρα, όπου βρίσκεται μέχρι σήμερα και θαυματουργεί. Είναι μάλιστα ο πολιούχος Άγιος του νησιού.

Η Εκκλησία μας τιμά τη μνήμη του στις 12 Δεκεμβρίου.

Άγιος Επιφάνιος

Ο Άγιος Επιφάνιος γεννήθηκε στην Παλαιστίνη στις αρχές του 4^{ου} αιώνα. Απέκτησε μεγάλη μόρφωση και μιλούσε πέντε γλώσσες. Σε νεαρή ηλικία κατηχήθηκε από κάποιο μοναχό και βαπτίστηκε Χριστιανός. Αργότερα ακολούθησε τη μοναχική ζωή.

Γνώρισε το μεγάλο ασκητή Ιλαρίωνα και έγινε μαθητής του. Το 367 μ.Χ. ταξίδεψε στην Κύπρο για να δει το δάσκαλό του, που ήδη είχε εγκατασταθεί σε έρημο τόπο στην Πάφο. Λίγο αργότερα, περνώντας από τη Σαλαμίνα, οι επίσκοποι του νησιού του πρότειναν να αναλάβει τον χηρεύοντα επισκοπικό θρόνο της Κωνσταντίας (Σαλαμίνας).

Στα 36 περίπου χρόνια της επισκοπικής του ζωής ανέπτυξε τέτοια δράση, που συνέβαλε στην οριστική επικράτηση του Χριστιανισμού στην Κύπρο και καθιερώθηκε ως ένας από τους πιο άξιους ιεράρχες στη συνείδηση των πιστών.

Οι αγώνες του όμως για την Ορθοδοξία και την εκκλησιαστική τάξη τον ανέδειξαν και ως μια από τις μεγαλύτερες προσωπικότητες ολόκληρης της Εκκλησίας. Ο λόγος του και οι απόψεις του στα εκκλησιαστικά ζητή-

Άγιος Επιφάνιος, Επίσκοπος Κωνσταντίας. Ένας Κύπριος επίσκοπος, με οικουμενικό κύρος και διαστάσεις. Τοιχογραφία, Ιερός ναός Αγίου Νικολάου Στέγης.

Άγιος Επιφάνιος

Στα 40 χρόνια που ο Επιφάνιος ήταν αρχιεπίσκοπος της Κύπρου, η Κύπρος για πρώτη φορά στην ιστορία της έγινε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα της Χριστιανικής οικουμένης... Η αδιαμφισβήτητη κυριότητα που ασκούσε στα Εκκλησιαστικά πράγματα ο Επιφάνιος προς το τέλος της ζωής του δεν μπορούσε να αντισταθμιστεί από κανένα άλλο... Η δημοτικότητα του Επιφανίου, ο ρόλος του ως εκκλησιαστικού ηγέτη, η φήμη που απέκτησε ως αλάνθαστο κριτήριο της Ορθοδοξίας, δεν οφειλόταν τόσο στα αντιαρετικά συγγράμματά του, αλλά στην ανεπιτήδευτη και αγνή αγιότητά του.

(Βενέδικτου Εγγλεζάκη, Δια την Εκκλησίαν Κύπρου, είκοσι μελέται, τέταρτος έως εικοστός αιώνας, Αθήναι 1996, σ.σ. 60- 61)

Απολυτίκιο Αγίου Επιφανίου

Θείας πίστεως, ἔγνωσ τήν χάριν, καί θεόφθογγον, ἔσχηκας γλῶσσαν, Ἱεράρχα σοφέ Ἐπιφάνιε· ὄθεν δογμάτων ὀρθαῖς ἀναπτύξεσιν, αἱρετικῶν θριαμβεύεις τήν ἄνοιαν. Πάτερ ὄσιε, Χριστόν τόν Θεόν ἰκέτευε, δωρήσασθαι ἡμῖν τό μέγα ἔλεος.

ματα αποτελούσαν κριτήριο Ορθοδοξίας. Ταξίδεψε σε πολλές χώρες και πήρε μέρος σε διάφορες συνόδους.

Η παρουσία του στον Αρχιεπισκοπικό θρόνο της Κωνσταντίας συνέβαλε στη γρήγορη και μεγάλη εξάπλωση του μοναχισμού. Σύμφωνα με σύγχρονες του μαρτυρίες πολλοί άνθρωποι κατέφθαναν στην Κύπρο από διάφορα μέρη για να γίνουν μοναχοί και να βρίσκονται κάτω από την πνευματική καθοδήγηση του Επιφανίου.

Ο Επιφάνιος, που γνωριζόταν προσωπικά και με όλους τους μεγάλους της εποχής του, Θεοδόσιο, Ιλαρίωνα, Αθανάσιο, Βασίλειο, διακρινόταν για την αγιότητά του.

Στο βίο του Αγίου καταμαρτυρείται και ένα πλήθος θαυμάτων τα οποία ο Άγιος έκανε ενόσω ακόμη βρισκόταν στη ζωή.

Ο Επιφάνιος όμως διακρίθηκε και ως μεγάλος Εκκλησιαστικός συγγραφέας. Από τα πολύ σημαντικά έργα του θεωρούνται ο «Αγκυρωτός» και το «Πανάριον».

Τέλος το όνομα του Επιφανίου είναι συνδεδεμένο και με τη βασιλική της Σαλαμίνας, που άρχισε να κτίζεται επί της εποχής του.

Ο Επιφάνιος παρέδωσε την ψυχή του στο Θεό στα ανοιχτά της Σαλαμίνας, πάνω στο καράβι με το οποίο επέστρεφε από την Κωνσταντινούπολη, το Μάιο του 403 μ.Χ.

Η μνήμη του τιμάται στις 12 Μαΐου.

Άγιος Δημητριανός

Ο Άγιος Δημητριανός γεννήθηκε τον 9^ο αιώνα στην κωμόπολη Συκαί, κοντά στο Παλαίκυθρο. Ευτύχησε να έχει γονείς ευλαβέστατους -ο πατέρας του ήταν ιερέας- και το παράδειγμά τους είχε πολύ ευεργετική επίδραση σ' αυτόν. Όταν μεγάλωσε έγινε μοναχός στο Μοναστήρι του Αγίου Αντωνίου. Εκεί με πολλή άσκηση -νηστεία, αγρυπνία, προσευχή- έπαιρνε τη Χάρη του Αγίου Πνεύματος και προχωρούσε προς την αγιότητα. Πήρε ακόμη και το χάρισμα να κάνει θαύματα. Με τα χαρίσματα αυτά οι Πατέρες τον εξέλεξαν ηγούμενο της Μονής.

Αργότερα έγινε επίσκοπος Χύτρων (Κυθραίας). Ως επίσκοπος ποίμανε το ποίμνιό του με αφοσίωση και χαρακτηριστική αυταπάρηση. Τούτο φαίνεται ιδιαίτερα στην περίπτωση που ακολούθησε εθελοντικά μέχρι τη Βα-

Άγιος Δημητριανός. Επίσκοπος Χύτρων. Πρότυπο πραγματικού Ποιμένα.

Απολυτίκιο του Αγίου Δημητριανού

Τῆς Κυθρέας τό κλέος, καί Κυπρίων ἀγλαΐσμα, Ἀρχιερέων ὑπῆρχες κανῶν καί ἐδραΐωμα, Δημητριανέ πατήρ ἡμῶν. Ταῖς εὐχαῖς σου ἡμᾶς στήριξον, εἰρήνην τῇ πολιτεία σου δώρησαι, καί ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τό μέγα ἔλεος.

Ἡ ἀγάπη του Αγίου Δημητριανού για το ποίμνιό του

Με ψήφο θεία ἔλαμψε ἀρχιερέας τῆς πόλης Κηθηρίας (Κυθρέας) ποιμαίνοντας με ἀγιότητα καί κατά τρόπο θεάρεστο τό ποίμνιο που του ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεός, σύμφωνα με τούς ἀρμόζοντες κανόνες τῆς Ἀρχιερατικῆς τελειότητος. Κάποτε ἀφού ἦρθαν στο νησί τῆς Κύπρου οἱ βάρβαροι τῆς Βαβυλώνας καί ἀφού κούρσεψαν τελείως τό νησί καί ἔφτασαν μέχρι τὴν ἐπαρχία του Αγίου, λεηλάτησαν καί τό ποίμνιό του καί πήραν πολλούς ἀπό τούς χριστιανούς αἰχμαλώτους στη Βαβυλώνα. Ὁ Ἅγιος, ἀφού λυπήθηκε πάρα πολύ για τὴ στερηση του ποιμνίου του, σαν ἄλλος θαυμαστός Ἱερεμίας, ἀκολούθησε τούς βαρβάρους μαζί με τούς αἰχμαλώτους ὡς τὴ Βαβυλώνα. Καί με κόπους καί ἀγρυπνίες καί με ὀλονύκτιες προσευχές πρὸς τὸ Θεό καί με δάκρυα που ἔτρεχαν σαν βρῦσες ἐλευθέρωσε ξανά τὸ λαό του Θεοῦ καί τὸν ἔφερε πίσω στο νησί τῆς Κύπρου, δοξάζοντας καί εὐλογώντας τὸ Θεό.
(Ἀπὸ τὴν ἀκολουθία του Αγίου Δημητριανού.)

γδάτη μια ομάδα του ποιμνίου του που αιχμαλωτίστηκε από τους Σαρακηνούς. Εκεί με τις προσευχές του στο Θεό και τις παρακλήσεις του στον αρχηγό των Σαρακηνών κατόρθωσε να τους ελευθερώσει και να γυρίσει μαζί τους πίσω. Με τη γεμάτη από αγάπη και θυσία πράξη του αυτή, έγινε υπόδειγμα ιεράρχη δοσμένου ολόψυχα στη σωτηρία του ποιμνίου του. Ο Άγιος Δημητριανός κοιμήθηκε σε ηλικία 81 ετών. Το ποιμνίο του θρήνησε στο πρόσωπό του το στοργικό πατέρα, τον απλανή καθοδηγητή, τον ακούραστο ασκητή. Η Εκκλησία τιμά τη μνήμη του στις 6 Νοεμβρίου.

Άγιος Νεόφυτος

Ο Άγιος Νεόφυτος γεννήθηκε στο χωριό Κάτω Δρυς το 1134 μ.Χ. Έγινε μοναχός στο Μοναστήρι του Αγίου Χρυσοστόμου στον Κουτσοβέντη. Αργότερα για λόγους μεγαλύτερης ησυχίας εγκαταστάθηκε σε μια σπηλιά κοντά στην Πάφο, όπου λάξευσε το κελί του και τον τάφο του. Κλεισμένος σ' αυτό το κελί ζούσε με νηστεία, προσευχή και αγρυπνία, γι' αυτό ονομάστηκε έγκλειστος και το κελί του εγκλείστρα. Το 1170 μ.Χ., ύστερα από παράκληση του επισκόπου Πάφου, ίδρυσε Μονή της οποίας υπήρξε πρώτος ηγούμενος.

Στα δύσκολα χρόνια που πέρασε η Κύπρος την εποχή του Ισαάκιου Κομνηνού, του Ριχάρδου του Λεοντόκαρδου και των Λατίνων, ο Άγιος έγινε προστάτης και παρηγορητής του λαού. Τα δεινά που έπαθε η Κύπρος την περίοδο αυτή τα αποτυπώνει στην επιστολή του «Περί των κατά χώραν Κύπρον σκαιών».

Ο Άγιος Νεόφυτος όμως έγραψε και αρκετά άλλα έργα, θεολογικά, εγκωμιαστικά κ.λ.π. με τα οποία αναδεικνύεται ένας από τους σημαντικότερους εκκλησιαστικούς συγγραφείς της Εκκλησίας της Κύπρου.

Ο Άγιος Νεόφυτος κοιμήθηκε στις 12 Απριλίου 1219 μ.Χ. και τάφηκε μέσα στην Εγκλείστρα. Ο τάφος με το ιερό λείψανό του ανακαλύφθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου του 1750 μ.Χ. Η Εκκλησία τιμά τη μνήμη του στις 24 Ιανουαρίου, μέρα της θαυμαστής διάσωσής του, και στις 28 Σεπτεμβρίου μέρα της εύρεσης του ιερού λειψάνου του.

Άγιος Νεόφυτος. Ένας μοναχός που ζούσε την αγωνία του λαού και τον παρηγορούσε. Τοιχογραφία, Εγκλείστρα Αγίου Νεοφύτου.

Απολυτίκιο του Αγίου Νεοφύτου

Τῶν Λευκάρων τό κλέος, καί Κυπρίων τό καύχημα, Μονῆς Ἐγκλείστρας Πολιοῦχε, Θεοφόρε Πατήρ ἡμῶν Νεόφυτε· νηστεία, ἀγρυπνία, προσευχή, καί ἔγκλειστος ἐν ἄνθρωπῳ καρτερῶν, θείαν χάριν ἐκομίσω, ἦν πιστοῖς νῦν παρέχει θήκη λειψάνων σου· δόξα τῷ ταύτην βραβεύσαντι ἡμῖν, δόξα τῷ σέ δοξάσαντι, δόξα τῷ χορηγοῦντι διά σοῦ, πᾶσιν ἰάματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΑΙΧΜΑΛΩΤΗ ΣΤΟΥΣ ΛΑΤΙΝΟΥΣ (1191 - 1571. μ.Χ.)

Ίδρυση Λατινικής Εκκλησίας στην Κύπρο.

Η Εκκλησία της Κύπρου, που από την ίδρυσή της ήταν αυτοκέφαλη, με την κατάκτηση της Κύπρου από το Ριχάρδο το Λεοντόκαρδο στη διάρκεια της τρίτης σταυροφορίας (1191 μ.Χ.) και την παραχώρησή της στους Φράγκους και ύστερα στους Ενετούς θα βρεθεί για τέσσερις αιώνες κάτω από Λατινική κυριαρχία.

Πράγματι, όταν οι Φράγκοι εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο (1192 μ.Χ.), μια από τις πρώτες ενέργειές τους ήταν και η εγκαθίδρυση της Λατινικής εκκλησίας στο νησί. Τοποθέτησαν Λατίνο Αρχιεπίσκοπο στη Λευκωσία και άλλους τρεις Λατίνους επισκόπους στην Πάφο, στη Λεμεσό και στην Αμμόχωστο. Ταυτόχρονα ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο και πολλοί Λατίνοι ιερείς καθώς και ένα πλήθος μοναχικών ταγμάτων της Δύσης. Η νεοϊδρυθείσα στο νησί Λατινική εκκλησία συντηρείτο από την περιουσία και τους πόρους που οι Φράγκοι βασιλιάδες άρπαξαν από τους ναούς και τα μοναστήρια των Ορθοδόξων και τα παραχώρησαν σ' αυτήν.

Προσπάθειες εκλατινισμού του Ορθόδοξου ποιμνίου

Από το 1220 μ.Χ. και εξής, οι Λατίνοι δεν αρκούνται μόνο στην αρπαγή της περιουσίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας, αλλά επεμβαίνουν και στα πνευματικά ζητήματά της. Στόχος τους από την πρώτη στιγμή ήταν ο εκλατινισμός των Ορθοδόξων και η πλήρης υποδούλωση της αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου στον Πάπα της Ρώμης.

Σε συνέδρια του Λατινικού κλήρου και των ευγενών φεουδαρχών, το 1220 μ.Χ. στη Λεμεσό και το 1222 μ.Χ. στην Αμμόχωστο, αποφασίστηκαν και τέθηκαν σε εφαρμογή διάφορα καταπιεστικά μέτρα εναντίον των Ορθοδόξων, μεταξύ των οποίων και τα πιο κάτω:

Υποχρεώθηκαν οι Ορθόδοξοι ιερείς και μοναχοί να υπακούουν στους Λατίνους επισκόπους.

Λατινικά μοναχικά τάγματα που εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο

Τα περισσότερα από τα θρησκευτικά τάγματα της Λατινικής εκκλησίας αντιπροσωπεύονταν στην Κύπρο την εποχή της Φραγκοκρατίας. Μεταξύ αυτών που αριθμούνται από το Λουσιτανό... είναι οι Αυγουστινιανοί, οι Βενεδικτινοί, οι Καρμηλίτες, οι Καρθουσιανοί, οι Κιστερκιανοί, οι Σταυροφόροι, οι Δομινικανοί, οι Φραγκισκανοί, οι Οψερβάντιοι και οι Πρεμονστρατήσιοι.

(Ιωάννου Χάκκετ, Ιστορία της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου, τ. Γ', Πειρεάς 1932, σ. 137.)

Το Αββαείο του Πέλλαπαϊς. Κτίστηκε από το μοναχικό τάγμα των Πρεμονστρατήσιων. Ένα από τα πρώτα 18 μοναστήρια που ίδρυσαν τα διάφορα Λατινικά μοναχικά τάγματα με τον ερχομό τους στην Κύπρο.

Επιβλήθηκαν περιορισμοί στις κινήσεις των Ορθοδόξων ιερέων καθώς και στη χειροτονία νέων ιερέων.

Περιορισμοί επιβλήθηκαν και στην εκλογή των ηγουμένων των μοναστηριών, όπως επίσης και στις κινήσεις τους.

Απαγορεύτηκε η ελεύθερη προσέλευση νέων μοναχών στα μοναστήρια με απώτερο σκοπό να περιοριστεί ο αριθμός τους στο ελάχιστο.

Καταργήθηκαν 10 από τις 14 επισκοπές (1260). Παρέμειναν οι 4 επισκοπές στις πόλεις στις οποίες είχαν εγκατασταθεί και Λατίνοι επίσκοποι, δηλαδή στη Λευκωσία, στην Πάφο, στη Λεμεσό και στην Αμμόχωστο. Προκειμένου όμως να χάσουν οι Ορθόδοξοι επίσκοποι την επιρροή τους πάνω στο ποίμνιό τους, εξορίστηκαν σε απομακρυσμένα χωριά. Έτσι ο επίσκοπος Λευκωσίας υποχρεώθηκε να μετοικήσει στους Σόλους, ο Πάφου στην Αρσινόη (Πόλη Χρυσοχούς), ο Λεμεσού στα Λεύκαρα και ο Αμμοχώστου στο Ριζοκάρπασο.

Οι Λατίνοι απαίτησαν ακόμη όρκο υποταγής από όλους τους κληρικούς προκειμένου να τους επιτρέψουν να λειτουργούν.

Παράλληλα με τα μέτρα αυτά άρχισε και μια πιο εμφανής και συστηματική προσπάθεια από τους απεσταλμένους του Πάπα για εκλατινισμό των Ορθοδόξων, κλήρου και λαού. Οι πιέσεις και οι διώξεις των Λατίνων κατά των Ορθοδόξων για το σκοπό αυτό ήταν πολλές και μεγάλες.

Αποκορύφωμα των διώξεων και της βίας που χρησιμοποίησαν εναντίον των Ορθοδόξων ήταν και τα φρικτά βασανιστήρια στα οποία υπέβαλαν 13 μοναχούς της Μονής της Παναγίας της Κανταριώτισσας, τους οποίους στο τέλος έκαψαν ζωντανούς. Το γεγονός αυτό θα αποτελεί παντοτινά στίγμα για τη Χριστιανική Δύση.

Η παρέμβαση του Οικουμενικού Πατριάρχη Γερμανού προς τον Πάπα, μετά το μαρτύριο των 13 μοναχών, έγινε αφορμή να αποκαλυφθούν για άλλη μια φορά οι πραγματικές προθέσεις και επιδιώξεις των Λατίνων στην Κύπρο, αφού ο Πάπας επέρριπτε ευθύνες στους Ορθοδόξους για όσα συνέβαιναν και πρότεινε ως λύση την υποταγή των Κυπρίων σ' αυτόν.

**Οι 14 επισκοπές της Κύπρου πριν από τον περιορισμό τους
σε 4 από τους Λατίνους.**

Οι 14 επισκοπές που κατά τον Αρχιμανδρίτη Κυπριανό υπήρχαν μετά το 300 μ.Χ. και τις οποίες λάμπρυναν με την παρουσία τους άγιοι επίσκοποι είναι: Λευκωσία, Ταμασός, Κίτιο, Αμαθούντα, Κούριο, Αρσινόη, Πάφος, Σολέα, Λάπηθος, Κερύνεια, Κυθραία, Τριμιθούντα, Καρπασία, Νεάπολη.

(Αρχιμ. Κυπριανού, Ιστορία Χρονολογική της νήσου Κύπρου, Λευκωσία 1903^ο, σ. 582)

Ναός Αγίου Νικολάου Στέγης, Κακοπετριά, Σολέα. (Σόλοι). Υπήρξε έδρα του Ορθοδόξου Αρχιεπισκόπου για όσο χρόνο οι Λατίνοι τον είχαν εξόριστο.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία υποτάσσεται με τη βία στους Λατίνους

Οι διώξεις και οι πιέσεις συνεχίστηκαν με δυσμενέστερες επιπτώσεις για την Εκκλησία της Κύπρου. Τότε, ο Αρχιεπίσκοπος Γερμανός κατέφυγε στον Πάπα της Ρώμης Αλέξανδρο τον Δ΄ με την ελπίδα να βρει κατανόηση και δικαίωση. Το αποτέλεσμα όμως ήταν απογοητευτικό. Με τη βούλα που εξέδωσε ο Πάπας το 1260 μ.Χ., γνωστή ως «Κυπρία Διάταξις», παρόλο που φαινόταν ότι διόρθωνε μερικά κακά, στην ουσία υπέταξε πλήρως την Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου στη Λατινική. Συγκεκριμένα με τη βούλα καταργήθηκε η θέση του Ορθόδοξου Αρχιεπισκόπου, και οι Ορθόδοξοι επίσκοποι υποχρεώθηκαν να υποταχθούν στους αντίστοιχους Λατίνους επισκόπους. Προς επιβεβαίωση μάλιστα της αποδοχής της νέας τάξης οι νεοεκλεγόμενοι επίσκοποι υποχρεώνονταν να δίνουν όρκο πίστης και υποταγής στο Λατίνο επίσκοπο της περιφέρειάς τους. Την υποταγή τους έπρεπε να την εκφράζουν γονατίζοντας και τοποθετώντας τα χέρια τους στα χέρια του Λατίνου επισκόπου.

Ύστερα λοιπόν από ένα αγώνα που κράτησε 70 χρόνια (1191-1260 μ.Χ.) η Εκκλησία της Κύπρου, που για δώδεκα ολόκληρους αιώνες είχε διατηρήσει την αυτονομία και ανεξαρτησία της, βρέθηκε αιχμάλωτη των Λατίνων.

Μπροστά στην απροκάλυπτη εχθρότητα του εκάστοτε Πάπα της Ρώμης και εξ αιτίας της μεγάλης καταπίεσης και των πολλών βασάνων που υπέφερε ο Ορθόδοξος λαός της Κύπρου, ο Ορθόδοξος κλήρος, αναγκάστηκε να κάνει κάποιους συμβιβασμούς και να δεχθεί εξωτερικά την υποταγή στους Λατίνους. Έκανε το συμβιβασμό αυτό, παρόλο που ουδέποτε είχε απομακρυνθεί από την Ορθόδοξη πίστη, γιατί πίστευε πως με τον τρόπο αυτό συνέβαλλε στη διασφάλιση της επιβίωσης του Ορθόδοξου ποιμνίου και επομένως στη διαφύλαξη της Ορθοδοξίας.

Οι εξευτελιστικές όμως ταπεινώσεις στις οποίες οι Λατίνοι υπέβαλλαν τους Ορθοδόξους, ιδιαίτερα μετά το 1260 μ.Χ., έδιναν την εντύπωση του πλήρους εκλατινισμού της Εκκλησίας της Κύπρου, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την απομόνωσή της από τις υπόλοιπες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Στην εντύπωση αυτή στήριξε την αρνητική στάση του στη σύνοδο που συζητούσε την πλήρη αποκατάσταση των κανονικών σχέσεων της Εκκλησίας της Κύπρου με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ο μοναχός Ιωσήφ Βρυέννιος απεσταλμένος του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κύπρο. Την αποκατάσταση αυτή ζητούσε η Εκκλησία της Κύπρου.

Η ΒΙΑ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ 1260 ΚΑΙ ΜΕΤΑ
Ο Πατριάρχης Γερμανός προς τον Παπα Γρηγόριο.

Σε επιστολή που έστειλε ο Πατριάρχης Γερμανός λίγο μετά από το άγριο έγκλημα που διέπραξαν οι Λατίνοι σε βάρος των 13 μοναχών της Καντάρας, έγραφε μεταξύ άλλων:

“Ένα μόνο έμενε να γίνει και έχει γίνει κι αυτό, να αρχίσει δηλαδή ο καιρός του μαρτυρίου, και να στηθεί βήμα τυραννικό και να ανοίξει θρόνος για μάρτυρες. Και εμείς θα ανεβούμε προς το στάδιο του μαρτυρίου για να αγωνιστούμε τον αγώνα τον καλό και να στεφανωθούμε από τον Παντοκράτορα Κύριο. Γνωρίζει αυτά που λέω η Κύπρος, η περίφημη νήσος, που έχει δει νέους μάρτυρες και στρατιώτες Χριστού οι οποίοι, αφού προηγουμένως πέρασαν μέσα από το νερό, των δακρύων της κατανύξεως και για πολλά χρόνια λούστηκαν με τους ιδρώτες των ασκητικών μόχθων του σώματος, τελευταία πέρασαν μέσα από τη φωτιά και το νερό και ο αγωνοθέτης Θεός τους οδήγησε στην ουράνια ανάπαυση”.

(Ιωάννου Χάκκετ, Ιστορία Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου, τ. Α΄, Αθήνα 1923, σ. 135)

Ο όρκος που οι Λατίνοι επέβαλλαν στους Ορθόδοξους επισκόπους για να δηλώνουν την υποταγή τους σ’ αυτούς.

«Εγώ ο τάδε επίσκοπος της τάδε πόλης από αυτή την ώρα και στο εξής υποτάσσομαι στο θρόνο της Εκκλησίας της Ρώμης, υποτάσσομαι στον κύριό μου (όνομα του Λατίνου αρχιεπισκόπου) αρχιεπίσκοπο της Λευκωσίας και στους κανονικούς διαδόχους του. Τον αγιότατο πάπα της Εκκλησίας της Ρώμης και το Λατίνο αρχιερέα της Λευκωσίας και όλους τους κανόνες που αυτοί θέσπισαν, θα προσπαθήσω με όλες μου τις δυνάμεις να υπερασπίζομαι και να βοηθώ για να διασώζεται η θέση μου. Και όπως θα βοηθήσω εγώ σ’ αυτό έτσι θα με βοηθήσει κι’ εμένα ο Θεός και τα άγια Ευαγγέλια.

(Φιλίππου Γεωργίου, Ειδήσεις Ιστορικά περί της Εκκλησίας της Κύπρου, Λευκωσία 1975, σ.55.)

Απόσπασμα από την αναφορά του Ιωσήφ Βρυέννιου στη σύνοδο της Κωνσταντινούπολης (1412 μ.Χ.)

Παρ’ όλες τις προσπάθειές τους αυτοί (οι επίσκοποι) δεν μπορούν να ξεφύγουν από αυτή την εξευτελιστική δουλεία, όσο πολύ και αν το θέλουν, ούτε και θα μπορούσαμε μετά την ολοκλήρωση της ένωσης που πραγματευόμαστε να εμποδίσουμε την εκπλήρωση οποιασδήποτε από τις διατυπώσεις της υποταγής προς τους Λατίνους τις οποίες είναι τώρα υποχρεωμένοι να εφαρμόζουν...

(Ιωάννου Χάκκετ, Ιστορία της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου. τ.Α΄, Αθήνα 1923, σ. 191.)

Η αντίσταση των Ορθοδόξων κατά των Λατίνων

Οι Ορθόδοξοι της Κύπρου, κλήρος και λαός, αντέδρασαν από την πρώτη στιγμή στα σχέδια των Λατίνων να τους υποτάξουν.

Στην πρώτη προσπάθεια των Λατίνων να πάρουν τα αγαθά της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ο κλήρος αντιστάθηκε και τους κατηγόρησε όχι μόνο ως άρπαγες της Εκκλησιαστικής περιουσίας αλλά και ως εχθρούς της Ορθόδοξης Πίστης.

Ο Αρχιεπίσκοπος Ησαΐας, ενώ αρχικά υποτάχθηκε στους Λατίνους, στη συνέχεια αντέδρασε και απέρριψε τη Λατινική κυριαρχία, έστω και αν αυτό του στοίχισε τον Αρχιεπισκοπικό θρόνο και του στερήσε τη δυνατότητα επιστροφής στην αγαπημένη του πατρίδα.

Ο Αρχιεπίσκοπος Νεόφυτος προτίμησε να εξοριστεί παρά να δηλώσει υποταγή στους Λατίνους.

Ύψιστο όμως δείγμα αντίστασης του Ορθόδοξου ποιμνίου κατά των Λατίνων αποτελεί η στάση και το μαρτύριο των 13 μοναχών της Καντάρας τους οποίους οι Λατίνοι, επειδή δεν υπέκυψαν στις αξιώσεις τους, τους έκαψαν ζωντανούς. Αξιοσημείωτη στην περίπτωση αυτή είναι και η όλη στάση και συμπεριφορά του απλού Ορθόδοξου λαού, ο οποίος όταν πληροφορήθηκε πως οι 13 μοναχοί έφθασαν στη Λευκωσία, βγήκε ομαδικά στους δρόμους για να τους συναντήσει και να ζητήσει τις ευλογίες τους επικροτώντας έτσι την εμμονή τους στην Ορθόδοξη πίστη.

Την αντίστασή τους στα καταχθόνια σχέδια των Λατίνων εκδήλωσαν βέβαια και άλλοι μοναχοί και κληρικοί οι οποίοι προτίμησαν να αυτοεξοριστούν παρά να δώσουν τον όρκο υποταγής που τους ζήτησαν οι Λατίνοι.

Ανάλογη αντίσταση στα σχέδια και τις πιέσεις των Λατίνων πρόβαλαν και οι Ορθόδοξοι επίσκοποι. Όταν μερικές φορές δέχονταν κάποιους ταπεινωτικούς όρους των Λατίνων, ο συμβιβασμός ήταν εξωτερικός και γινόταν για να διαφυλαχθεί το ποίμνιό τους και τα συμφέροντα της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Έτσι, όταν χήρευαν επισκοπικοί θρόνοι, δεν αρνούσαν να εκλέξουν νέους επισκόπους, παρόλο ότι οι Λατίνοι απαιτούσαν από αυ-

Από το μαρτύριο των 13 μοναχών της Καντάρας

Τότε λοιπόν τους παρέδωσε προς το βασιλιά, εισηγούμενος και με ποιο θάνατο θα τους καταστρέψει, λέγοντας αυτά: «επειδή οι Έλληνες αυτοί μοναχοί λένε ότι δεν προσφέρθηκε άζυμος άρτος από το Χριστό για να τον προσφέρουν προς χάριν Του, αλλά ένζυμος άρτος (με προζύμι) οι κακοί με κακό θάνατο να χαθούν και αυτούς που έχουν την βλάσφημον αυτήν άποψη εισηγούμαστε όπως πρώτον αφού τους δέσουν τα πόδια να τους σύρουν δια μέσου της αγοράς, δηλαδή του ποταμού (Πεδιαιού) ώστε (συρόμενοι) πάνω στις πέτρες του ποταμού να καταξοσκισθούν οι σάρκες τους, ύστερα δε να τους ρίξουν στη φωτιά»...

Έπειτα αφού έφθασαν συρόμενοι δια μέσου του ποταμού δεμένοι από τις ουρές των αλόγων και των ημιόνων και αφού τους τσάκκισαν στις πέτρες τους έριξαν στη φωτιά.

(Θεόδωρου Παπαδόπουλου. *Μαρτύριον Κυπρίων. Λευκωσία 1975, σσ. 336, 337*)

Οι μοναχοί της Καντάρας προτιμούν το μαρτύριο και το θάνατο παρά την υποταγή στους Λατίνους.

τούς υποταγή, επειδή δεν ήθελαν να επιτρέψουν στους Λατίνους να γίνουν οι μοναδικοί κύριοι των εκκλησιαστικών πραγμάτων. Ενδεικτικό ακόμη του Ορθόδοξου ήθους και στάσης των επισκόπων της Κύπρου μέσα από τις συνθήκες αυτές ήταν και η σπουδή με την οποία φρόντιζαν να χειροτονούν ιερείς και στα πιο απομακρυσμένα χωριά ώστε με τον τρόπο αυτό να μην επιτρέπουν κατάληψη των θέσεων από Λατίνους κληρικούς. Για τον ίδιο λόγο δε δίσταζαν να αποκόψουν από την Ορθόδοξη Εκκλησία και να στιγματίσουν ως αιρετικούς και σχισματικούς κληρικούς που υποτάσσονταν πλήρως στους Λατίνους.

Εξάλλου ο Αρχιεπίσκοπος Γερμανός, προκειμένου να υπερασπιστεί τα δίκαια της Ορθόδοξης Εκκλησίας, μετά τις αφόρητες πιέσεις των Λατίνων επισκόπων της Κύπρου, κατέφυγε αυτοπροσώπως στον Πάπα της Ρώμης για να καταγγείλει τις ενέργειές τους.

Εκείνος όμως που φανερά αντιστάθηκε στις πιέσεις και τα σχέδια των Λατίνων ήταν ο λαός, που έμεινε μακριά από την πλάνη των Λατίνων και παρέμεινε θερμός της Ορθοδοξίας πρόμαχος. Την αντίδραση μάλιστα του λαού δοκίμασαν όχι μόνο οι Λατίνοι κληρικοί αλλά και όσοι από τους Έλληνες είχαν απαρνηθεί την Ορθόδοξη Πίστη. Την αντίδραση αυτή που εκφράστηκε ως οργή αισθάνθηκαν εντονότερα οι Λατίνοι το 1313 μ.Χ. όταν ο λαός, θέλοντας να προστατέψει τους επισκόπους του από τις δολιότητες του τότε Παπικού απεσταλμένου, επιτέθηκε εναντίον του Αρχιεπισκοπικού τους μεγάρου, όπου διέμενε με πρόθεση να τον κακοποιήσουν. Όταν διαπίστωσαν ότι αυτός είχε διαφύγει, προσπάθησαν να κάψουν το μέγαρο.

Ακόμη πιο δυναμική υπήρξε η αντίδραση του Ορθόδοξου λαού, το 1360 μ.Χ., όταν ο απεσταλμένος του Πάπα Πέτρος Θωμάς, πίστεψε πως μπορούσε να εκλατινίσει τους Ορθόδοξους επισκόπους και ιερείς με τη βία. Τους κάλεσε λοιπόν στο ναό της Αγίας Σοφίας, έκλεισε τις πόρτες και άρχισε την αθέμιτη προσπάθειά του. Ο λαός όμως, που πληροφορήθηκε τα όσα διαδραματιζόνταν μέσα στο ναό, συγκεντρώθηκε έξω από αυτόν με σκοπό να βοηθήσει τους επισκόπους του και τους ιερείς του. Έτσι, στη πρώτη θορυβώδη αντίσταση που πρόβαλε ο κλήρος, ο λαός παραβίασε τις πόρτες του ναού, ελευθέρωσε τους ποιμένες του και ήταν έτοιμος να κακοποιήσει τους Λατίνους εάν εκείνη τη στιγμή δεν επενέβαινε ο στρατός.

Ο λαός αγρυπνεί και απορρίπτει τους Λατίνους

Η εξέγερση του λαού το 1313 μ.Χ. στη Λευκωσία αποτελεί σύμφωνα με τον Ι. Χάκκετ, «τρανή απόδειξη της οργής την οποία αισθάνονταν οι Ορθόδοξοι για τη συνεχή επέμβαση των Λατίνων στο χώρο της θρησκευτικής τους ελευθερίας, αλλά και της ετοιμότητας που είχαν να εκφράζουν οποιαδήποτε στιγμή χρειαζόταν τη δυσφορία τους για την αφόρητη αυτή κατάσταση» (δηλαδή της προσπάθειας εκλατινισμού τους).

(Ιστορία Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου, τ. Α΄, Αθήνα 1923, σ. 168)

Ο λαός στο πλευρό των ποιμένων του

Ο απεσταλμένος του Πάπα, Πέτρος Θωμάς, θέλησε να κάνει τους Ρωμιούς Λατίνους, και θέλησε να τους χρίσει με το μύρο, και έγινε μεγάλο σκάνδαλο μεταξύ των Ρωμιών και των Λατίνων. Έστειλε να φέρει τους επισκόπους και τους ηγούμενους, και ήρθαν μια μέρα στην Αγία Σοφία, και οι επίσκοποι δεν ήξεραν τι τους ήθελε. Και μόλις μπήκαν στην εκκλησία, έκλεισαν καλά τις πόρτες και έχρισαν ένα παπά, το επίθετο του Μαντζάς. Οι άλλοι υπερασπίζονταν τους εαυτούς τους και οι Λατίνοι τους βασάνιζαν. Άκουσε ο λαός τη φασαρία και έτρεξαν να μπουν στην Αγία Σοφία, και δεν τους άφησαν αλλά κλείδωσαν. Τότε πήγαν και έφεραν ένα μεγάλο κορμό να σπάσουν τις πόρτες και άλλοι έβαλαν φωτιά. Αφού έμαθε τι γινόταν ο Ρήγας έστειλε τον αδελφό του τον πρίγκιπα, και το ναύαρχο και το διοικητή της Λευκωσίας, και διέταξαν και άνοιξαν την Αγία Σοφία, και επέβαλαν την τάξη στο λαό, και μαζεύτηκαν σε μια πλευρά. Αμέσως έβγαλαν τους επισκόπους και τους παπάδες τους Ρωμιούς, και τους επέτρεψαν να συνεχίσουν σύμφωνα με τις συνθήειές τους.

(Λεόντιου Μαχαιρά, Εξήγησις της γλυκειάς χώρας Κύπρου, η οποία λέγεται Κρόνακα, τούτέστιν χρονικό, παρ. 101.)

Σταύρωση.

Ο λαός διατηρεί την παράδοσή του σ' όλους τους τομείς. Αφομοιώνει τη δυτική τέχνη και δημιουργεί δική του τεχνοτροπία. (Κυπριακή τεχνοτροπία).

Τοιχογραφία, Ιερός ναός Σταυρού του Αγιασμάτι.

Η δυναμική αυτή επέμβαση του λαού είχε θετικά αποτελέσματα. Ο βασιλιάς, που ήθελε να επικρατεί ειρήνη στον τόπο, αναγνώρισε κάποιο δίκαιο στους Ορθοδόξους και άρχισε να προσφέρει σ' αυτούς περισσότερα κρατικά αξιώματα.

Εκείνη όμως που απάλλαξε έστω και προσωρινά την Ορθόδοξη Εκκλησία από το Λατινικό ζυγό, που τόσο βαριά την πίεζε, ήταν η Ελληνίδα βασίλισσα Ελένη Παλαιολογίνα κόρη του Δεσπότη του Μωριά Θεόδωρου Παλαιολόγου και σύζυγος του Φράγκου βασιλιά Ιωάννη Β'. Στα 16 χρόνια της βασιλείας της (1442-1458 μ.Χ.) η Εκκλησία ένωσε ελεύθερη. Αυτά τα χρόνια ήταν μια φωτεινή εξαίρεση στο βαθύ σκοτάδι των χρόνων της Λατινικής κυριαρχίας στην Κύπρο.

Τελικά η προσπάθεια εκλατινισμού του Ορθόδοξου λαού της Κύπρου απέτυχε, όπως μαρτυρεί η ιστορία και η ζωή, αφού ο λαός έμεινε πιστός στις Εκκλησιαστικές παραδόσεις του και κράτησε το Ορθόδοξο ήθος και τα έθιμά του.

Παρά τη δεινή και τραγική θέση στην οποία βρέθηκε η Εκκλησία της Κύπρου για τετρακόσια σχεδόν χρόνια, χάρις στην αντίσταση που πρόβαλε τόσο ο κλήρος όσο και ο λαός, διαφύλαξε την Ορθοδοξία της. Οι Λατίνοι, που σχεδίασαν την ομηρία της Εκκλησίας της Κύπρου, τελικά βρέθηκαν οι ίδιοι «αιχμάλωτοι» των Ορθοδόξων, αφού αντί να εκλατινιστούν οι Ορθόδοξοι, εξελληνίζονταν οι Λατίνοι και γίνονταν Ορθόδοξοι κυρίως μέσα από τους μεικτούς γάμους. Εξάλλου αρκετοί ήταν οι Λατίνοι που στα τελευταία χρόνια της Ενετοκρατίας (1489-1571 μ.Χ.) μετείχαν στην Ορθόδοξη λατρεία.

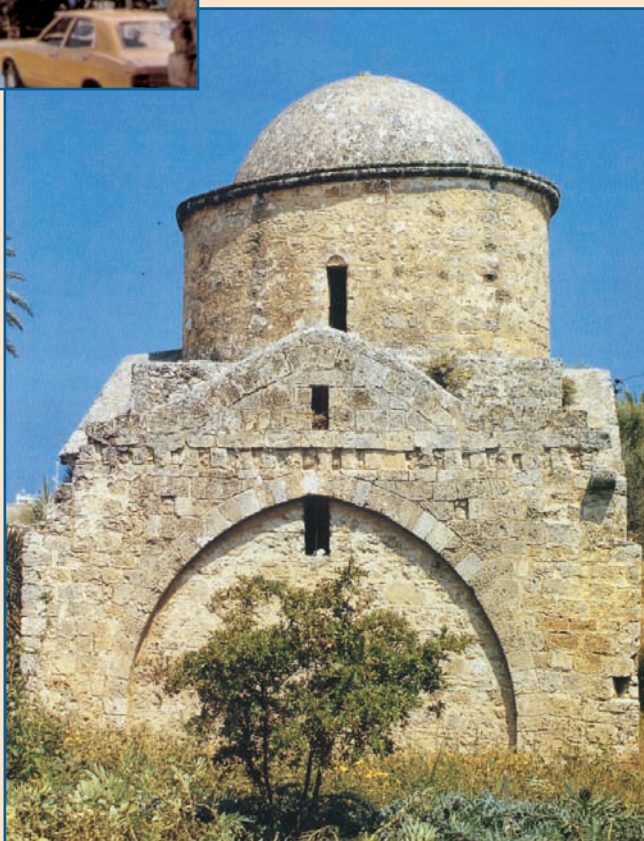
Η μικρή Λατινική κοινότητα που έχουμε σήμερα στην Κύπρο έχει τις ρίζες της στα χρόνια αυτά.

Μοναχισμός - Εκκλησιαστικά Γράμματα

Με την άφιξη των Φράγκων στην Κύπρο και την εγκαθίδρυση Λατινικής Εκκλησίας, η Κύπρος γέμισε από μοναχικά τάγματα που ήρθαν από τη Δύση και ίδρυσαν ένα μεγάλο αριθμό Λατινικών μοναστηριών, μεταξύ των οποίων και το πολύ γνωστό μοναστήρι του Πέλλαπαϊς. Ταυτόχρονα, ο

*Ναός Αγίου Νικολάου.
(Γοθτικός). Αμμόχωστος.
Οι Λατίνοι για να δείξουν
την ισχύ τους έκτιζαν
ψηλούς και μεγαλόπρε-
πους ναούς.*

*Ναός Αγίας Ζώνης. Αμμόχω-
στος. Οι καταπιεζόμενοι
Ορθόδοξοι έκτιζαν δίπλα
από τους Λατίνους μικρούς
και ταπεινούς ναούς.
Τελικά... επικράτησαν.*

Ορθόδοξος μοναχισμός δεχόταν φοβερούς περιορισμούς και μεγάλη καταπίεση από τους Λατίνους κατακτητές. Με αυτές τις συνθήκες, κανείς δε θα περίμενε πως ο Ορθόδοξος μοναχισμός στην Κύπρο θα μπορούσε να έχει συνέχεια.

Παρ' όλα αυτά, τα Ορθόδοξα μοναστήρια όχι μόνο δε μειώθηκαν αλλά και αυξήθηκαν. Οι ελάχιστοι -λόγω των περιοριστικών μέτρων των Λατίνων- Ορθόδοξοι μοναχοί, που επάνδρωναν τα υπάρχοντα μοναστήρια, κατόρθωσαν και τα κράτησαν ζωντανά, ενώ στη συνέχεια ιδρύθηκαν ή επαναλειτούργησαν και αρκετά άλλα. Στη Λευκωσία λειτούργησε το Μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου των Μαγγάνων. Η Μονή των Μαγγάνων ανακαινίστηκε με φροντίδα της Ελένης Παλαιολογίνας για να στεγαστούν οι μοναχοί που έφθασαν από την Κωνσταντινούπολη αμέσως μετά την άλωση της Πόλης από τους Τούρκους. Επίσης αυτή την περίοδο ιδρύθηκαν η γνωστή Μονή του Αγίου Μηνά κοντά στη Χοιροκοιτία, η Μονή της Παναγίας της Ποδίθου στη Γαλάτα, η Μονή της Παναγίας του Σίντη στην Πάφο κ.ά.

Στα πρώτα χρόνια της Λατινοκρατίας ο Ορθόδοξος λαός έβρισκε μεγάλο στήριγμα και παρηγοριά κοντά στο μεγάλο μοναχό Νεόφυτο τον Έγκλειστο, ο οποίος κοιμήθηκε μετά το 1214 μ.Χ. Μάλιστα, ο Άγιος Νεόφυτος στο γραπτό έργο του «περί των κατά χώραν Κύπρον σκαιών» μας περιγράφει μεταξύ άλλων τα δεινά και τις πιέσεις που δέχτηκαν οι Ορθόδοξοι από τους Λατίνους. Το όλο γραπτό έργο του τον κατατάσσει στους μεγάλους εκκλησιαστικούς συγγραφείς και της περιόδου αυτής.

Άλλος Κύπριος εκκλησιαστικός συγγραφέας της περιόδου αυτής, που έδρασε όμως εκτός Κύπρου ως Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1283-1289 μ.Χ.), ήταν ο Γρηγόριος (Γεώργιος) ο Κύπριος. Οι επιστολές του αποτελούν σημαντική ιστορική πηγή.

Ιστορικές μαρτυρίες που αφορούν την Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου της εποχής αυτής αναφέρει και ο πολύ γνωστός Κύπριος χρονογράφος Λεόντιος Μαχαιράς στο χρονικό του «εξηγήσις της γλυκειάς χώρας Κύπρου, η οποία λέγεται Κρόνακα τουτέστιν Χρονικόν». Ο μεγάλος αυτός χρονογράφος υπερασπίστηκε τα δίκαια των Ορθοδόξων ενώπιον των Λατίνων βασιλιάδων παρά τις στενές σχέσεις που είχε μαζί τους.

***Είναι εκπληκτικό το ότι ενώ ο Ορθόδοξος μοναχισμός πολεμείται,
τα μοναστήρια αυξάνονται.***

Ιερά Μονή Αγίου Μηνά, κοντά στη Βάβλα, Λάρνακα.

Ιερά Μονή Παναγίας Σίντη, Πάφος.

Τέχνη

Στα δύσκολα χρόνια της Λατινοκρατίας στην Κύπρο η τέχνη δε σταμάτησε να αναπτύσσεται. Η αρχιτεκτονική, ιδιαίτερα όμως η ζωγραφική δημιουργούν εξαιρετα μνημειώδη έργα. Την περίοδο αυτή συναντούμε έργα μοναδικά στα οποία συνυπάρχει η ανατολική με τη δυτική τέχνη.

Αρχιτεκτονική

Σε μια περίοδο που οι υπερόπτες Λατίνοι κατακτητές ήθελαν να τονίσουν την υπεροχή και επιβολή τους πάνω στους Ορθόδοξους Χριστιανούς με τους τεράστιους και πολυτελείς γοθτικούς ναούς τους, ο υπόδουλος Ορθόδοξος λαός της Κύπρου έκτιζε απλούς και ταπεινούς, αλλά παραδοσιακούς ναούς. Με τον τρόπο αυτό εξέφραζε τόσο την αντίδρασή του στους Λατίνους όσο και την προσήλωσή του στην πίστη των πατέρων του.

Έτσι, οι Ορθόδοξοι της Κύπρου συνέχισαν να κτίζουν μονόκλιτους ναούς με τρούλο (ναός Αγίου Θεωμανίου στη Λύση, ναός Τιμίου Σταυρού στο Πελένδρι κ.ά.). Μεγάλη επίσης διάδοση την περίοδο αυτή εξακολουθεί να έχει και ένας άλλος τύπος ναού, ο καμαροσκέπαστος, δηλαδή ναός που καλύπτεται με καμάρα.

Τη Βυζαντινή παράδοση όμως τη συνεχίζει και ο αρχιτεκτονικός τύπος του ελεύθερου σταυρού (ναός Αγίας Κυριακής στην Κάτω Πάφο, ναός Παναγίας Χρυσελευούσας στην Έμπα). Σε ελάχιστες περιπτώσεις βέβαια έχουμε και ναούς στον τύπο του εγγεγραμμένου σταυροειδούς με τρούλο.

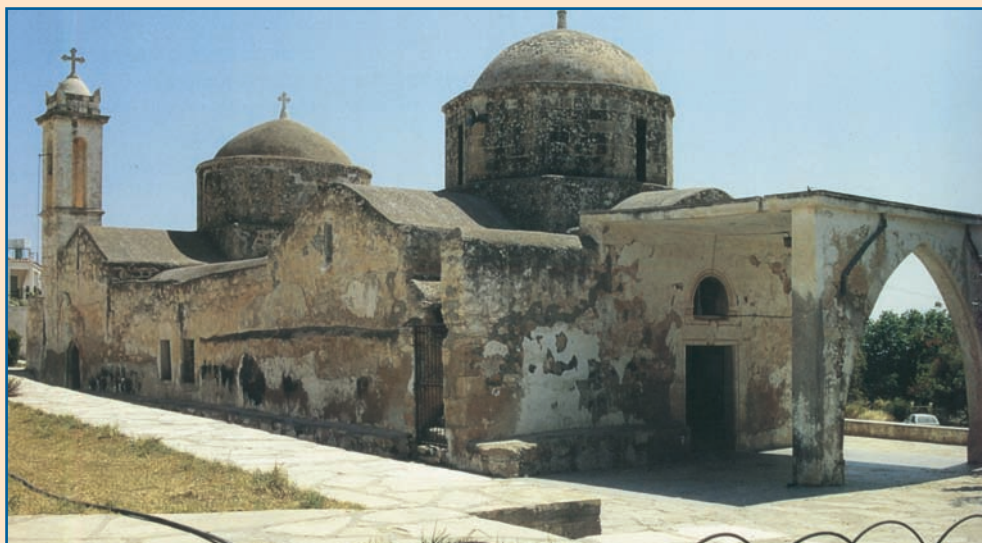
Άλλος τύπος ναού, που επικράτησε ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές του Τροόδους είναι ο ξυλόστεγος ναός. Μικρός μονόκλιτος ναός με ξύλινη στέγη (ναός της Παναγίας στο Μουτουλά, ναός του Σταυρού του Αγιασμάτη στην Πλατανιστάσα, ναός Παναγίας της Ποδίθου στη Γαλάτα).

Παρά την εμμονή όμως των Κυπρίων στη Βυζαντινή παράδοση, επηρεάστηκαν και από την εντυπωσιακή αρχιτεκτονική των Φράγκων και έτσι παρουσιάστηκε ο Φραγκοβυζαντινός τύπος ναού (14ος αιώνας), που είναι συνδυασμός στοιχείων Βυζαντινού ναού και Γοθτικού. Χαρακτηριστικό δείγμα του τύπου αυτού είναι ο ναός του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στην Αμμόχωστο. Φραγκοβυζαντινοί ναοί σε πιο απλουστευμένη μορφή είναι και ο ναός του Αγίου Μάμα στη Μόρφου καθώς και το καθολικό του Αγίου Νεοφύτου στην Πάφο.

Οι Ορθόδοξοι της Κύπρου, παρά την αποκοπή τους από το κέντρο, συνεχίζουν να κτίζουν τους ναούς τους στους παραδοσιακούς ρυθμούς.

Ιερός ναός Αγίου Θεμωνιανού, Λύση. Μονόκλιτος με τρούλο.

*Ιερός ναός Παναγίας Χρυσελεύσας, Έμπα, Πάφος.
Αρχικά κτίστηκε σε ρυθμό ελεύθερου σταυρού.*

Κοντά όμως στους τόσο θαυμάσιους ναούς της περιόδου αυτής σώζονται και οι επιβλητικοί Γοτθικοί ναοί της Αγίας Σοφίας στη Λευκωσία και του Αγίου Νικολάου στην Αμμόχωστο καθώς και το μοναστήρι του Πέλλαπαίς στην Κερύνεια, που είναι τα μόνα εκκλησιαστικά μνημεία που μας θυμίζουν το πέρασμα των Λατίνων από την Κύπρο.

Ζωγραφική

Οι Κύπριοι αγιογράφοι, μετά την κατάληψη της Κύπρου από τους Λατίνους, συνέχισαν να αγιογραφούν ακολουθώντας τα παλαιότερα Βυζαντινά πρότυπα. Η αποκοπή τους όμως από το Βυζάντιο και η επαφή τους με την τέχνη της Αναγέννησης τους επηρέασε στη συνέχεια. Την επίδραση αυτής της Δυτικής τεχνοτροπίας που δημιούργησε τη λεγόμενη Ιταλοβυζαντινή σχολή μπορούμε να τη διακρίνουμε σε κάποιες τοιχογραφίες και εικόνες, όπως στο ναό της Παναγίας της Ποδίθου στη Γαλάτα και στο παρεκκλήσι του Ακαθίστου Ύμνου της Μονής του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή στον Καλοπαναγιώτη.

Ωστόσο η επίδραση αυτή δεν ήταν ολοκληρωτική. Τις περισσότερες φορές περιοριζόταν στις λεπτομέρειες. Ο Ορθόδοξος αγιογράφος της Κύπρου, πού μέχρι τώρα ήταν βαθιά προσηλωμένος στη Βυζαντινή παράδοση, με τα αναγεννησιακά στοιχεία της Δυτικής τέχνης που δέχτηκε έκανε ένα επιδέξιο συνδυασμό και δημιούργησε μια ιδιαίτερη ζωγραφική τεχνοτροπία, αντίστοιχη της Κρητικής με άριστα αποτελέσματα. Αγιογραφίες της τεχνοτροπίας αυτής που κοσμούν αρκετούς Βυζαντινούς ναούς, όπως της Αγίας Παρασκευής στη Γεροσκήπου, και του Σταυρού του Αγιασμάτι στην Πλατανιστάσα, προκαλούν μέχρι σήμερα το θαυμασμό των ειδικών.

Κατά τη μακρά όμως αυτή περίοδο βρίσκουμε στην Κύπρο και αγιογραφίες που φανερώνουν την εξέλιξη της Βυζαντινής τέχνης. Οι τοιχογραφίες αυτές γίνονταν είτε από αγιογράφους που έφταναν από την Κωνσταντινούπολη και άλλες περιοχές της Ορθόδοξης Ανατολής είτε από Κυπρίους που δέχονταν την επίδραση αυτών των ανθρώπων. Αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, οπότε πολλοί πρόσφυγες αγιογράφοι κατέφυγαν στην Κύπρο και έχουμε τις ωραιότερες τοιχογραφίες της Παλαιολόγιας τέχνης. Τοιχογραφίες της τεχνοτροπίας αυτής συναντούμε στο ναό του Τιμίου Σταυρού στο Πελέντρι και αλλού.

Πολλές τοιχογραφίες της περιόδου αυτής, έργα διαφόρων τεχνοτροπιών, προκαλούν μέχρι σήμερα το θαυμασμό των ειδικών.

*Ο Χριστός ελκόμενος.
Τοιχογραφία Εκκλησίας Αγίας Παρασκευής, Γεροσκήπου.*

Μετάδοση. Τοιχογραφία Εκκλησίας Παναγίας Ποδιθου, Γαλάτα.

Η πλούσια και άριστη παραγωγή των Κυπρίων και Κωνσταντινοπολιτών αιογράφων της περιόδου αυτής αποθησαυρισμένη σε αρκετούς ναούς της Κύπρου, ιδιαίτερα όμως σε μικρούς Βυζαντινούς ναούς της περιοχής του Τροόδου, έδωσε τη δυνατότητα να συμπεριληφθούν άλλοι πέντε ναοί της περιοχής αυτής στον κατάλογο της Παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς - UNESCO. Στην περίοδο αυτή ανήκουν και οι τοιχογραφίες, Ιταλοβυζαντινής τεχνοτροπίας, του παρεκκλησίου του Ακαθίστου Ύμνου της Μονής του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή στον Καλοπαναγιώτη, για την οποία έχει γίνει αναφορά στο δεύτερο κεφάλαιο.

Παναγίας του Μουτουλλά

Αρχαγγέλου Μιχαήλ στον Πεδουλά

Οι πέντε ναοί της περιόδου αυτής που έχουν περιληφθεί στον κατάλογο της UNESCO λόγω της θαυμάσιας τέχνη τους

Τιμίου Σταυρού στο Πελέντρι

Σταυρού του Αγιασμάτι, κοντά στην Πλατανιστάσα

Παναγίας Ποδιθου στη Γαλάτα

Άγιοι

Εάν οι Άγιοι είναι μια συνεχής ζωντανή μαρτυρία της παρουσίας του Χριστού στη ζωή μας, οι μάρτυρες είναι οι ζωντανοί εκφραστές της αγάπης στο Χριστό στα δύσκολα χρόνια των διωγμών. Οι μοναχοί που δέχονται το μαρτύριο για την αγάπη του Χριστού ονομάζονται οσιομάρτυρες.

Οι 13 οσιομάρτυρες της Μονής της Καντάρας.

Ανάμεσα στους Αγίους της Εκκλησίας της Κύπρου ξεχωριστή θέση κατέχουν οι 13 οσιομάρτυρες της Καντάρας. Με το μαρτύριό τους που ήρθε στα πρώτα χρόνια της Λατινοκρατίας (1231 μ.Χ.), τόνωσαν το ορθόδοξο φρόνημα των υπόδουλων Ρωμιών. Το μαρτύριό τους ήταν το αποκορύφωμα των διώξεων που δέχονταν οι Ορθόδοξοι για την εμμονή τους στη πίστη των πατέρων τους και σηματοδότησε την αποτυχία των κατακτητών για εκλατινισμό του Ορθόδοξου λαού της Κύπρου. Η θηριωδία την οποία επέδειξαν οι Λατίνοι κατά των μοναχών έγινε αφορμή να προκληθεί μεγαλύτερη αποστροφή των Ορθοδόξων έναντι της Λατινικής πίστης.

Οι μοναχοί της Καντάρας ήταν γνωστοί λόγω της αυστηρής τους άσκησης και των πολλών αγαθοεργιών τους. Τους μοναχούς αυτούς θέλησαν να τους γνωρίσουν από κοντά και οι Λατίνοι. Σε συζήτηση που ακολούθησε για θέματα πίστης οι μοναχοί διαφώνησαν στο θέμα των αζύμων (άρτος χωρίς προζύμι) που χρησιμοποιούν οι Λατίνοι στη Θεία Ευχαριστία. Επειδή οι μοναχοί επέμεναν στις απόψεις τους και δεν υποχώρησαν στο τόσο σοβαρό θέμα, οι Λατίνοι τους κατηγορήσαν και τους κάλεσαν να απολογηθούν ενώπιον του Λατίνου Αρχιεπισκόπου. Αυτοί βέβαια δεν αρνήθηκαν να υποστηρίξουν την Ορθόδοξη θέση τους και μπροστά στο Λατίνο Αρχιεπίσκοπο. Τότε τους συνέλαβαν, τους εξευτέλισαν και τους έριξαν στη φυλακή. Εκεί τους άφησαν τρία χρόνια υποβάλλοντάς τους σε φρικτά βασανιστήρια. Όταν όμως και πάλι οι μοναχοί παρέμειναν σταθεροί στην πίστη τους, με εντολή του Πάπα, στον οποίο έγινε αναφορά, αντιμετωπίστηκαν ως αιρετικοί. Η ποινή υπήρξε ανάλογη. Θάνατος δια πυράς. Η διαδικασία μάλιστα άκρως απάνθρωπη. Αφού τους έδεσαν στις ουρές των αλόγων τους έσερναν πάνω στις πέτρες του ποταμού Πεδιαίου μέχρι που να χωρίσουν οι σάρκες από τα οστά. Τελικά τους έριξαν στη φωτιά και τους έκαψαν ζωντανούς.

Η Εκκλησία τιμά τη μνήμη τους στις 19 Μαΐου, μέρα του μαρτυρίου τους.

Οι 13 Οσιομάρτυρες της Μονής της Παναγίας της Καντάρας

Ιωάννης (ηγούμενος), Κόνων, Ιερεμίας, Μάρκος, Κύριλλος, Θεόκτιστος, Βαρνάβας, Μάξιμος, Θεόγνωστος, Ιωσήφ, Γεννάδιος, Γεράσιμος και Γερμανός.

Απολυτίκιο των 13 Οσιομαρτύρων.

Μέγα καύχημα, Μονῆς Καντάρας, σύλλοι ἄσειστοι Ὁρθοδοξίας, ἀνεδειχθε θεοφόροι Πατέρες. Τὴν γὰρ πίστιν ἀλώβητον τηρήσαντες, ποικίλοις βασάνοις ἐνηθλήσατε· καὶ πυρὶ τελειωθέντες, συνόμιλοι τῶν Ἀγγέλων γεγόνατε. Διὸ ἀδιαλείπτως πρεσβεύετε, δωρήσασθαι ἡμῖν τό μέγα ἔλεος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1571–1878)

Η Κύπρος το 1571 πέρασε από τα χέρια των Ενετών στην κατοχή των Τούρκων. Άρχισε έτσι μια νέα δύσκολη περίοδος της Κυπριακής ιστορίας που έμελλε να διαρκέσει επί τρεις ολόκληρους αιώνες. Η περίοδος αυτή είναι γνωστή σαν περίοδος της Τουρκοκρατίας (1571–1878).

Το νησί μας είχε βρεθεί πριν από το 1571 πολλές φορές υποδουλωμένο σε διάφορους κατακτητές. Αυτή τη φορά όμως οι κυρίαρχοι ανήκαν σε διαφορετική θρησκεία από αυτήν που ακολουθούσαν οι Κύπριοι. Μοιραία λοιπόν γνώρισε και η Κύπρος τα δεινά άλλων Χριστιανικών χωρών που είχαν βρεθεί νωρίτερα κάτω από το ζυγό των Οθωμανών.

Η περίοδος της Τουρκοκρατίας ήταν ιδιαίτερα δύσκολη και για την Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου η οποία εκτός από τον καθαρά θρησκευτικό της ρόλο είχε να διαδραματίσει και ρόλο εθναρχικό. Η επιβίωση του Χριστιανισμού αλλά και του Ελληνισμού στην Κύπρο κατά τους τρεις αιώνες της Οθωμανικής κυριαρχίας οφείλεται αναμφισβήτητα στους αγώνες της Κυπριακής Εκκλησίας.

Αναδιοργάνωση της Εκκλησίας στα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας

Η πολιτική των κατακτητών

Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου, όπως έχει αναφερθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο, είχε υποστεί τα πάνδεινα από τους Λατίνους που προσπάθησαν με κάθε τρόπο να αλλάξουν το δόγμα των Κυπρίων. Η δυσχερής κατάσταση στην οποία βρισκόταν πριν από το 1571, έγινε χειρότερη στα πρώτα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας. Πολλοί κληρικοί και μοναχοί σκοτώθηκαν από τους εισβολείς ενώ άλλοι διέφυγαν στο εξωτερικό με αποτέλεσμα στα δύσκολα αυτά χρόνια η Κυπριακή Εκκλησία να παραμείνει ακέφαλη. Επί πλέον οι ναοί και τα μοναστήρια καταλήφθηκαν από τους Μουσουλμάνους και θεωρήθηκαν ως κρατική ιδιοκτησία.

Στην αναδιοργάνωση της Εκκλησίας της Κύπρου έπαιξε σημαντικό ρόλο η εφαρμογή της πολιτικής των νέων κατακτητών της νήσου. Οι Οθωμανοί

Κάρτης της Κύπρου του Ιεπicheν που παρουσιάζει την οθωμανική κατάκτηση, 1570-71.

Γενίτσαροι. Προέρχονταν από το παιδομάζωμα χριστιανών και στρατολογούνταν με τη βία. Το παιδομάζωμα, πολύ πετυχημένα, ονομάστηκε "φόρος αίματος".
(Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη)

έθεσαν από την αρχή σαν στόχο τους την αποκοπή της Κύπρου από κάθε επιρροή των Δυτικών. Πίστευαν πως η εξαφάνιση της Λατινικής κοινότητας θα αφαιρούσε κάθε πρόσχημα από διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες που πιθανόν θα προσπαθούσαν να απελευθερώσουν τη νήσο. Για το σκοπό αυτό απαγορεύτηκε η παραμονή Λατίνων στην Κύπρο και καθορίστηκε ότι οι κάτοικοι της νήσου έπρεπε να ανήκουν στο Ισλάμ ή στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Πολλοί Λατίνοι τότε διέφυγαν σε χώρες της Ευρώπης, άλλοι εξισλαμίσθηκαν και αρκετοί προσχώρησαν στην Ορθοδοξία.

Η αναδιοργάνωση

Η παραχώρηση θρησκευτικής ελευθερίας στους Ορθόδοξους της Κύπρου δημιούργησε, όπως ήταν αναμενόμενο, τις προϋποθέσεις για την αναδιοργάνωση της Ορθόδοξης Κυπριακής Εκκλησίας. Ήδη από το έτος 1572, με απόφαση συνόδου που είχε συγκληθεί στην Κωνσταντινούπολη από τον Οικουμενικό Πατριάρχη, οι Κύπριοι αναγνωρίστηκαν και πάλι ως Ορθόδοξοι, ιδιότητα που θεωρητικά είχαν χάσει λόγω των Λατινικών παρεμβάσεων στη δομή της Κυπριακής Εκκλησίας. Στην ίδια σύνοδο επαναβεβαιώθηκε το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου και αποκαταστάθηκε το δικαίωμα των Ελλήνων να εκλέγονται στο αρχιεπισκοπικό αξίωμα. Με τον τρόπο αυτό τερματίστηκαν οριστικά οι δυσμενείς για την Κυπριακή Ορθοδοξία συνέπειες των Λατινικών παρεμβάσεων.

Στις προτεραιότητες της υπό τον Αρχιεπίσκοπο Τιμόθεο πρώτης, μετά το 1571, Ορθόδοξης ιεραρχίας, ήταν οπωσδήποτε η αναδιοργάνωση της θρησκευτικής ζωής των Κυπρίων. Η ελευθερία στην άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων επέτρεψε στην Εκκλησία να αποκτήσει και πάλι την κυριότητα των περισσότερων ναών και μοναστηριών που είχαν καταληφθεί από τους Τούρκους. Για την εξαγορά αυτών των ιερών χώρων δαπανήθηκαν πάρα πολλά χρήματα, μεγάλο μέρος των οποίων προερχόταν από εισφορές επιφανών Κυπρίων.

Παρά τις προσπάθειες της ιεραρχίας, δεν έγινε κατορθωτή η επιστροφή όλων των Ορθόδοξων ναών που είχαν αφαιρεθεί από τους Τούρκους. Πολλοί από αυτούς είχαν μετατραπεί σε τζαμιά και παραμένουν σ' αυτή την κατάσταση μέχρι σήμερα. Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκουν τα "τζαμιά" της Πάφου, της Πόλης Χρυσοχούς, της Επισκοπής, της Κλαυδιάς και πολλών άλλων κοινοτήτων. Σε τζαμιά ή αποθήκες είχαν μετατραπεί και οι πε-

*Ο ναός του Αγίου Ανδρονίκου στην Πόλη Χρυσοχούς (14ος αιώνας).
Μετά το 1571 μετατράπηκε σε τζαμί*

- α) 'Οι Έλληνες Χριστιανοί νά εκπληρῶσιν ἀκωλύτως τά θρησκευτικά των καθήκοντα, ἐν ᾧ οἱ Λατῖνοι ὑπεχρεοῦντο νά μὴ ἔχωσιν ἐκκλησίας, κατοικίας, ἢ οἰουδήποτε εἴδους προνόμιον.
- β) Νά ἔχωσι τό δικαίωμα νά ἀνακτήσωσι τά ὑπό τῶν Μωαμεθανῶν καταληφθέντα μοναστήριά των.
- γ) Νά ἔχωσι τό δικαίωμα νά ἀγοράζωσιν οἰκίας, χωράφια καί ὑποστατικά, νά ἀπολαμβάνωσι τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν, καί νά μεταβιβάζωσιν αὐτά εἰς τοὺς κληρονόμους των.
- δ) Νά ὑπερέχωσι καί νά προτιμῶνται οἱ Έλληνες ἀπό πάσας τὰς λοιπὰς ἐν τῇ νήσῳ χριστιανικῆς κοινότητος.

Ἀπόσπασμα ἀπό τις διατάξεις που επικυρώθηκαν το 1571 ἀπό το Μεγάλο Βεζύρη καὶ δόθηκαν σε ἀντιπροσωπεῖα Κυπρίων που εἶχε ἐπισκεφθεῖ την Κωνσταντινούπολη.

ρισσότεροι ναοί των Λατίνων, όπως η Αγία Σοφία στην Λευκωσία και ο Άγιος Νικόλαος στην Αμμόχωστο.

Η πολιτική των Οθωμανών απέναντι στους Ορθόδοξους εξυπηρετούσε όπως είπαμε τις δικές τους επιδιώξεις. Ήταν όμως ευνοϊκή και για την Ορθόδοξη Εκκλησία γιατί της επέτρεψε να αναδιοργανωθεί και να αποκτήσει και πάλι τον κυρίαρχο ρόλο της ανάμεσα στους Χριστιανούς της Κύπρου. Χρειάστηκαν βέβαια πολλοί και σκληροί αγώνες μέχρι να επιτευχθεί η πλήρης αποκατάστασή της και πολύ περισσότερες θυσίες για την επιτέλεση του έργου της κάτω από το καθεστώς των αλλόθρησκων κατακτητών.

Αγώνες για θρησκευτική και εθνική επιβίωση

Ο Ελληνισμός της Κύπρου αντιμετώπισε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας κινδύνους που απειλούσαν και αυτή τη θρησκευτική και εθνική του υπόσταση. Και τούτο γιατί οι όποιες ελευθερίες είχαν παραχωρηθεί από τις Οθωμανικές αρχές δεν γίνονταν, κατά κανόνα, σεβαστές από τους Τούρκους διοικητές και υπαλλήλους που καταπίεζαν με κάθε τρόπο τους Χριστιανούς ραγιαδες.

Η Μουσουλμανική μειονότητα της Κύπρου, που δημιουργήθηκε από τους λίγους Τούρκους στρατιώτες που έμειναν στο νησί μετά το έτος 1571, ενισχύθηκε σταδιακά με έποικους από τη Μ. Ασία και τα μέλη της εξακολούθησαν να αυξάνονται αφού οι συνθήκες διαβίωσής τους ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκές. Αντίθετα ο Χριστιανικός πληθυσμός μειώθηκε επικίνδυνα εξαιτίας των άθλιων συνθηκών που δημιούργησε η κατοχή και ιδίως εξαιτίας της μάστιγας του εξισλαμισμού. Μέσα σ' αυτή την κατάσταση η Κυπριακή Εκκλησία προσπάθησε με κάθε μέσο να διασώσει το ποίμνιο της από τον κίνδυνο του αφανισμού, να δημιουργήσει καλύτερες συνθήκες ζωής για το λαό και να καλλιεργήσει την ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον.

Εξισλαμισμός – Παιδομάζωμα

Ο Χριστιανικός πληθυσμός της Κύπρου είχε μειωθεί δραματικά μετά το έτος 1571 επειδή πολλοί Κύπριοι είχαν σκοτωθεί στις πολεμικές συγκρούσεις και άλλοι διέφυγαν σε χώρες του εξωτερικού. Πολλοί ακόμα πέθαναν από την πείνα και τις διάφορες επιδημίες που έπληξαν το νησί.

*Ο αναστημένος Ιησούς φανερώνεται στη Μαρία τη Μαγδαληνή
Λεπτομέρεια από τοιχογραφία που σώζεται στο ναό του Αγίου Ανδρονίκου
στην Πόλη Χρυσόχους ο οποίος μετατράπηκε από τους Τούρκους σε τζαμί.*

*Το παλαιό κτίριο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής.
Σύμβολο εθνικών και θρησκευτικών αγώνων.*

Η τραγική αυτή κατάσταση δεν ήταν δυνατό να αλλάξει αφού η καλλιεργήσιμη γη είχε περιέλθει στην κυριότητα των κατακτητών και τα ελάχιστα προϊόντα των ενοικιαστών ραγιάδων καταστρέφονταν συχνά από τις επιδρομές ακρίδων. Η δυσβάσταχτη τέλος φορολογία που επέβαλλαν οι Οθωμανοί εξουθένωνε τους Χριστιανούς και τους έκανε ευάλωτους στις επιδιώξεις των μελών της άρχουσας τάξης.

Η δεινή θέση στην οποία βρέθηκαν οι Χριστιανοί οδήγησε πολλούς από αυτούς στον εξισλαμισμό. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι κάτοικοι ολόκληρων κοινοτήτων ασπάζονταν τον Μωαμεθανισμό σε μια προσπάθεια να διασώσουν τουλάχιστον τη ζωή τους και κάποιο μέρος από την περιουσία τους. Τραγικοί μάρτυρες αυτού του γεγονότος είναι οι πολλές κοινότητες που κατοικούνταν μέχρι το 1974 αποκλειστικά από Μουσουλμάνους αλλά είχαν ονόματα Χριστιανών αγίων. Τέτοιες κοινότητες ήταν μεταξύ άλλων ο Άγιος Γεώργιος και ο Άγιος Ιωάννης στην επαρχία Πάφου, ο Άγιος Επιφάνιος και οι Άγιοι Ηλιόφωτοι στην επαρχία Λευκωσίας, ο Άγιος Θωμάς στην επαρχία Λεμεσού και ο Άγιος Ευστάθιος και ο Άγιος Χαρίτων στην επαρχία Αμμοχώστου. Το ίδιο μαρτυρούν και τα αναρίθμητα Χριστιανικά μνημεία που υπάρχουν σε όλες ανεξαιρέτα τις Ισλαμικές κοινότητες της Κύπρου. Από αυτά τα μνημεία αναφέρουμε για παράδειγμα το ασκητήριο του Αγίου Σωζομένου στην ομώνυμη κοινότητα, την σπηλιά του Αγίου Χαραλάμπους στην Ιστιντζιό της Πάφου και την εκκλησία του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στο Αρμενοχώρι.

Η μάστιγα του εξισλαμισμού κράτησε μέχρι και τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Σε κάποιες εποχές μάλιστα, ιδίως μετά από εξεγέρσεις του λαού εναντίον των Τούρκων ή όταν υπήρχαν υποψίες για κάτι τέτοιο, το φαινόμενο του εξισλαμισμού παρουσιαζόταν περισσότερο έντονο. Στα πρώτα χρόνια μετά την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 για παράδειγμα, πολλοί Χριστιανοί της Κύπρου προσχώρησαν στο Μωαμεθανισμό για να γλυτώσουν από τους διωγμούς που είχαν εξαπολύσει οι Τούρκοι κατά του Κυπριακού Ελληνισμού. Τα ονόματα των τραγικών αυτών ανθρώπων αναγράφονται σε κατάστιχα της Αρχιεπισκοπής Κύπρου ανάμεσα στα ονόματα άλλων Χριστιανών αλλά με την ειδική σημείωση ότι “ετούρκισαν”.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας δεν έλειψε και το φαινόμενο του παιδομαζώματος. Πολλά παιδιά Χριστιανικών οικογενειών της Κύπρου αρπάζονταν από τους Τούρκους για να ενισχύσουν, μεγαλώνοντας, τα τάγ-

Η βάπτισμα του Χριστού.

Λεπτομέρεια από τοιχογραφία που σώζεται στον ιερό ναό του Αγίου Γεωργίου της Επισκοπής Λεμεσού. Μετά το 1571 ο ναός μετατράπηκε από τους κατακτητές σε τζαμί.

Ουδείς δύναται νά ἀποφύγη τόν φόρον τοῦτον, ἐάν δέν ἀπαρνηθῆ τήν πίστιν του καί δέν συγκατατεθῆ νά προσηλυτισθῆ εἰς τόν Μωαμεθανισμόν. Δάκρυα ἔχω χύσει, ἐγώ ὁ ὁποῖος γράφω ἐδῶ, ὅταν ἐνθυμοῦμαι πόσους ἀνθρώπους συνήντησα, οἱ ὁποῖοι δέν ἤμποροῦσαν νά ὑποφέρουν τούς φόρους καί τᾶς Τουρκικὰς καταπιέσεις καί ἀπηνήθησαν τήν πίστιν των εἰς τόν Χριστόν. Εἰς πολλά μέρη, ἐπί παραδείγματι εἰς τὰς πόλεις, οἱ πλούσιοι βοηθοῦν τούς πτωχοῦς, ἀλλά εἰς τὰ χωρία καί ἀλλαχοῦ, ὅπου ἡ πλειονότης εἶναι πτωχοί, δέν δύναται νά βοηθήσῃ ὁ εἰς τόν ἄλλον καί ἐπομένως οἱ Χριστιανοί ὑποφέρουν ἐκ τῶν Μουσουλμάνων”

Ἀπόσπασμα ἀπό τίς περιηγήσεις τοῦ Ρώσου μοναχοῦ Βασιλείου Γρηγόροβιτς Μπάροσκυ (1701–1747)

ματα των Γεννισάρων. Το τραγικό αυτό γεγονός περιγράφει σε μια επιστολή του προς τον δούκα της Σαβοΐας ο αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος Α' στις αρχές του 17ου αιώνα. Οι Τούρκοι, έγραφε ο αρχιεπίσκοπος, “έπαιρναν τα παιδιά από τις αγκάλες των γονέων των”.

Η αντίσταση της Εκκλησίας

Μέσα σ' αυτή την τραγική κατάσταση η Εκκλησία της Κύπρου αγωνίστηκε με όλες τις δυνάμεις της για να στηρίξει τους πιστούς που υπέφεραν και να τους κρατήσει κοντά στην Ελληνορθόδοξη παράδοσή τους μέχρι την στιγμή που θα' ρχονταν οι καλύτερες μέρες που περίμεναν όλοι.

Ασκώντας κατά τον καλύτερο, και συμφερότερο για τους Χριστιανούς, τρόπο τα δικαιώματα που τους παρείχε η αναγνώριση του αρχιεπισκόπου της Κύπρου ως ηγέτη του Ελληνικού πληθυσμού της νήσου, πολλοί αρχιεπίσκοποι και μητροπολίτες δε δίσταζαν να μεταβούν στην Κωνσταντινούπολη για να καταγγείλουν στο Μεγάλο Βεζύρη την κακοδιοίκηση των Τούρκων αξιωματούχων και την επιβολή δυσβάστακτης φορολογίας στους Χριστιανούς. Σε αρκετές περιπτώσεις οι επισκέψεις των ιεραρχών στέφθηκαν με επιτυχία και είχαν σαν αποτέλεσμα την μείωση των φόρων ή ακόμη και την αντικατάσταση των Οθωμανών διοικητών. Σε πολλές άλλες όμως οι αρχιερείς πλήρωσαν με βασανιστήρια και εξορίες τους αγώνες τους για την καλύτερευση της ζωής των υπόδουλων Ελλήνων της Κύπρου.

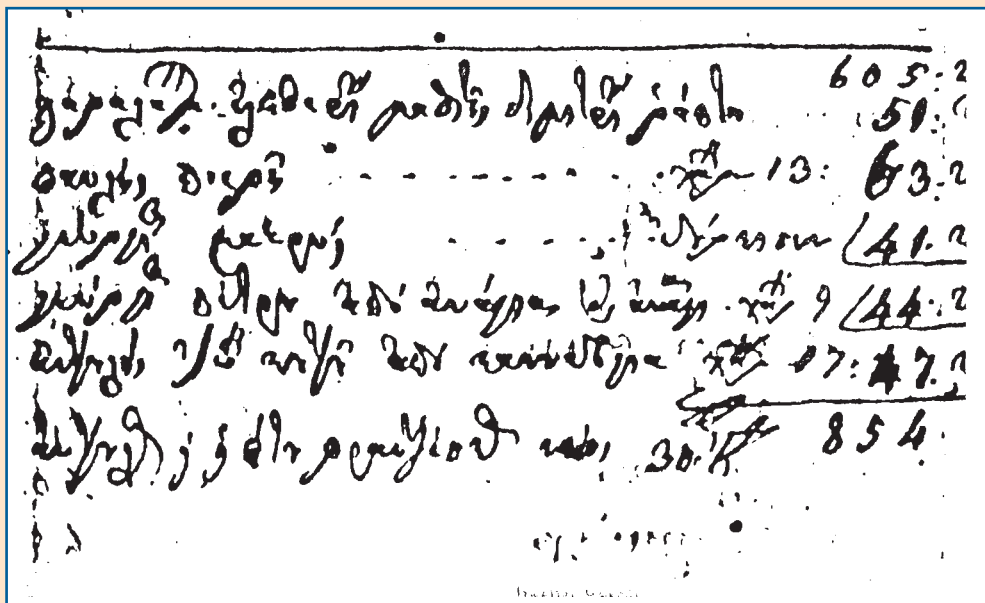
Περιοδείες πραγματοποιούσαν διαρκώς οι Κύπριοι αρχιερείς και στις κοινότητες της νήσου. Στις περιοδείες αυτές, που πολλές φορές διαρκούσαν για ολόκληρους μήνες, οι εκπρόσωποι της Εκκλησίας λειτουργούσαν και κήρυτταν, άκουγαν τα προβλήματα του λαού και έδιναν λύσεις όταν ήταν δυνατό και κυρίως εμψύχωναν τους πιστούς ώστε να δείξουν καρτερία στις δοκιμασίες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον επέδειξε η Εκκλησία για τις κοινότητες των οποίων οι κάτοικοι είχαν δεχθεί εξωτερικά τον Μωμεθανισμό αλλά διατηρούσαν κρυφά τη Χριστιανική τους ιδιότητα.

Λινοβάμβακοι

Οι κάτοικοι των κοινοτήτων που προαναφέραμε, και που στις άλλες κατεχόμενες χώρες ονομάζονταν κρυπτοχριστιανοί, ήταν γνωστοί στην Κύπρο με το όνομα “λινοβάμβακοι” γιατί η διπλή ζωή, του Μουσουλμάνου και του Χριστιανού, που ζούσαν έμοιαζε με ύφασμα που είχε την μια του όψη

... Έσημειώθησαν προσφάτως επανειλημμένα κρούσματα αὐθαιρεσίας τῶν ὀργάνων τοῦ κατακτητοῦ: Μέ ἀπληστίαν ἐπιχειρεῖται ἀφαίρεσις τῶν περιουσιῶν τῶν κατοίκων· παραβιάζονται αἱ οἰκίαι τῶν Χριστιανῶν καί διαπράττονται κάθε εἴδους ἀτιμῖαι εἰς βάρος συζύγων καί θυγατέρων· δύο φορές μέχρι τώρα ἐληστεύθησαν ναοί καί μοναστηριακά καθιδρύματα· ἐπεβλήθησαν πολλοί καί βαρεῖς φόροι, τῶν οποίων ἡ εἰσπραξις ἐπιδιώκεται διά συστηματικῶν διώξεων, ἀπειλῶν καί βασανιστηρίων, πρᾶγμα πού ὀδηγεῖ πολλούς εἰς τόν ἐξισλαμισμόν· ἀποσπῶνται, τέλος, ἀπό τάς Κυπριακάς οικογενείας τά ἄρρενα τέκνα (διά νά πλαισιώσουν τά γενιτσαρικά τάγματα)· ἡ ἐφαρμογή αὐτοῦ τοῦ σκληροῦ μέτρου εἰς τήν Κύπρον ἀποτελεῖ διά τους κατοίκους τό χειρότερον ἀπό τά δεινοπαθήματα (τῆς Τουρκικῆς Κατοχῆς) ...

Απόσπασμα ἀπό ἐπιστολή – ἐκκλήση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Τιμοθέου πρὸς τον βασιλιά τῆς Ἰσπανίας Φίλιππο Β' γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Κύπρου (24 Οκτωβρίου 1587)

Ο τρίτος στον κατάλογο των φορολογουμένων, ο Γεώργιος Μακρής, δεν άντεξε στην καταπίεση καί "ετούρκισεν" Απόσπασμα ἀπό φορολογικό κατάστιχο του 1825 (Βιβλιοθήκη Ἰδρύματος Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ')

από λινάρι και την άλλη από βαμβάκι. Χωριά με λινόβαμβακούς υπήρχαν κυρίως στις περιοχές Τηλλυρίας, Πόλης Χρυσοχούς, Καρπασίας, Κοκκινοχωριών, Δαλιού και Λεμεσού. Πολλά από τα χωριά αυτά παρουσιάζονταν σε απογραφές πληθυσμού του 19ου αιώνα να έχουν μόνο Μουσουλμάνους κατοίκους ενώ αμέσως μετά την παραχώρηση της Κύπρου στους Άγγλους εμφανίζονται με καθαρά Ελληνικό πληθυσμό.

Η μέριμνα της Εκκλησίας για τους ανθρώπους αυτούς ήταν συνεχής. Τόσο η Αρχιεπισκοπή όσο και οι άλλες Μητροπόλεις κατέβαλλαν υπεράνθρωπες προσπάθειες για την συντήρηση και λειτουργία ναών στις κοινότητες των λινόβαμβακών όπως και για την ίδρυση και λειτουργία σ' αυτές Ελληνικών σχολείων. Στα κατάστιχα της Αρχιεπισκοπής υπάρχουν πολλές μαρτυρίες για χρήματα που δαπανήθηκαν για τους πιο πάνω σκοπούς αλλά και για την υλική στήριξη ατόμων και οικογενειών που προέρχονταν από τις κοινότητες των λινόβαμβακών και ζητούσαν βοήθεια από την Εκκλησία.

Μεγάλος ήταν ο αγώνας της Εκκλησίας και για την επιστροφή των λινόβαμβακών στην Ορθοδοξία. Όταν, κατά τα τέλη του 19ου αιώνα, οι ιστορικές συνθήκες το επέτρεπαν πολλοί ιερωμένοι περιόδευσαν στα χωριά των Κρυπτοχριστιανών και ενθάρρυναν τους κατοίκους να ομολογήσουν την πίστη τους στο Χριστό ενώ άλλοι πρωτοστατούσαν στο έργο της ανοικοδόμησης των ναών που είχαν εγκαταλειφθεί. Ο μητροπολίτης Κυρηνείας Κύριλλος για παράδειγμα, δίνοντας μαθήματα αγάπης για τον Χριστό αλλά και ταπείνωσης, πρόσφερε προσωπική εργασία στην ανοικοδόμηση ναών σε χωριά της περιοχής Τηλλυρίας.

Προσπάθειες για την απελευθέρωση από τους Τούρκους

Πρωτοβουλίες της Εκκλησίας

Η κατοχή της Κύπρου από του Οθωμανούς, παρά το γεγονός ότι απάλλαξε το νησί από τα δεινά της Λατινοκρατίας, ήταν κατάσταση ανεπιθύμητη. Εκφράζοντας τα συναισθήματα του Ελληνορθόδοξου ποιμνίου της, η Εκκλησία της Κύπρου ανέλαβε από τα πρώτα χρόνια της κατοχής αγώνα για την απελευθέρωση του νησιού από τους αλλόθρησκους κατακτητές. Όπως ήταν φυσικό, οι Κύπριοι αρχιερείς προσπάθησαν να έρθουν σε επαφή με τους ηγέτες Χριστιανικών κρατών της Δύσης αφού το σύνολο του

Ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος Α'.
Αγωνίστηκε κι' αυτός για την απελευθέρωση από τους Τούρκους

ἡ ἐκκλησία βασιλεῖ, ἀπὸ βασιλεῖς βούδμαν.	5:
τῆς ἰσπανίας τὸ ἐξομῶν τοῦ κυπριακοῦ	10202: 10:
τὸ ἑρπετικὸν φῶς τῆς ἐξομῶν τῆς ἀναγωγῆς τῆς ἰσπανίας	35:
τὸ μέτρο χαρραζόμενα διαμαρτυρῶν τῆς ἐξομῶν	15:

Η Εκκλησία αγωνίσθηκε με κάθε μέσο για να ανακόψει το κύμα του εξισλαμισμού. Στις προτεραιότητές της περιλαμβανόταν και η στήριξη οικογενειών των οποίων μέλη είχαν εξαναγκασθεί να αλλαξοπιστήσουν. Η περίπτωση της οικογένειας "εξωμότου Κυθραιώτου" είναι μια από τις πολλές που έχουν καταγραφεί στα κατάστιχα της Αρχιεπισκοπής Κύπρου

Λευκωσία, 2η Ὀκτωβρίου 1587

Εἰς μυστικὴν συγκέντρωσιν, πραγματοποιηθεῖσαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἀπεφασίσθη ἡ σύνταξις ἐγγράφου ἐκκλήσεως πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, διὰ τῆς ὁποίας νὰ ζητῆται ἡ ἐνοπλος ἐπέμβασις του εἰς τὴν Κύπρον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Χριστιανῶν κατοίκων ἀπὸ τὸν Ὄθωμανικὸν ζυγόν. Μεθ' ὄρκου προσεχώρησαν εἰς τὴν κίνησιν πρόκριτοι, ἐπίσκοποι καὶ κληρικοί ἐν γένει καὶ μοναχοὶ τῆς νήσου.

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐκκλήση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Τιμοθέου πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Ἰσπανίας Φίλιππο Β' γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Κύπρου.

Ελληνισμού κατά τον 16ο αιώνα στέναζε κάτω από τον Τουρκικό ζυγό και δεν μπορούσε να προσφέρει κάποια βοήθεια. Μεγάλος αριθμός επιστολών είχε σταλεί τότε από Κύπριους αρχιερείς προς τους βασιλιάδες της Ισπανίας, τους δούκες της Σαβοΐας και τους ηγεμόνες της Βενετίας. Από όλους αυτούς, όπως και από τους ηγέτες της Ορθόδοξης Ρωσίας, οι αρχιεπίσκοποι της Κύπρου ζητούσαν επίμονα την ανάληψη πρωτοβουλιών για την απελευθέρωση της νήσου από τους Τούρκους. Δυστυχώς όμως, στις εκκλήσεις της Κυπριακής Εκκλησίας, οι ξένοι ηγέτες έδειξαν απρόθυμοι να ανταποκριθούν.

Οι ενέργειες των αρχιερέων για την απελευθέρωση της Κύπρου δεν άφηναν αδιάφορους τους Τούρκους. Στις περιπτώσεις που οι Οθωμανοί διοικητές πληροφορούνταν τις κινήσεις των επισκόπων, προέβαιναν σε αντίποινα και έπαιρναν σκληρά μέτρα κατά των Χριστιανών. Η θέση άλλωστε του αρχιεπισκόπου ήταν ιδιαίτερα λεπτή γιατί ως εθνικός και πολιτικός αρχηγός των Ελλήνων, όπως είχε αναγνωριστεί και επίσημα από τον Σουλτάνο ο αρχιεπίσκοπος Νικηφόρος το έτος 1660, εθεωρείτο από τους Τούρκους υπεύθυνος για κάθε ενέργεια εναντίον τους. Δεν είναι τυχαίο ότι από τους εικοσιπέντε αρχιεπισκόπους που ποίμαναν την Εκκλησία της Κύπρου κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, οι Οθωμανοί σκότωσαν έναν και προκάλεσαν έμμεσα το θάνατο ενός άλλου, κακοποίησαν μέχρι παράλυσης έναν τρίτο και φυλάκισαν ή εξόρισαν άλλους έξι.

Τα γεγονότα του 1821

Η Εκκλησία της Κύπρου, έχοντας συναίσθηση του εθνικού της ρόλου, δεν έπαψε ποτέ να καλλιεργεί στο λαό την εθνική συνείδηση. Οι ιστορικές εξελίξεις στο χώρο του ευρύτερου Ελληνισμού δεν ήταν δυνατό να αφήσουν αδιάφορους τους Κυπρίους. Για το λόγο αυτό η Εκκλησία και ο λαός της νήσου πήραν ενεργό μέρος τόσο στην προετοιμασία όσο και στα γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821.

Ο αρχιεπίσκοπος της Κύπρου Κυπριανός είχε μνηθεί στα μυστικά της Φιλικής Εταιρείας ήδη από το έτος 1818. Με τον πατριωτισμό αλλά και τη σωφροσύνη που το χαρακτήριζε, ο αρχιεπίσκοπος έκρινε ότι με τα δεδομένα της εποχής εκείνης δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί ένοπλη εξέγερση στην Κύπρο. Δεν αρνήθηκε όμως την ενεργό συμμετοχή της νήσου στον αγώνα, με τη γενναία οικονομική ενίσχυση του έργου της Εταιρείας.

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Νικηφόρος. Αναγνωρίστηκε από τους Οθωμανούς ως εθνικός και πολιτικός αρχηγός των Ελλήνων της Κύπρου

Η Εκκλησία στέναζε κάτω από το μιναρέ. Οι συνεχείς εκκλήσεις προς τους ηγέτες Η Εκκλησία στέναζε κάτω από τον μιναρέ. Οι συνεχείς εκκλήσεις προς τους ηγέτες των Χριστιανικών κρατών της Δύσης για την απελευθέρωση τη Κύπρου δεν έφεραν αποτέλεσμα. (Στη φωτογραφία ένας ακόμη Ορθόδοξος ναός, στο χωριό Χρυσόχου, έχει μετατραπεί μετά το 1571 σε τζαμί

Η έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, και οι πολεμικές επιτυχίες των Ελλήνων στην κυρίως Ελλάδα, προκάλεσαν ανησυχίες στους Τούρκους της Κύπρου για το ενδεχόμενο επέκτασής της και στη νήσο. Παράλληλα το μίσος των Τούρκων εναντίον των Χριστιανών μεγάλωνε και οι επικεφαλής των Οθωμανών αναζητούσαν αφορμή για να εκδικηθούν τους Έλληνες. Η ανακάλυψη μερικών επαναστατικών προκηρύξεων έδωσε στο διοικητή Κουτσιούκ Μεχμέτ την αφορμή αυτή. Με απόφαση του Σουλτάνου δόθηκε η άδεια στο διοικητή να προχωρήσει στην εξόντωση 486 συνολικά κληρικών και λαϊκών προκρίτων της νήσου.

Στις 9 Ιουλίου του 1821 η Εκκλησία της Κύπρου πλήρωσε με βαρύ φόρο αίματος τους αγώνες για την εκπλήρωση των εθνικών πόθων του Ελληνισμού της Κύπρου. Την ημέρα αυτή, και τις επόμενες μέχρι τις 14 Ιουλίου του 1821 ημέρες, απαγχονίστηκε ο εθνομάρτυρας αρχιεπίσκοπος Κυπριανός και αποκεφαλίστηκαν οι μητροπολίτες Πάφου Χρύσανθος, Κιτίου Μελέτιος και Κυρηνείας Λαυρέντιος. Αποκεφαλίστηκαν ακόμη οι ηγούμενοι των ιερών μονών της νήσου και άλλοι κληρικοί όπως και επιφανείς λαϊκοί της Κύπρου. Τα λείψανα του αρχιεπισκόπου και των μητροπολιτών βρίσκονται τοποθετημένα, μαζί με αυτά άλλων κληρικών και προκρίτων που μαρτύρησαν τον Ιούλιο του 1821, σε ειδική κρύπτη κάτω από το μαυσωλείο που έχει κτισθεί προς τιμήν τους στον περίβολο του ναού της Φανερωμένης στη Λευκωσία.

Τις σφαγές του Ιουλίου του 1821 ακολούθησε όργιο λεηλασιών και αρπαγών Ελληνικών περιουσιών που ανήκαν σε μοναστήρια, ναούς και ιδιώτες και έγιναν ατιμώσεις σε βάρος των Χριστιανών. Οι προκλήσεις των αποθρασυνθέντων Τούρκων κράτησαν για μερικά χρόνια και είχαν μεταξύ άλλων ως αποτέλεσμα την αναζωπύρωση του φαινομένου του εξισλαμισμού. Πολλοί κάτοικοι κοινοτήτων που ως Χριστιανοί ήταν γραμμένοι στα εκκλησιαστικά φορολογικά κατάστιχα, μετά το έτος 1827 εμφανίζονταν ως Τούρκοι. Πολλοί Τούρκοι επίσης βρέθηκαν να έχουν στην κατοχή τους ιερά σκεύη από Χριστιανικούς ναούς που είχαν λεηλατήσει. Τα αντικείμενα αυτά αγοράζονταν από ευλαβείς Χριστιανούς και επιστρέφονταν στους νόμιμους ιδιοκτήτες τους.

Αγώνες μετά το 1821

Η Εκκλησία δεν σταμάτησε να αγωνίζεται για την απελευθέρωση της Κύπρου παρά το βαρύ πλήγμα που δέχτηκε τον Ιούλιο του 1821. Ήδη από το

Ο απαγχονισμός του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού (9η Ιουλίου 1821)

Το Μαυσωλείο των εθνομαρτύρων του Ιουλίου 1821. Περιβόλος Ιερού ναού Παναγίας Φανερωμένης, Λευκωσία.

έτος αυτό μερικοί κληρικοί που κατάφεραν να διασωθούν από τις σφαγές, όπως ο επίσκοπος Τριμυθούντος Σπυρίδων και ο αρχιμανδρίτης Θεοφύλακτος Θησεύς, διέφυγαν μαζί με λαϊκούς προκρίτους στο εξωτερικό απ' όπου και εργάστηκαν για την απαλλαγή της πατρίδας τους από τον Τουρκικό ζυγό. Αλλά και οι διάδοχοι των σφαγιασθέντων ιεραρχών προσπάθησαν με κάθε τρόπο, και με κίνδυνο της ζωής τους, να συνεργαστούν με την κυβέρνηση της ελεύθερης πια Ελλάδας για την απελευθέρωση και της Κύπρου. Δυστυχώς οι ηγέτες του Ελληνικού κράτους, κάτω από τις περιστάσεις της εποχής εκείνης, δεν κατόρθωσαν να ανταποκριθούν.

Παράλληλα προς τις προσπάθειες απελευθέρωσης της Κύπρου, οι επικεφαλής της Εκκλησίας επιδόθηκαν σε ένα δύσκολο πολιτικό αγώνα που είχε σαν στόχο την αποφυγή της επανάληψης των γεγονότων του 1821 αλλά και την καλύτερευση της ζωής των Χριστιανών. Ο πρώτος στόχος επιτεύχθηκε με τη συνετή στάση των αρχιεπισκόπων, και ιδίως του Κυρίλλου Α' που κατά το έτος 1854 κατόρθωσε να αποσοβήσει την επαπειλούμενη Τουρκική επίθεση κατά των Ελλήνων. Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των Χριστιανών έγινε κατορθωτή γιατί η εθναρχεύουσα Εκκλησία κατόρθωσε να επωφεληθεί από τις πρόνοιες των σουλτανικών μεταρρυθμιστικών διαταγμάτων Χαττ-ι-σερίφ (1839) και Χαττ-ι-Χουμμαγιούν (1856) και να πετύχει την αξιοποίηση τους προς το συμφέρον του ποιμνίου της.

Η πνευματική ζωή

Άγιοι

Η περίοδος της Τουρκοκρατίας, όπως είναι φυσικό, παρουσίαζε πολλές δυσκολίες και προσκόμματα στην ανάπτυξη γνήσιας πνευματικής και εκκλησιαστικής ζωής. Τα διάφορα Λατινικά κατάλοιπα του παρελθόντος αλλά και οι συνεχείς παρεμβάσεις των κατακτητών δημιουργούσαν ένα κλίμα βαρύ που ήταν διάχυτο στην Κυπριακή κοινωνία της εποχής. Μέσα σ' αυτό το κλίμα, η Εκκλησία κατόρθωσε να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων και να καθοδηγήσει πνευματικά το ποιμνίο της. Με αυτό τον τρόπο η νήσος των αγίων, όπως είναι γνωστή η Κύπρος, συνέχισε να αναδεικνύει αγίους.

Η επιλογή του κρυπτοχριστιανισμού ως μεθόδου επιβίωσης από μεγάλο μέρος του Χριστιανικού πληθυσμού της Κύπρου, είναι μάλλον η κυριότερη αιτία για την παρουσία πολύ μικρού αριθμού Κυπρίων νεομαρτύρων.

Ο Νεομάρτυρας Γεώργιος ο Κύπριος (1752)

Συγκεκριμένα σε όλη τη διάρκεια της περιόδου της Τουρκοκρατίας μαρτύρησαν για τον Χριστό τέσσερις συνολικά Κύπριοι. Και οι τέσσερις μάλιστα οδηγήθηκαν στο μαρτύριο σε άλλες χώρες, μακριά από την ιδιαίτερη τους πατρίδα: Τα ονόματα των τεσσάρων Κυπρίων νεομαρτύρων είναι: Μιχαήλ (1735), Ιωάννης (1745), Γεώργιος (1752), και Πολύδωρος (1794).

Σε μεγάλη πνευματική μορφή που τίμησε την Κύπρο και την Εκκλησία της, αναδείχθηκε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ο άγιος Πανάρετος (1710–1790). Ο άγιος γεννήθηκε στην Περιστερωνοπηγή της επαρχίας Αμμοχώστου και έμαθε τα πρώτα γράμματα στη Λευκωσία. Νέος ακόμη αφιερώθηκε στο Χριστό και έγινε μοναχός στη μονή του αγίου Αναστασίου. Αργότερα έγινε ηγούμενος στη μονή της Παναγίας στην Παλλουριώτισσα. Η μεγάλη αγάπη του για το λαό και η ασκητικότητά του εκτιμήθηκαν από τους Χριστιανούς που τον εξέλεξαν Μητροπολίτη Πάφου το έτος 1767. Αγωνίστηκε με όλες τις δυνάμεις του για την αναδιοργάνωση της Εκκλησίας. Έκτισε ή ανακαίνισε πολλούς ναούς, στήριξε τους ιερείς και το ποίμνιό του και ενδιαφέρθηκε για την έκδοση πνευματικών βιβλίων. Πήρε ακόμη μέρος σε αποστολές στην Κωνσταντινούπολη και διεκδίκησε, μαζί με άλλους ιεράρχες, καλύτερες συνθήκες ζωής για τους Χριστιανούς της Κύπρου. Η μνήμη του τιμάται την 1η Μαΐου.

Μοναχισμός

Οι μονές της Κύπρου είχαν βρεθεί σε κατάσταση διωγμού κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας. Κατά τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας είχε σημειωθεί και η αρπαγή σημαντικού μέρους της περιουσίας τους με αποτέλεσμα η λειτουργία των μονών να έχει γίνει προβληματική. Πολλά μοναστήρια είχαν εγκαταλειφθεί και σε πολλά άλλα οι κτιριακές εγκαταστάσεις βρίσκονταν σε κατάσταση ερειπίων.

Την τραγική αυτή κατάσταση κατόρθωσαν να αντιστρέψουν φιλομόναχοι αρχιερείς και αγωνιστές ηγούμενοι των μοναστηριών οι οποίοι εκμεταλλεύθηκαν κατά τον καλύτερο τρόπο τα προνόμια που δόθηκαν στην Εκκλησία μετά το 1571. Στον τομέα της ανακαίνισης ιερών μονών ιδιαίτερα σημαντική ήταν η προσφορά του αρχιεπισκόπου Χριστοδούλου Α' που μερίμνησε για την ανακαίνιση της βασιλικής μονής του Αγίου Νεοφύτου, του αρχιεπισκόπου Νικηφόρου που ανοικοδόμησε από τη βάση του το μοναστήρι του Αρχαγγέλου στη Λακατάμεια και του αρχιεπισκόπου Φιλοθέ-

Ο Άγιος Πανάρετος

ου που μερίμνησε για την επέκταση της μονής του αποστόλου Βαρνάβα και την αποκατάσταση της μονής Κύκκου που είχε πυρποληθεί από τους Τούρκους. Εκτεταμένες επισκευές και ανακαινίσεις μονών έγιναν κατά τον 18^ο αιώνα με πρωτοβουλίες του Αρχιεπισκόπου Χρυσάνθου και των Μητροπολιτών Πάφου Ιωακείμ και Κιτίου Μακαρίου.

Τα μοναστήρια της Κύπρου πρόσφεραν κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ανεκτίμητες πνευματικές, πολιτιστικές αλλά και εθνικές υπηρεσίες. Η διαφύλαξη πολύτιμων κειμηλίων της θρησκευτικής και εθνικής μας παράδοσης είναι από μόνη της μια σημαντική προσφορά των μοναστηριών. Κοιντά σ' αυτήν πρέπει να προστεθεί και η διάσωση σημαντικού αριθμού εκτάσεων οι οποίες είτε ως δωρεές είτε κατόπιν εξαγοράς τους από τους Τούρκους αγάδες που τις κατείχαν, πέρασαν και παρέμειναν σε Χριστιανικά χέρια. Αξίζει να σημειωθεί ότι η μόνη περιοχή της Κύπρου που δεν κατοικήθηκε ποτέ από Τούρκους είναι αυτή της Μαραθάσας, επειδή είναι δύσβατη αλλά κυρίως επειδή σ' αυτήν ασκούσε σημαντική επιρροή η μονή του Κύκκου.

Αξιόλογη ήταν η προσφορά των μοναστηριών και στους τομείς της φιλοξενίας και της φιλανθρωπίας. Για τους υπόδουλους και φτωχούς Χριστιανούς της εποχής εκείνης, τα μοναστήρια αποτελούσαν μοναδικά καταφύγια όπου μπορούσαν να βρουν υλική και πνευματική υποστήριξη. Οι μαρτυρίες για παροχή υλικής βοήθειας σε δυσπραγούντες Χριστιανούς κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας είναι πάρα πολλές και υπάρχουν σε κατάστιχα των ιερών μονών και των μητροπόλεων της νήσου.

Η εθνική δράση των Κυπρίων μοναχών ήταν, όπως θα αναμενόταν, ενοχλητική για τους Τούρκους. Έτσι εξηγούνται οι συχνές επιδρομές τους εναντίον των μοναστηριών που πολλές φορές κατέληγαν σε λεηλασίες και πυρπολήσεις των κτιρίων. Αποκορύφωμα όλων αυτών ήταν η εκτέλεση των ηγουμένων και η αρπαγή των θησαυρών των μοναστηριών, τον Ιούλιο του 1821.

Εκκλησιαστικά γράμματα και τέχνες

Η οικονομική δυσπραγία των Χριστιανών υπήρξε ο σοβαρότερος λόγος που κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας είχαν παραμεληθεί σε μεγάλο βαθμό τα εκκλησιαστικά γράμματα και οι εκκλησιαστικές τέχνες. Από πλευράς συγγραφικού έργου, οι αξιόλογες προσπάθειες ήταν μετρημένες και οφείλονταν κυρίως στη δραστηριότητα φιλομαθών ιεραρχών που στήριζαν οικονομικά τις προσπάθειες αυτές.

Άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής. Έργο του ιερομονάχου Λαυρεντίου (1779). Φυλάσσεται στο Μουσείο της Ιεράς Μητροπόλεως Πάφου

Ανάμεσα στους αρχιερείς της περιόδου της Τουρκοκρατίας, διακρίθηκε για την αγάπη του προς τα εκκλησιαστικά γράμματα ο αρχιεπίσκοπος Φιλόθεος (1734–1759) ο οποίος συνέγραψε σημαντικό αριθμό επιστολών με θεολογικό και εκκλησιαστικό περιεχόμενο καθώς και “Εκθεσιν περί τῶν προνομίων τῆς τῶν Κυπρίων Ἐκκλησίας”. Με φροντίδα του Φιλόθεου αγιογραφήθηκε ο καθεδρικός ναός του αγίου Ιωάννου (1736) και ιδρύθηκε στη Λευκωσία σχολή εκκλησιαστικής μουσικής. Ο ίδιος μερίμνησε για την ενίσχυση του κηρυκτικού έργου της Εκκλησίας εξασφαλίζοντας τις υπηρεσίες του λόγιου κληρικού Εφραίμ του Αθηναίου. Ο κληρικός αυτός εξέδωσε μεταξύ άλλων την ακολουθία του αποστόλου Βαρνάβα και επανέξεδωσε την περιγραφή της ιεράς Μονής Κύκκου.

Στον τομέα των εκκλησιαστικών γραμμάτων διακρίθηκε και ο αρχιεπίσκοπος Χρύσανθος (1767–1810). Αν και ο ίδιος δεν είχε μεγάλη μόρφωση, έδειξε ιδιαίτερο πνευματικό ζήλο και συνέταξε μεταξύ άλλων το μεγάλο κτηματικό κώδικα της Αρχιεπισκοπής Κύπρου. Με δική του μέριμνα και δαπάνη εκδόθηκαν ακολουθίες Κυπρίων αγίων όπως του αγίου Ηρακλείδιου, του αγίου Νεοφύτου και του αγίου Θεράποντος.

Ανάμεσα στους κυριότερους εκκλησιαστικούς συγγραφείς της περιόδου της Τουρκοκρατίας ξεχωρίζουν ο Λεόντιος Ευστράτιος που έγραψε διάφορες επιστολές, ο ιερομόναχος Ματθαίος Γαλατιανός που συνέταξε εκκλησιαστικούς ύμνους και οπωσδήποτε ο αρχιμανδρίτης Κυπριανός που είναι συγγραφέας του μνημειώδους έργου “Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου”.

Η εκκλησιαστική ζωγραφική κατά την εποχή αυτή ήταν σχετικά παραμελημένη και οι αξιόλογοι Κύπριοι ζωγράφοι δεν ήταν πολλοί. Ανάμεσα σ’ αυτούς ξεχωρίζουν ο μητροπολίτης Κιτίου Ιωαννίκιος Α΄, ο ιερομόναχος Λαυρέντιος, ο Μιχαήλ ο Προσκυνητής, ο Λεόντιος από τη Λεμεσό και ο ιδρυτής της σχολής του Αγίου Ηρακλείδιου ιερομόναχος Ιωαννίκιος. Οι αγιογράφοι που εργάστηκαν στην Κύπρο κατά την Τουρκοκρατία ήταν κυρίως ξένοι και σπουδαιότερος από αυτούς θεωρείται ο Ιωάννης Κορνάρος από την Κρήτη. Εικόνες του Κορνάρου σώζονται σήμερα σε πολλά μοναστήρια της νήσου.

Από καθαρά θεολογική άποψη, σημαντικότερο γεγονός της περιόδου της Τουρκοκρατίας υπήρξε η αντικαθβινική σύνοδος της Λευκωσίας που έγινε κατά το έτος 1668. Η σύνοδος αυτή καταδίκασε την διδασκαλία των Προ-

Ο Αρχιεπίσκοπος Χρύσανθος (1767–1810). Ανακαίνισε μεγάλο αριθμό ναών και μοναστηριών και μερίμνησε για την προώθηση της Ελληνικής εκπαίδευσης. Με φροντίδα του εκδόθηκαν πολλές ακολουθίες Κυπρίων αγίων και άλλα σημαντικά βιβλία

τεσταντών που την εποχή εκείνη προσπαθούσαν στέλλοντας ιεραποστόλους να διεισδύσουν στην περιοχή της Ανατολής και βεβαίως της Κύπρου. Ηγετικές μορφές αυτής της συνόδου ήταν ο αρχιεπίσκοπος Νικηφόρος που τη συγκάλεσε και ο μετέπειτα αρχιεπίσκοπος Ιλαρίων Κιγάλας.

Η προσφορά της Εκκλησίας στην Κυπριακή Εκπαίδευση

Η Οθωμανική αυτοκρατορία δεν έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση των κατοίκων της. Βεβαίως για ευνόητους λόγους δεν ευνοούσε τη μόρφωση των Ελλήνων Χριστιανών της Κύπρου και φυσικά δεν ήταν διατεθειμένη να καταβάλει το παραμικρό ποσό γι' αυτή. Αντίθετα με τους Χριστιανούς, στους Μωαμεθανούς προσφερόταν η ευκαιρία να μορφώνουν τα παιδιά τους γιατί υπήρχε η συνήθεια να ιδρύονται σχολεία στα κτίρια των τζαμιών από πλούσιους Μουσουλμάνους που έκαναν δωρεές γνωστές με το όνομα βακούφια.

Η Κυπριακή Εκκλησία, έχοντας βαθιά συναίσθηση της σημασίας που είχε η Ελληνοχριστιανική παιδεία για τη θρησκευτική και εθνική επιβίωση του λαού της νήσου, κατέβαλε κάθε προσπάθεια για τη λειτουργία σχολείων σε όσο το δυνατό περισσότερες κοινότητες. Για την ίδρυση και λειτουργία αυτών των σχολείων, η Εκκλησία δαπανούσε σημαντικότερα ποσά, μέρος των οποίων προερχόταν από Ελληνορθόδοξες αδελφότητες του εξωτερικού.

Τα πρώτα σχολεία λειτουργούσαν σε μοναστήρια και σ' αυτά μορφώνονταν εκτός από τους μοναχούς και παιδιά των γύρω περιοχών. Τέτοια σχολεία λειτούργησαν, μέχρι και την εποχή της άφιξης των Άγγλων, στα μοναστήρια του Κύκκου, του Μαχαιρά, της Χρυσορρογιάτισσας κ.ά. Το 1733 ιδρύθηκε στη Λάρνακα με δαπάνη της μητρόπολης Κιτίου η Σχολή του Διακόνου Φιλοθέου ενώ το 1741 ο αρχιεπίσκοπος Φιλόθεος ίδρυσε στη Λευκωσία Σχολές "Ελληνικής και Μουσικής και Διδασκάλων". Με φροντίδα και δαπάνες των κατά τόπους εκκλησιαστικών αρχών ιδρύθηκαν σταδιακά Ελληνικά σχολεία σε όλες τις πόλεις και σε αρκετές κοινότητες. Αρκεί να αναφέρουμε ότι κατά το τελευταίο έτος της Οθωμανικής κατοχής οι υπόδουλοι Έλληνες είχαν πιο πολλά σχολεία από τους κυρίαρχους Μωαμεθανούς. Τα σχολεία αυτά διοικούνταν από επιτροπές που είχαν επικεφαλής τους μητροπολίτες και άλλους ιερωμένους.

Ο Εθνομάρτυρας Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός

Σημαντικός σταθμός στην εκπαίδευση των Ελλήνων της Κύπρου υπήρξε αναμφισβήτητα η ίδρυση από τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό της “Ελληνικής Σχολής” στη Λευκωσία, που είναι γνωστή σήμερα ως Παγκύπριο Γυμνάσιο. Η Σχολή αυτή ιδρύθηκε το έτος 1812 σε χώρο που είχε παραχωρηθεί από την Ιερά Μονή Μαχαιρά, της οποίας μοναχός υπήρξε και ο εθνομάρτυρας Κυπριανός. Ο φωτισμένος ιεράρχης δεν άντεχε να βλέπει την πνευματική φτώχεια των Κυπρίων που τη θεωρούσε ως τη βασική αιτία για τον εκβαρβαρισμό της γλώσσας, την έκκλυση των ηθών και την εγκληματικότητα. Πίστευε ακράδαντα ότι η ιδιαίτερη του πατρίδα άξιζε μιας καλύτερης τύχης και προπαντός δεν μπορούσε να διανοηθεί ότι μια Κύπρος δεν είχε ένα Ελληνικό σχολείο τη στιγμή που και στο τελευταίο νησί της Ελλάδας υπήρχαν αρκετά. Οι ευεργετικές επιδράσεις από την ίδρυση της Σχολής στην εκπαίδευση και την κοινωνία της Κύπρου είναι γνωστές και δικαίωσαν πλήρως τον ιδρυτή της αρχιεπίσκοπο Κυπριανό.

“... Έχοντας κατανοήσει ότι η πατρίδα μας, το νησί της Κύπρου, υποφέρει από μεγάλη εκπαιδευτική πείνα και έλλειψη ελληνικών μαθημάτων, που είναι το μόνο μέσο που στολίζει τον ανθρώπινο νου και κάνει τον άνθρωπο πραγματικά άνθρωπο, κινούμενοι από θεϊκό ζήλο αποφασίσαμε. ...να ιδρύσουμε μια Ελληνική σχολή στην πατρίδα μας για να ωφελήσουμε κι εμείς κάπως τους συμπατριώτες μας· γιατί έχουμε καταλάβει ακόμη ότι το αίτιο της απαιδευσίας και κακοήθειας μερικών συμπατριωτών μας, από την οποία πηγάζουν τόσα και τόσα δεινά, δεν είναι άλλο παρά η στέρηση της παιδείας. ... Για να διδάσκονται (στο σχολείο αυτό) τα παιδιά της πατρίδας μας την πατρική τους πίστη, το μόνο σημαντικό και αναγκαίο, και ταυτόχρονα να εκπαιδεύονται ώστε να αποκτούν χρηστά ήθη και με την εκπαίδευση, όταν ενηλικιώνονται, να γίνονται θεοσεβείς, φρόνιμοι, πολιτισμένοι, ηθικοί, δίκαιοι και να αγαπούν την πατρίδα και να θέλουν να επιδοθούν στο εμπόριο για να μπορούν να κερδίζουν τα αναγκαία για την συντήρησή τους Για τους λόγους αυτούς, με αποφασιστικότητα και παρά τις αδυναμίες μας και τις διάφορες δυσκολίες, έχουμε οικοδομήσει εκ θεμελίων, την και εμφανισιακά ωραία νέα Σχολή, που βρίσκεται έξω από την Αρχιεπισκοπή μας και κοντά σ’ αυτήν ...”

Απόσπασμα, σε μετάφραση, από το πρακτικό αφιέρωσης της Ελληνικής Σχολής Λευκωσίας (μετέπειτα Παγκύπριο Γυμνάσιο). Η Σχολή είχε αφιερωθεί από τον ιδρυτή της αρχιεπίσκοπο Κυπριανό “τῇ Ἁγίᾳ καὶ Ὁμοουσίῳ Τριάδι”.

Εικόνα του Σωτήρος Χριστού. Έργο Λαυρεντίου μοναχού (1779).

Τα σφαιρίδια στο πρόσωπο του Ιησού δείχνουν ανάγλυφα τα δεινά της Εκκλησίας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Η εικόνα, που πυροβολήθηκε από τους Τούρκους μετά από τα γεγονότα της 9ης Ιουλίου 1821, φυλάσσεται στο Μουσείο της Μητρόπολης Πάφου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ (1878–1960)

Η μεταπολίτευση και τα πρώτα χρόνια

Μετά από τρεις ολόκληρους αιώνες (1571–1878) μιας φρικτής τουρκικής δουλείας ο λαός της Κύπρου ανέμενε ένα καλύτερο μέλλον. Δυστυχώς όμως οι πολιτικές σκοπιμότητες και τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων της εποχής και ιδιαίτερα της Αγγλίας, είχαν ως αποτέλεσμα την υπαγωγή της Κύπρου στη Βρετανική Αυτοκρατορία και την αρχή μιας νέας περιόδου δουλείας.

Με μυστική συμφωνία η Τουρκία παραχώρησε την Κύπρο στην Αγγλία. Τα πρώτα αγγλικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν μεταξύ 8–10 Ιουλίου υπό το ναύαρχο Τζων Χαίη (John Hay), ενώ ο πρώτος Υπάτος Αρμοστής της Βρετανίας Σερ Γκάρνερτ Γούλσλεη (Sir Garnet Wolseley) έφθασε στο νησί στις 22 Ιουλίου 1878.

Ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος (1865–1900)

Ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος Γ΄ υπήρξε ο τελευταίος Αρχιεπίσκοπος επί Τουρκοκρατίας (1865–1878) και ο πρώτος επί Αγγλοκρατίας (1878–1900). Αρχιεράτευσε για τριάντα πέντε ολόκληρα χρόνια. Στη μνημειώδη προσφώνησή του προς το Γούλσλεη εξέφρασε τα συναισθήματα με τα οποία όλος ο λαός υποδέχτηκε το νέο κυρίαρχο. Ήταν αισθήματα χαράς, ανακούφισης, ελπίδας και συγκρατημένης αισιοδοξίας. Ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος ζήτησε να δοθεί στον κυπριακό λαό το δικαίωμα συμμετοχής στον τρόπο της διακυβέρνησής του, να εφαρμοσθεί δικαιοσύνη, τάξη, ισονομία και φιλανθρωπία στη διοίκηση κι ακόμα να παραχωρηθούν σύνταγμα και να εφαρμοστούν δημοκρατικές διαδικασίες. Μίλησε για εκπλήρωση των πόθων των Ελλήνων της Κύπρου, εννοώντας βέβαια αυτό που όλοι πίστευαν. Ότι δηλαδή η αγγλική μεταπολίτευση θα οδηγούσε σταδιακά στην ένωση της Κύπρου με τη μητέρα Ελλάδα.

Δυστυχώς οι Άγγλοι, ήδη από τον πρώτο χρόνο της παρουσίας τους στην Κύπρο, διάψευσαν με το χειρότερο τρόπο τις προσδοκίες του λαού μας. Ζήτησαν αμέσως την πλήρη και λεπτομερή καταγραφή των εκκλησιαστικών κτημάτων, προέβησαν σε υπερεκτιμήσεις της εκκλησιαστικής και μοναστηριακής γης και άρα σε υπερβολική φορολογία της χωρίς να σεβαστούν τη φορολογική απαλλαγή που αυτή είχε επί Τουρκοκρατίας, αμφισβήτησαν την κυριότητά της, προσπάθησαν να πλήξουν και να μειώσουν

Ο πρώτος Ύπατος Αρμοστής Sir Garnet Wolseley (1878–1879)

Τα αγγλικά στρατεύματα φθάνουν στη Λευκωσία όπου γίνεται η επίσημη παράδοση και παραλαβή του νησιού. (Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη)

τη θέση των Αρχιερέων και τα ευρύτερα προνόμια της Εκκλησίας, προχώρησαν σε εκποιήσεις εκκλησιαστικών κτημάτων κι επιβολή προστίμων. Με τον τρόπο αυτό εξασθένησαν τη δύναμη και την αποστολή της Εκκλησίας, της οποίας έργο ήταν όχι μόνο η ανταπόκριση στις λατρευτικές ανάγκες του ποιμνίου της, όπως η ανέγερση, η ανακαίνιση, η συντήρηση και ο εξοπλισμός ναών, αλλά και ένα ευρύτερο φιλανθρωπικό, κοινωνικό και κυρίως εκπαιδευτικό έργο. Η Εκκλησία είχε τη φροντίδα των πτωχών, των γερόντων, των ορφανών, των έκθετων παιδιών. Με την οικονομική συνδρομή κι ενίσχυση της Αρχιεπισκοπής, των Μητροπόλεων, των εύπορων μοναστηριών του Κύκκου και του Μαχαιρά και κάποιων σχετικά πλούσιων ναών ενοριών της Λευκωσίας, όπως της Φανερωμένης, του Τρυπιώτη, του Αγίου Σάββα κ.ά. λειτουργούσαν και συντηρούνταν τα λιγοστά σχολεία που υπήρχαν.

Τα προβλήματα αυτά επιδεινώναν ακόμα περισσότερο οι αλληπάλληλες ανομβρίες και η αφορία της γης, τα σμήνη των ακρίδων που κατάστρεφαν κάθε γεωργική παραγωγή, η έλλειψη έργων υποδομής, όπως λιμανιών, δρόμων, υδατοφρακτών, σύγχρονων γεωργικών μεθόδων, συμβουλίων εμπορίας των γεωργικών προϊόντων κλπ. Εκτός αυτών η Αγγλία επέμενε να καταβάλλει προς την Υψηλή Πύλη το τεράστιο για την εποχή χρέος, ύψους 93 χιλιάδων περίπου λιρών το χρόνο, που η ίδια ανέλαβε να πληρώνει για την κατοχή της Κύπρου, με τη σκληρή και άτεγκτη φορολογική αφαίμαξη και του λαού και της Εκκλησίας της Κύπρου.

Ο λαός, με επικεφαλής τους Αρχιερείς της Εκκλησίας του, αντέδρασε δυναμικά με διαμαρτυρίες και συλλαλητήρια, με υποβολή υπομνημάτων προς τους Άγγλους αρμοστές, στα οποία εξέθετε τους πόθους και τις προσδοκίες του από το μεγάλο και φιλελεύθερο αγγλικό έθνος, αλλά και διεκτραγωδούσε τη δεινή κατάσταση στην οποία περιήλθε εξαιτίας της σκληρής αγγλικής διακυβέρνησης. Έντονες συζητήσεις με αφορμή τα προβλήματα του τόπου είχαν γίνει και στο Νομοθετικό Συμβούλιο, ιδιαίτερα από το 1882, όταν οι Άγγλοι με βασιλικό διάταγμα της 30ής Νοεμβρίου αναγκάστηκαν να παραχωρήσουν κάποιες στοιχειώδεις κι ελεγχόμενες από αυτούς δημοκρατικές διαδικασίες. Σ' αυτές πρωτοστατούσε ο δυναμικός Μητροπολίτης Κιτίου Κυπριανός (1833–1886), ο οποίος είχε εκλεγεί βουλευτής.

Ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος με τακτική αλληλογραφία του προς τη βρετανική κυβέρνηση στο Λονδίνο και ιδιαίτερα προς το Γεώργιο Γλάδστονα (G. Gladstone), αφότου ανέλαβε την πρωθυπουργία στη χώρα του μετά τη νίκη των Φιλελευθέρων το 1880, εξέθετε διαρκώς τα προβλήματα του τόπου και ζητούσε συνταγματικές ελευθερίες, δημοκρατικές διαδικασίες και σεβασμό στα ήθη, τους θεσμούς και τη μακρά παράδοση της Εκκλησίας της Κύπρου.

Ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος Γ'
(1865–1900)

Το Μάιο του 1889 επικεφαλής πρεσβείας μετέβη στο Λονδίνο, όπου για τρεις μήνες είχε συνεχείς επαφές με αξιωματούχους της βρεττανικής κυβέρνησης και της Αγγλικανικής Εκκλησίας, καθώς και με παράγοντες της ελληνικής παροικίας, για προώθηση των δίκαιων αιτημάτων του ποιμνίου του.

Το αρχιεπισκοπικό ζήτημα (1900–1909)

Το θάνατο του Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου που συνέβη στις 10 Μαΐου 1900, ακολούθησε μακρόχρονη εσωτερική διαμάχη και κρίση στην Εκκλησία της Κύπρου και χηρεία του αρχιεπισκοπικού θρόνου, που κράτησε περισσότερο από εννιά χρόνια. Είναι γνωστή ως το αρχιεπισκοπικό ζήτημα και ήταν μια διαμάχη που ξέσπασε ανάμεσα στους Μητροπολίτες Κιτίου Κύριλλο Παπαδόπουλο και Κυρηνείας Κύριλλο Βασιλείου σχετικά με την πλήρωση του αρχιεπισκοπικού θρόνου. Ωστόσο ήταν μια διαμάχη που είχε ευρύτερες πολιτικές, κοινωνικές και θρησκευτικές προεκτάσεις.

Ο λαός χωρίστηκε σε κιτιακούς και κυρηνειακούς με επικεφαλής τους δύο Μητροπολίτες του. Ο Μητροπολίτης Κιτίου Κύριλλος Παπαδόπουλος, ως βουλευτής στο Νομοθετικό Συμβούλιο, ερχόταν καθημερινά αντιμέτωπος με την αγγλική πολιτική και επομένως ήταν ο εκφραστής του αδιάλλακτου αγώνα ενάντια στον κατακτητή για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Αντίθετα ο Μητροπολίτης Κυρηνείας Κύριλλος Βασιλείου και η μερίδα που τον υποστήριζε ήταν περισσότερο μετριοπαθείς και διαλλακτικοί έναντι των Βρεττανών.

Στο αρχιεπισκοπικό ζήτημα είχαν εμπλακεί και τα πατριαρχεία Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας και Ιεροσολύμων. Η οξύτητα, οι αντιπαράθεσεις και η ανταλλαγή χαρακτηρισμών από τις δύο παρατάξεις ήταν μια θλιβερή κατάσταση. Το Φεβρουάριο του 1908 το Οικουμενικό Πατριαρχείο, σ' αντίθεση με το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου, εξέλεξε ως νέο Αρχιεπίσκοπο το Μητροπολίτη Κυρηνείας Κύριλλο Βασιλείου. Η εξέλιξη αυτή, που οδήγησε σε μεγαλύτερες αντιδράσεις των κιτιακών, συνέτεινε στην επίσπευση της ψήφισης νόμου για εκλογή Αρχιεπισκόπου από το Νομοθετικό Συμβούλιο, τον Απρίλιο του 1908. Έτσι μια άλλη προέκταση του αρχιεπισκοπικού ζητήματος ήταν η ανάμειξη της αγγλικής διοίκησης στα εσωτερικά ζητήματα της Εκκλησίας. Τελικά, μετά από εκλογές αναδείχθηκε ως νέος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ο Κιτίου Κύριλλος.

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Β' (1909–1916)

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Β', γνωστός και ως Κυριλλάτσος, λόγω της μεγάλης σωματικής διάπλασής του, υπήρξε όχι μόνο ένας δυναμικός ιεράρχης αλλά κι ένας δυναμικός πολιτευτής, αφού διετέλεσε βουλευτής στο Νομοθετικό Συμβούλιο για είκοσι δύο χρόνια (1889–1911). Αγωνίστη-

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Β'
(1909–1916)

κε για τα εθνικά δίκαια του ποιμνίου του, για ανόρθωση και βελτίωση των εσωτερικών θεμάτων της Εκκλησίας, για ίδρυση ναών και σχολείων. Επί της αρχιερατείας του είχαν ξεσπάσει οι βαλκανικοί πόλεμοι (1912–1913). Παρά την απαίτηση των Βρεττανών για να τηρήσει ουδετερότητα η Κύπρος, καθώς και τις εύλογες αντιδράσεις των Τούρκων, η Αρχιεπισκοπή με τις ευλογίες του Κυρίλλου Β' αλλά και τις δραστήριες ενέργειες ενός φλογερού ιερωμένου, του τότε Αρχιμανδρίτη και μετέπειτα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Β' Μυριανθέως, οργάνωσε σώματα εθελοντών για ενίσχυση του ελληνικού στρατού.

Με την έναρξη του α' παγκόσμιου πολέμου το 1914 και την προσχώρηση της Τουρκίας στο πλευρό της Γερμανίας (5 Νοεμβρίου 1914) η αγγλοτουρκική συνθήκη του 1878 έπαυσε να ισχύει. Έτσι η Αγγλία, ενώ αρχικά ανέλαβε το δικαίωμα να διοικεί και να νομοθετεί στην Κύπρο μόνο «διά τον χρόνον της κατοχής και ουχί πλέον», τώρα προχώρησε στην πλήρη προσάρτηση του νησιού.

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Β' θεώρησε την εξέλιξη αυτή ως μια μοναδική ευκαιρία. Σε εκτεταμένο υπόμνημά του προς τον τότε Υπάτο Αρμοστή σερ Χάμιλτον Γκουλτ Άνταμς (H. G. Adams) ανάμεσα σ' άλλα, αφού εξέφρασε την ικανοποίησή του και γενικότερα της Εκκλησίας της Κύπρου για την οριστική απαλλαγή του τόπου από την τουρκική επικυριαρχία, στη συνέχεια διατύπωσε την ευχή και προσδοκία ότι η υπαγωγή της Κύπρου υπό το φιλελεύθερο αγγλικό έθνος θα οδηγούσε τελικά στην πραγματοποίηση του εθνικού πόθου του λαού μας, που ήταν η ένωση με την Ελλάδα. Άλλωστε το ίδιο αίτημα είχε υποβάλει και πιο πριν προς τον Ουίνστον Τσώρτσιλ (W. Churchill), όταν ο Άγγλος πολιτικός και ύστερα πρωθυπουργός επισκέφθηκε την Κύπρο, το Σεπτέμβριο του 1907.

Νέες ελπίδες αναφάνηκαν τον επόμενο χρόνο (1915) όταν η Αγγλία πρόσφερε την Κύπρο στην Ελλάδα προκειμένου η τελευταία να εισέλθει στον πόλεμο. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Β' κινήθηκε δραστήρια και επικεφαλής των Ελλήνων βουλευτών στο Νομοθετικό είχαν συνάντηση με τον Αρμοστή Κλώσον. Εκείνος, προς μεγάλη απογοήτευση όλων, τους ανακοίνωσε ότι η ελληνική κυβέρνηση του Αλέξανδρου Ζαΐμη είχε απορρίψει την αγγλική προσφορά. Επί των ημερών του Αρχιεπισκόπου Κυρίλλου Β' συντάχθηκε ο πρώτος Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας της Κύπρου (1914). Με βάση αυτό διοικήθηκε η Κυπριακή Εκκλησία μέχρι το 1979, οπότε συντάχθηκε νέος Καταστατικός Χάρτης.

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ' (1916–1933)

Μετά το θάνατο του Αρχιεπισκόπου Κυρίλλου Β' στον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Κύπρου ανήλθε ο Κύριλλος Γ', γνωστός και ως Κυριλλούδιν,

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ'
(1916–1933)

λόγω της μικρής σωματικής διάπλασής του. Αμέσως ανέλαβε μεγάλη προσπάθεια για προώθηση των εθνικών δικαιών του λαού του. Επικεφαλής πολυμελούς πρεσβείας, την οποία αποτελούσαν επιφανείς πολιτικοί της εποχής, μετέβη στο Λονδίνο, όπου για δύο χρόνια (1818–1820) είχε επαφές με την αγγλική κυβέρνηση για προώθηση του στόχου, που ήταν η παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ' είχε συνεχείς επαφές και στενή συνεργασία με τον τότε πρωθυπουργό της Ελλάδας Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος βρισκόταν στο Λονδίνο. Οι μεγάλες θυσίες της Ελλάδας αλλά και των Κυπρίων εθελοντών στον α' παγκόσμιο πόλεμο είχαν δημιουργήσει κάποια αισθήματα αισιοδοξίας για θετική αντιμετώπιση του κυπριακού προβλήματος.

Ωστόσο, αν και το κυπριακό είχε συζητηθεί επανειλημμένα στη βρετανική βουλή και παρά τις επιτυχίες του Βενιζέλου με τη συνθήκη των Σεβρών (1920), οι Άγγλοι δήλωσαν απερίφραστα ότι ήταν αποφασισμένοι να κρατήσουν οριστικά την Κύπρο.

Την 1η Μαΐου 1925 η Αγγλία ανακήρυξε την Κύπρο σε αποικία του στέμματος. Η Κύπρος, ως προέκταση πια του αγγλικού εδάφους, θα διοικείτο από κυβερνήτη αντί από ύπατο αρμοστή. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ', διερμηνεύοντας τα αισθήματα της οργής και της αγανάκτησης του λαού του, διαμαρτυρήθηκε έντονα γι' αυτή την ενέργεια της Βρετανίας. Ο Ελληνισμός της Κύπρου έδειξε την πικρία του για την αγγλική πολιτική με συλλαλητήρια και υπομνήματα διαμαρτυρίας, με παραιτήσεις των βουλευτών του από το Νομοθετικό Σώμα, αλλά και με την αποδοκιμασία και μη συμμετοχή στους εορτασμούς που οργάνωσαν οι Άγγλοι με την ευκαιρία της συμπλήρωσης πενήντα χρόνων παρουσίας τους στο νησί (1878–1928). Η λαϊκή οργή και αγανάκτηση ξέσπασε αυθόρμητα και δυναμικά στις 21 Οκτωβρίου 1931. Είχε προηγηθεί στις 17 Οκτωβρίου η παραίτηση από το Νομοθετικό Συμβούλιο του δυναμικού Μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημου Μυλωνά. Στην παραίτησή του, που υπέβαλε στον Κυβερνήτη Σερ Ρόναλτ Στορς (Sir R. Storss), κατέληγε με τα εξής: «Ήμεεις οί Έλληνες κάτοικοι τής διά μέσου τριών χιλιετηρίδων έλληνικης νήσου, αποτελούντες τά 5/6 του πληθυσμού της, κηρύσσομεν τήν ένωσιν τής Κύπρου μετά τής μητρός Έλλάδος καί δηλοῦμεν, ὅτι θά πράξωμεν πᾶν τό ἀνθρωπίνως δυνατόν, ὅπως πραγματοποιηθῆ τό ταχύτερον ἢ ἀπόφασιν αὐτή». Συγχρόνως σ' ένα ιστορικό πύρινο διάγγελμά του προς τους Έλληνες της Κύπρου τους καλούσε: «Έμπρός!» Καί ὁ Θεός πού δέν ἔπλασε τούς λαούς του καί τά πλάσματά του να εἶναι δούλοι τῶν ἄλλων, εἶναι μαζί μας».

Πλήθη λαού συγκεντρώθηκαν στην Εμπορική Λέσχη, στην οδό Λήδρας, για να ακούσουν τους λόγους παραίτησης των βουλευτών από το Νομοθετικό Σώμα. Μέσα σε ζητωκραυγές κι ακράτητο ενθουσιασμό ο Οικονόμος της Φανερωμένης Διονύσιος Κυκκώτης ύψωσε την ελληνική σημαία και κάλεσε το λαό να ομώσει πίστη και πειθαρχία προς την πατρίδα.

Το Κυβερνείο όπως ήταν πριν τα «Οκτωβριανά» του 1931

*Ο δυναμικός Μητροπολίτης Κιτίου
Νικόδημος Μυλωνάς πρωταγωνιστής
στα «Οκτωβριανά»*

Το συγκεντρωμένο πλήθος με επικεφαλής τους παραιτηθέντες βουλευτές του κατευθύνθηκε προς το κυβερνείο για να επιδώσει ψήφισμα διαμαρτυρίας. Ο κυβερνήτης Ρόναλντ Στορς αρνήθηκε να το δεχτεί και διέταξε το διοικητή Λευκωσίας Χαρτ Ντέιβις να διαλύσει το πλήθος που ζητωκραύγαζε για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Οι Άγγλοι έπνιξαν στο αίμα τα «Οκτωβριανά». Ο δεκαεπτάχρονος Ονούφριος Κληρίδης και άλλοι επτά σκοτώθηκαν από πυροβολισμούς Άγγλων στρατιωτών, πολλοί τραυματίστηκαν, εκατοντάδες συνελήφθησαν κι αρκετοί καταδικάστηκαν σε πολυετή φυλάκιση.

Οι Μητροπολίτες Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς και Κυρηνείας Μακάριος Μυριανθείς καθώς και ο Οικονόμος Διονύσιος Κυκκώτης και πολλοί πολιτευτές, που θεωρήθηκαν ως υπεύθυνοι για τα «Οκτωβριανά» γεγονότα, εξορίστηκαν. Ο γέροντας πια Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ' πέθανε στις 6 Νοεμβρίου 1933. Ο Μητροπολίτης Νικόδημος Μυλωνάς πέθανε εξόριστος στα Ιεροσόλυμα (1937). Ο Μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος, ο οποίος απουσίαζε στο εξωτερικό κατά την εξέγερση των «Οκτωβριανών», κατόρθωσε να επιστρέψει μετά από πολλά εμπόδια που πρόβαλαν οι Άγγλοι, οκτώ ολόκληρους μήνες αργότερα (23/6/1932).

Τα ανελεύθερα και καταπιεστικά μέτρα των Βρεττανών και η ψήφιση από την αγγλική διοίκηση τριών αντικανονικών νόμων περί εκλογής Αρχιεπισκόπου, αλλά και η αποψίλωση της εκκλησιαστικής ιεραρχίας που επέβαλαν οι Άγγλοι, κατέστησε αδύνατη την εκλογή νέου Αρχιεπισκόπου.

Ο Αρχιεπίσκοπος Λεόντιος (1947)

Μετά το θάνατο του Αρχιεπισκόπου Κυρίλλου Γ' ο Μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος (1933–1947) ανέλαβε και ως τοποτηρητής του αρχιεπισκοπικού θρόνου. Ο Λεόντιος προσπάθησε επανειλημμένα να προχωρήσει στη διενέργεια εκλογών για ανάδειξη νέου Αρχιεπισκόπου.

Αυτό όμως δεν κατέστη δυνατό αφενός μεν λόγω της παρατεινόμενης εξορίας των Μητροπολιτών Νικόδημου Μυλωνά και Μακάριου Μυριανθείως, αφετέρου δε λόγω της ψήφισης από την κυβέρνηση του σκληρού και άτεγκτου κυβερνήτη Πάλμερ τριών νόμων με βάση τους οποίους αποκλείονταν από το αρχιεπισκοπικό αξίωμα ανεπιθύμητα, κατά την κρίση του, πρόσωπα, ενώ επιφύλασσε για τον εαυτό του το δικαίωμα της τελικής έγκρισης του Αρχιεπισκόπου. Έτσι ο αρχιεπισκοπικός θρόνος παρέμεινε σε χηρεία μέχρι το 1947.

Ωστόσο ως Μητροπολίτης Πάφου και τοποτηρητής του αρχιεπισκοπικού θρόνου ανέλαβε όλο το βάρος της ευθύνης του εθνικού και θρησκευτικού ηγέτη του ποιμνίου του κι ανέπτυξε αξιοθαύμαστη δραστηριότητα. Με τις

Ο Αρχιεπίσκοπος Λεόντιος

ενθουσιώδεις ομιλίες του και τα εμπνευσμένα κηρύγματά του, αλλά και με την παρρησία που το διέκρινε απέναντι στους Άγγλους εμψύχωνε το λαό του και δίδασκε τις εθνικές παραδόσεις και τους οραματισμούς. Ο Λεόντιος υπήρξε ως το τέλος της ζωής του ένας δυναμικός κι ακαταπόνητος αγωνιστής της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Γι' αυτή τη δραστηριότητά του σύρθηκε επανειλημμένα στα δικαστήρια και περιορίστηκε από τους Βρεττανούς στη Μητρόπολή του για δύο χρόνια (1938–1939 και 1939–1940), με αστυνομική μάλιστα επιτήρηση.

Η έναρξη του β' παγκόσμιου πολέμου και η είσοδος της Ελλάδας σ' αυτόν, αλλά και η ένταξη πολλών Κυπρίων αγωνιστών στον αγγλικό στρατό για απόκρουση του φασισμού και ναζισμού έδωσε μια νέα προοπτική στο εθνικό μας θέμα. Ο μεγάλόψυχος Λεόντιος κάλεσε το ποίμνιό του να ξεχάσει την πικρία του από τη μέχρι τώρα άδικη και στυγνή αγγλική διακυβέρνηση και να συνεργαστεί με τους Βρεττανούς για την κοινή νίκη. Όλοι έτρεφαν την ελπίδα ότι οι Άγγλοι, εκτιμώντας τις μεγάλες θυσίες της Ελλάδας αλλά και την πολύτιμη προσφορά των Ελλήνων της Κύπρου στον πόλεμο, θα έδιναν στο λαό μας το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Αυτό το αίτημα τόνισε ο Λεόντιος προσωπικά και στον Ουίνστον Τσώρτσιλ (W. Churchill) όταν ο Βρετανός Πρωθυπουργός πέρασε από την Κύπρο το Φεβρουάριο του 1943. Δυστυχώς με τη λήξη του πολέμου οι Άγγλοι απέρριψαν κυνικά για άλλη μια φορά το αίτημα για αυτοδιάθεση και ένωση με την Ελλάδα κι απογοήτευσαν το λαό μας με το χειρότερο τρόπο. Τότε ο Λεόντιος, επικεφαλής πρεσβείας, πήγε στην Αθήνα και ύστερα στο Λονδίνο, το Νοέμβριο του 1946, για προώθηση του αιτήματος για ένωση.

Μετά την άρση των αυστηρών μέτρων της παλμεροκρατίας και τη λήξη του β' παγκόσμιου πολέμου, επέστρεψε στην Κύπρο από την εξορία και ο Μητροπολίτης Κυρηνείας Μακάριος (22/12/1946). Με την αποστολή από το Οικουμενικό Πατριαρχείο του Μητροπολίτη Δέρκων Ιωακείμ έγινε δυνατή η διεξαγωγή εκλογών. Νέος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου αναδείχθηκε ο Λεόντιος, στις 20 Ιουνίου 1947. Ως Αρχιεπίσκοπος έζησε μόνο τριάντα επτά μέρες. Πέθανε στις 26 Ιουλίου 1947, σε ηλικία 51 χρόνων.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β' (1947–1950)

Με το θάνατο του Αρχιεπισκόπου Λεοντίου η Εκκλησία της Κύπρου παρέμεινε πάλι με ένα μόνο Μητροπολίτη, τον Κυρηνείας Μακάριο. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο απέστειλε δύο Μητροπολίτες του, τον Περγάμου Αδαμάντιο και το Σάρδεων Μάξιμο και, αφού σχηματίστηκε κανονική εκλογική σύνοδος, διενεργήθηκαν εκλογές που ανέδειξαν νέο Αρχιεπίσκοπο Κύπρου το Μητροπολίτη Κυρηνείας, ως Μακάριο Β' (24 Δεκ. 1947).

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β'
(1947–1950)

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β' υπήρξε ένας φλογερός πατριώτης κι αδιάλλακτος μαχητής, που αγωνίστηκε σ' ολόκληρη τη ζωή του με μοναδικό σθένος και ακατάβλητο ενθουσιασμό για την εθνική υπόθεση της πατρίδας του, με σύνθημά του το «ένωσις και μόνον ένωσις». Ήδη ως Μητροπολίτης Κυρηνείας (1917–1947) είχε καταστεί σύμβολο εθνικού ηγέτη που εκπροσωπούσε τον ανένδοτο αγώνα για ένωση. Η αγάπη του για την Ελλάδα ήταν ολόθερμη. Κατά τη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων (1912–1913) εντάχθηκε ως εθελοντής στον ελληνικό στρατό, υπηρέτησε ως στρατιωτικός ιεροκήρυκας και διακρίθηκε. Ως Μητροπολίτης Κυρηνείας διεξήγαγε έρανο στην περιφέρειά του και βοήθησε στην αγορά ενός πολεμικού αεροπλάνου για την ελληνική αεροπορία, που τιμητικά ονομάστηκε «Κυρήνεια».

Πρωτοστάτησε στα «Οκτωβριανά» γεγονότα, για τα οποία, όπως έχουμε αναφέρει, εξορίστηκε από τους Άγγλους για δεκαπέντε ολόκληρα χρόνια (1931–1947). Ωστόσο εβδομήντα χρόνια αγγλικής παρουσίας στο νησί (1878–1947) είχαν αποκαλύψει τις πραγματικές διαθέσεις τους. Στις 15 Ιανουαρίου 1950, μετά από εισήγηση του Προέδρου του Γραφείου της Εθναρχίας Μητροπολίτη Κιτίου Μακαρίου, του μετέπειτα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', διενεργήθηκε δημοψήφισμα ώστε να εκφράσει ο Κυπριακός λαός τη θέληση του για το εθνικό του μέλλον. Η συντριπτική πλειοψηφία του λαού μας, με ποσοστό 85,7%, ψήφισε ότι ήθελε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Στις 14 Μαΐου κυπριακή αντιπροσωπεία, με επικεφαλής το Μητροπολίτη Κυρηνείας Κυπριανό, μετέβη στο εξωτερικό για να επιδώσει τους τόμους του Ενωτικού Δημοψηφίσματος στη Βουλή των Ελλήνων, στη Βρετανική Κυβέρνηση και στη Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών. Ο Άγγλος υπουργός των αποικιών αρνήθηκε να δεχτεί την αντιπροσωπεία. Δυστυχώς, πριν επιστρέψει η πρεσβεία, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β', μετά από σύντομη ασθένεια, πέθανε στις 26 Ιουνίου 1950, σε ηλικία 80 χρόνων.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' (1950–1977)

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' υπήρξε χωρίς αμφιβολία η σημαντικότερη θρησκευτική αλλά και πολιτική προσωπικότητα της νεότερης, τουλάχιστο, κυπριακής ιστορίας. Διαθέτοντας πλούσια πνευματικά χαρίσματα, όπως ευφυΐα και οξυδέρκεια, τόλμη και αποφασιστικότητα, σταθερότητα αλλά και ικανότητα διπλωματικής ευελιξίας, ανέλαβε το πηδάλιο της Εκκλησίας της Κύπρου και σημάδεψε με την παρουσία του την εκκλησιαστική και πολιτική ιστορία του τόπου μας, σε μια εποχή οριακή και ιδιαίτερα κρίσιμη. Ήδη ως Μητροπολίτης Κιτίου (1948–1950), ανέπτυξε μεγάλη εθνική και θρησκευτική δράση και κοινωνική προσφορά. Ήταν τότε που πρωτοστάτησε στη διενέργεια του Ενωτικού Δημοψηφίσματος. Έτσι, μετά το θάνατο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Β', εξελέγη αυτός νέος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ως Μακάριος Γ', στις 20 Οκτωβρίου 1950.

ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

15-22 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1950

ΑΞΙΟΥΜΕΝ

ΤΗΝ ΕΝΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Πολις ἡ χωρίον Λευκωσία ἐνορία Ἁγία Περσίνης

Λέξων ἀριθμ.

Όνομα καὶ ἐπώνυμον

Πυύδρας Πατίου
 Αἰυίης Σαίρου
 Πάμωσ. Κετμακῶν
 Πεζουνοῖγια Κωστίδης
 Τορρεντ. Κερεκίου
 Ανδρέας Κηρύσιος
 Σάββιος Ν. Παγιόλης
 Χρυσάκης Σαίρου
 Χαράχαμπος Κραυχίου
 Αναστασία Κυριακού
 Βάσος Κ. Καραστέφιδης
 Σπυρίδων Σουφλίου
 Χιμμά Ἰμπραχίμ
 Χαλκιάμπος Ριζιάκου Δρουσιώτης
 Ἀργία Ν. Γραϊδου
 Κλεώτη Κεθερίδης

Ο λαός μας με την υπογραφή του αξιώνει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα

Πρώτη φροντίδα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ ήταν η προώθηση κι επίλυση του εθνικού μας θέματος με βάση το στόχο αυτοδιάθεση – ένωση. Για το σκοπό αυτό επισκέφθηκε επανειλημμένα την Αθήνα και συνεργάστηκε με τις εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις. Τον Οκτώβριο του 1954 η κυβέρνηση του Αλέξανδρου Παπάγου έθεσε το κυπριακό προς συζήτηση στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Δυστυχώς η Αγγλία, χρησιμοποιώντας τη δύναμη και τις διασυνδέσεις της, κατάφερε να κλείσει το θέμα. Ήδη όμως ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, προβλέποντας τις πιθανές εξελίξεις, είχε προχωρήσει σε οργάνωση και μεθόδευση του αγώνα του.

Στο εξωτερικό επισκέφθηκε διάφορες χώρες για γνωστοποίηση της κυπριακής υπόθεσης, ζήτησε τη συμπαράσταση της Ελλάδας, ενώ με τις εμπνευσμένες ομιλίες του που συγκινούσαν, ξεσήκωσε το πατριωτικό αίσημα των ομογενών για προσφορά βοήθειας. Στο εσωτερικό προσπάθησε να προετοιμάσει ψυχολογικά το λαό του για το μελλοντικό αγώνα. Τρεις μήνες πριν την έναρξη της δράσης της Ε.Ο.Κ.Α, τον Ιανουάριο του 1955, έλεγε στο ποίμνιό του: «Καλούμεθα πάντες να επανδρώσωμεν τας αγωνιστικές μας επάλξεις. Ουδείς ἄς ὀρρωδήσῃ. Ἡ ἥρωική παράδοσις τῆς Φυλῆς, μᾶς ὑπαγορεύει τὴν στιγμὴν αὐτὴν τὸ ὕψιστον καθῆκον: πιστοὶ μέχρι τέλους εἰς τὴν ἱεράν μας ὑπόθεσιν. Πιστοὶ ἕως θανάτου...»

Ιδιαίτερη βαρύτητα έδωσε στην οργάνωση της νεολαίας. Χρησιμοποίησε την υλική και πνευματική δύναμη της Εκκλησίας για προετοιμασία του αγώνα. Οι Ορθόδοξες Χριστιανικές Ενώσεις Νέων και Νεανίδων (Ο.Χ.Ε.Ν.) και η Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (Π.Ε.Ο.Ν.) απέτελεσαν τα πνευματικά φυτώρια απ' όπου προήλθαν οι περισσότεροι αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α. Η Εκκλησία, καλλιεργώντας σωστή εθνική και θρησκευτική αγωγή, προετοίμασε ιδεολόγους νέους για τις μεγάλες θυσίες που θα απαιτούνταν. Στα χωριά τα Θρησκευτικά Ορθόδοξα Ιδρύματα (Θ.Ο.Ι.) και η Παναγροτική Ένωση Κύπρου (Π.Ε.Κ.) καθώς και οι εμπνευσμένοι εθνεγέρτες κληρικοί προκάλεσαν μια γενική κινητοποίηση του λαού.

Έτσι, όταν τον Απρίλιο του 1955 ξέσπασε ο αγώνας για την αποτίναξη του αγγλικού ζυγού, ο λαός μας ανταποκρίθηκε σύσσωμος με πρωτόγνωρο παλμό και ενθουσιασμό.

Οι Βρεττανοί θορυβημένοι από τις επιτυχίες της ΕΟΚΑ, συνέλαβαν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο μαζί με το Μητροπολίτη Κυρηναίας Κυπριανό, τον ιερέα του ναού της Φανερωμένης στη Λευκωσία π/Σταύρο Παπαγαθαγγέλου και το γραμματέα της Μητρόπολης Κυρηναίας Πολύκαρπο Ιωαννίδη και τους εξόρισαν στη νήσο Μαχέ των Σεύχελλών στον Ινδικό Ωκεανό, στις 9 Μαρτίου 1956. Οι Άγγλοι επέβαλαν σκληρά μέτρα, κατ' οίκον περιορισμούς, συνέλαβαν κι έκλεισαν στα κρατητήρια χιλιάδες Κυπρίους, βασάνιζαν φρικτά όσους συνελάμβαναν, προέβησαν σε εκτελέσεις και απαγορισμούς αγωνιστών, σε ανατινάξεις κατοικιών και άλλων υποστατικών με απλή υποψία συμμετοχής των ιδιοκτητών στη δράση της Ε.Ο.Κ.Α.,

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' (1950–1977)

έκλεισαν ή ανέστειλαν τη λειτουργία σχολείων για την εθνική τους δραστηριότητα.

Στις 28 Μαρτίου 1957 οι Βρεττανοί τερμάτισαν την εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και των άλλων συνεξοριστών του, όμως δεν τους επέτρεψαν να επιστρέψουν στην Κύπρο. Πήγαν τότε στην Αθήνα, όπου τους επιφυλάχθηκε ενθουσιωδέστατη υποδοχή και συνέχισαν τον αγώνα σε πολιτικό επίπεδο. Στην Κύπρο η Ε.Ο.Κ.Α., υπό την καθοδήγηση του αρχηγού της Διγενή, συνέχιζε την ένοπλη δράση της ενάντια στον κατακτητή.

Μετά από τρία ολόκληρα χρόνια εξορίας και περιπλανήσεων, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επέστρεψε στο νησί την 1η Μαρτίου 1959 αφού στο μεταξύ είχαν υπογραφεί οι συμφωνίες Ζυρίχης–Λονδίνου (19.2.1959), με βάση τις οποίες η Κύπρος αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο κράτος.

Ο προαιώνιος πόθος του λαού μας, ο στόχος για τον οποίο έγινε ο αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α και οι τόσες θυσίες, δηλαδή η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, δεν επιτεύχθηκε. Ωστόσο μετά από αιώνες δουλείας, ο κυπριακός λαός εκαλείτο να επουλώσει τα τραύματά του και να χαράξει μόνος του (;) την ιστορική του πορεία σ' ένα μέλλον που προδιαγραφόταν σκοτεινό και αμφίβολο.

Η παιδεία επί Αγγλοκρατίας

Ορθά έχει γραφτεί ότι «ή εκπαιδευτική ιστορία τής νήσου κατά τήν διάρκειαν τής Άγγλικής κατοχής αποτελεί συνεχή αφήγησιν αγώνων του λαού, όπως διατήρησι τήν διαχείρησιν τής εθνικής του παιδείας και κατόπιν όπως ανακτήσῃ τήν σχολικήν του αυτοδιοίκησιν, τήν οποίαν κατήργησεν ή Κυβέρνησις γιά ν' αναλάβῃ ή ίδια έξ ολοκλήρου τόν έλεγχον τής παιδείας πράγμα, τό όποιον και επέτυχε τελειωτικά τό 1933». Η φορολογική πολιτική και η οικονομική αφαιμάξη της Εκκλησίας που εφάρμοσε η αγγλική διοίκηση ήταν σοβαρός ανασταλτικός παράγοντας στην ανάπτυξη της παιδείας στην Κύπρο. Οι Βρεττανοί, ήδη από την αρχή της παρουσίας τους στο νησί, επέβαλαν περιορισμούς στη λειτουργία των ελληνικών σχολείων μέσης εκπαίδευσης, έθεσαν τα δημοτικά υπό τον άμεσο έλεγχο τους και προσπάθησαν να εξαρτήσουν την παιδεία από τα κυβερνητικά ταμεία για να την έχουν υπό τον έλεγχο τους.

Ωστόσο, παρά τα καταπιεστικά μέτρα των Βρεττανών, παρατηρήθηκε στην Κύπρο πολύ σημαντική επίδοση των εκκλησιαστικών κυρίως γραμμάτων. Όλοι οι Αρχιεπίσκοποι επί Αγγλοκρατίας, αλλά και άλλοι Αρχιερείς ήταν κάτοχοι ευρείας παιδείας και ενδιαφέρθηκαν για τα εκπαιδευτικά πράγματα του τόπου.

Ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος είχε συνεχείς επαφές με την αγγλική διοίκηση για βελτίωση του τρόπου λειτουργίας των σχολείων, παρευρισκόταν

*Οι αρχηγοί της ΕΟΚΑ
Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' και στρατηγός Γεώργιος Γρίβας Διγενής*

στην έναρξη των εξετάσεων, αρκετές φορές εξέταζε ο ίδιος τους μαθητές, χορηγούσε υποτροφίες από την Αρχιεπισκοπή για ευρύτερες σπουδές. Ο ίδιος, πριν γίνει Αρχιεπίσκοπος, διετέλεσε σχολάρχης, δηλαδή διευθυντής της Ελληνικής Σχολής Λευκωσίας (1861–1865), την οποία μετέτρεψε σε γυμνάσιο, το σημερινό Παγκύπριο Γυμνάσιο, στις 16 Ιουλίου 1893, αναγνωρισμένο με βασιλικό διάταγμα ως ισότιμο με τα ελληνικά γυμνάσια. Οι Αρχιεπίσκοποι Κύριλλος Β' και Κύριλλος Γ' φρόντισαν πολύ για την παιδεία και για την ίδρυση νέων σχολείων. Ιδιαίτερα ο Κύριλλος Γ' οργάνωσε τη βιβλιοθήκη και τα χειρόγραφα της Αρχιεπισκοπής, ενώ με την ίδρυση του φιλολογικού του διαγωνισμού έδωσε την ευκαιρία να συγγραφούν πολύ σημαντικές κυπρολογικές μελέτες και έργα εκκλησιαστικής ιστορίας. Ο Μελέτιος Μεταξάκης που διετέλεσε Μητροπολίτης Κιτίου (1910–1917), συνέγραψε πλείστα άρθρα και μελέτες εκκλησιαστικού και θεολογικού περιεχομένου. Το 1910 ίδρυσε το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο της Λάρνακας για την επιμόρφωση των κληρικών, ενώ το 1911 εξέδωσε το περιοδικό «Εκκλησιαστικός Κήρυξ».

Ο διάδοχός του στο θρόνο του Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς υπήρξε μεγάλη μορφή και στα εκκλησιαστικά γράμματα. Ήταν ένας από τους ιδρυτές και αποφασιστικούς συνδρομητές του περισπούδαστου περιοδικού «Κυπριακά Χρονικά» (1922–1937), στο οποίο και ο ίδιος δημοσίευσε πολλά άρθρα και μελέτες του σε ιστορικά, λαογραφικά και θρησκευολογικά θέματα. Επί Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Β' ιδρύθηκε η Ιερατική Σχολή «Απόστολος Βαρνάβας» (1949), στην οποία και σήμερα φοιτούν οι υποψήφιοι κληρικοί. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' προστάτεψε πολύ την παιδεία, φρόντισε για την οικονομική ενίσχυση των σχολείων και για την ανέγερση νέων σχολικών κτιρίων.

Η Εκκλησία της Κύπρου από το 1918 εκδίδει το περιοδικό «Απόστολος Βαρνάβας», που είναι και το επίσημο εκφραστικό όργανό της. Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί ότι οι Βρεττανοί κυβέρνησαν στην Κύπρο με αυστηρότητα και αδικαιολόγητη σκληρότητα. Παραχώρησαν ελάχιστες ελεγχόμενες συνταγματικές ελευθερίες, πολέμησαν το κύρος και τη δύναμη της Εκκλησίας, αμφισβήτησαν τον εθναρχικό ρόλο και την αποστολή της, επέβαλαν δυσβάστακτη φορολογική πολιτική, προσπάθησαν να θέσουν την παιδεία υπό τον έλεγχό τους, συνεργάστηκαν σχεδόν κατά κανόνα με τους Τουρκοκυπρίους στο Νομοθετικό Συμβούλιο για να εκμηδενίζουν τις ψήφους και την πολιτική των Ελληνοκυπρίων. Με τη συγγή και άτεγκτη διακυβέρνησή τους δίχασαν το λαό και προκάλεσαν την αντιπάθειά του. Και μπορεί μεν να παραχώρησαν ανεξαρτησία, όμως τις πικρές συνέπειες της διαιρετικής πολιτικής τους γεύεται, δυστυχώς, μέχρι σήμερα ο λαός μας.

Το Κρυφό Σχολειό αναβιώνει κατά την περίοδο του αγώνα 1955-59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ (1960–Σήμερα)

Η ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας τον Αύγουστο του 1960 σήμανε την έναρξη μιας νέας ιστορικής περιόδου για το πολύπαθο νησί μας. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής η Ορθόδοξη Εκκλησία μας συνέχισε να διαδραματίζει, εκτός από τον καθαρά πνευματικό, και τον εθναρχικό της ρόλο. Στη συνείδηση άλλωστε του λαού μας η Εκκλησία υπήρξε ανέκαθεν κύριος εκφραστής και διεκδικητής των εθνικών του πόθων και επιδιώξεων. Την αλήθεια αυτή εξέφρασε κατά τον καλύτερο τρόπο ο Κυπριακός λαός με την εκλογή του Προκαθήμενου της Εκκλησίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ στο αξίωμα του πρώτου προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας (13.12.1959). Η αφοσίωση προς το πρόσωπο τού Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και κατ' επέκταση προς την Εκκλησία, επιβεβαιώθηκε με την επανεκλογή του για δεύτερη φορά τον Φεβρουάριο του 1968 και για τρίτη τον ίδιο μήνα του 1973.

Οργάνωση – Διοίκηση

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, αναγνωρίζοντας προφανώς το σημαντικό ρόλο της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου στη ζωή και στην ιστορία των Ελλήνων Κυπρίων, καθορίζει με το 110 άρθρο του το δικαίωμα της αυτοκέφαλης Εκκλησίας μας να ρυθμίζει τις υποθέσεις της σύμφωνα με τους ιερούς κανόνες και τον ισχύοντα Καταστατικό Χάρτη της.

Ο Καταστατικός Χάρτης, με βάση τον οποίο εδιοικείτο η Εκκλησία της Κύπρου, είχε ψηφισθεί κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας (1914) και, όπως ήταν φυσικό, δεν ανταποκρινόταν πλήρως στις νέες συνθήκες ζωής που είχαν δημιουργηθεί.

Την ανάγκη ψήφισης νέου Καταστατικού Χάρτη συνειδητοποίησε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ ο οποίος μάλιστα δρομολόγησε και τις διαδικασίες για τη σύνταξή του. Δεν ευτύχησε όμως να τον ολοκληρώσει εξαιτίας του θανάτου του (3.8.1977). Η επιθυμία του Μακαρίου εκπληρώθηκε χάρις στις προσπάθειες του διαδόχου του Αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου του Α΄. Έτσι ο νέος Καταστατικός Χάρτης ολοκληρώθηκε το 1979 και τέθηκε σε ισχύ από τον Ιανουάριο του 1980.

«Ἡ αὐτοκέφαλος Ἑλληνική Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Κύπρου θά συνεχίση ἔχουσα τό ἀποκλειστικόν δικαίωμα ρυθμίσεως καί διοικήσεως τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς ὑποθέσεων καί τῆς περιουσίας αὐτῆς, συμφώνως τοῖς Ἱεροῖς Κανόσι καί τῷ ἐν ἰσχύϊ Καταστατικῷ Χάρτῃ αὐτῆς.»

Ἄρθρο 110 τοῦ Συντάγματος τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας

*Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄
(1950–1977)*

«Ὁ μέχρι σήμερα ἰσχύων Καταστατικὸς τῆς Ἀγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Χάρτης, ψηφισθεὶς τὸ 1914, καίτοι ὑπηρέτησε τὴν Ἐκκλησίαν ἐπωφελῶς καὶ ἐπιτυχῶς ἐπὶ ἐξήκοντα καὶ πέντε ὀλόκληρα ἔτη, εἰς τίνα τμήματα αὐτοῦ ἤρχισε νὰ μὴ ἀνταποκρίνηται πλήρως εἰς τὰς διαμορφωθείσας νέας συνθήκας ζωῆς. Διὰ τοῦτο ἀπὸ πολλοῦ χρόνου διεπιστώθη ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναθεωρήσεως τούτου.

Πρὸς θεραπείαν τῆς ἀνάγκης ταύτης ἡ Ἱερά Σύνοδος, ἐκπληροῦσα καὶ ἐπιθυμίαν τοῦ ἀειμνήστου μεγάλου Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου τοῦ Γ΄, προέβη, θεῖα συνάρσει καὶ χάριτι, εἰς τὴν σύνταξιν καὶ ψήφισιν τοῦ ἐν τῷ παρόντι δημοσιευομένου νέου Καταστατικοῦ Χάρτου, ὁ ὁποῖος, καρπὸς ἀφ' ἑνὸς προσευχῆς, καὶ ἀφ' ἑτέρου μακρᾶς καὶ βαθείας μελέτης καὶ ἐποικοδομητικῆς συνεργασίας τῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, θά ἀποτελῇ μετὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τοὺς Ἱερούς Κανόνας τὴν βασικὴν νομοθεσίαν πρὸς τὸ οικονομεῖσθαι τὰ τῆς Ἀγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας πράγματα.

Ἐν τῇ ἱερᾷ πεποιθήσει ὅτι ὁ νέος οὗτος Καταστατικὸς Χάρτης θά ὑπηρετήσῃ τὴν Ἀγιωτάτην ἡμῶν Ἐκκλησίαν θεοφιλῶς καὶ φιλανθρώπως, θέτομεν τοῦτον ἐν ἰσχύϊ ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου τοῦ ἐρχομένου ἔτους 1980 καὶ πατρικῶς προτροπόμεθα πιστῆν τούτου ὑφ' ὄλων ἐφαρμογὴν χάριν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, πρὸς δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πληρώματος αὐτῆς, κλήρου τε καὶ λαοῦ.»

Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἐγκύκλιο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου που αναφέρεται στὴν ψήφιση τοῦ νέου Καταστατικοῦ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. (23–11–1979)

Σημαντικές εξελίξεις σχετικές προς τη διοίκηση της Κυπριακής Εκκλησίας σημειώθηκαν κατά την διετία 1972–1973. Συγκεκριμένα στις 2 Μαρτίου του 1972 οι Μητροπολίτες Πάφου Γεννάδιος, Κιτίου Άνθιμος και Κυρηνείας Κυπριανός, υποκινούμενοι, δυστυχώς, από ξένους–εχθρούς της Κύπρου, ζήτησαν από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να παραιτηθεί από το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας με το αιτιολογικό ότι η ιδιότητα του πολιτικού άρχοντα δε συνάδει με αυτήν του εκκλησιαστικού ηγέτη. Το αίτημα των 3 Μητροπολιτών προκάλεσε θύελλα λαϊκών αντιδράσεων οι οποίες, μεταξύ άλλων, είχαν ως αποτέλεσμα και την κατάληψη της Μητρόπολης Πάφου από τον λαό και την εκδίωξη του Μητροπολίτη Γενναδίου.

Παρά τις ειρηνευτικές προσπάθειες που κατέβαλε τόσο ο Μακάριος όσο και οι Προκαθήμενοι άλλων Ορθοδόξων Εκκλησιών και επιφανείς Θεολόγοι, οι 3 Μητροπολίτες επέμειναν στην απαίτησή τους και προχώρησαν μάλιστα σε καθαίρεση του Αρχιεπισκόπου. Η πράξη βέβαια αυτή ήταν αντικανονική και επομένως ανύπαρκτη αφού, σύμφωνα με τους κανόνες, για την καθαίρεση επισκόπου και μάλιστα αρχιεπισκόπου απαιτείται η συγκρότηση συνόδου η οποία να απαρτίζεται από περισσότερους των 12 επισκόπους.

Η κανονική τάξη στη διοίκηση της Εκκλησίας αποκαταστάθηκε με την σύγκληση και πραγματοποίηση Μείζονος και Υπερτελούς Συνόδου, στην οποία πήραν μέρος οι Πατριάρχες Αλεξανδρείας Νικόλαος και Αντιοχείας Ηλίας και 14 άλλοι αρχιερείς από τα Πατριαρχεία Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων. Η Σύνοδος καταδίκασε ως αντικανονική την πράξη καθαίρεσης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και, αφού διαπίστωσε την άρνηση των 3 Μητροπολιτών να αναθεωρήσουν τις απόψεις τους και να συνεργαστούν για την αποκατάσταση της ειρήνης στους κόλπους της Εκκλησίας, προχώρησε στις 14 Ιουλίου 1973 στην καθαίρεσή τους. Η ποινή αυτή διατηρήθηκε μέχρι τον Απρίλιο του 1982, οπότε, μετά από πρόσκληση του Αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου, συγκλήθηκε στη Λευκωσία η Β' Μείζων και Υπερτελής Σύνοδος που την αποτελούσαν 20 αρχιερείς από τα Πατριαρχεία Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων και από την Εκκλησία της Κύπρου. Η Σύνοδος δέχτηκε τη μεταμέλεια του καθαιρεθέντος Μητροπολίτη Γενναδίου και τον αποκατέστησε στο αρχιερατικό αξίωμα ως Μητροπολίτη πρώην Πάφου, και επέκτεινε τη συγγνώμη στον πρώην Μητροπολίτη Κιτίου Άνθιμο που είχε ήδη πεθάνει. Ο πρώην Μητροπολίτης Κυρηνείας Κυπριανός αρνήθηκε να υποβάλει σχετικό αίτημα για την αποκατάστασή του.

«Μή λυθέντος τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ζητήματος, διακηρύττομεν, ὅτι ἡ Ἐθναρχική ιδιότης τῆς Ἐκκλησίας δέν ἔληξε, διό καί ἡ παραμονή τοῦ Ἄγιωτάτου Προκαθημένου αὐτῆς εἰς τήν ὑπεύθυνον διαχείρισιν τοῦ ἐθνικοῦ θέματος ὄχι μόνον ἐπιτρεπτή εἶναι ἀλλά καί ἐπιβάλλεται.»

Απόσπασμα ἀπό τίς δηλώσεις τῶν Ἡγουμένων, Ἀρχιμανδριτῶν καί Θεολόγων Κληρικῶν τῆς νήσου μετὰ ἀπό σύσκεψή τους στο Μετόχι τῆς Μονῆς Κύκκου στη Λευκωσία. (2 Μαρτίου 1972)

Ἡ Μείζων καί Ὑπερτελής Σύνοδος που συγκλήθηκε στη Λευκωσία τον Ιούλιο του 1973

Η καθαίρεση των 3 Μητροπολιτών δημιούργησε, όπως ήταν φυσικό, νέα δεδομένα στη σύνθεση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Κύπρου η οποία τότε απαρτιζόταν μόνο από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και το Χωρεπίσκοπο Κωνσταντίας Χρυσόστομο. Με συμμετοχή στην εκλογική συνέλευση εκπροσώπων των Πατριαρχείων Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων, αναδείχθηκε στις 28 Ιουλίου 1973 ως Μητροπολίτης Πάφου ο Κωνσταντίας Χρυσόστομος. Με συμμετοχή των ιδίων εκπροσώπων και του νέου Μητροπολίτη Πάφου, την 1η Αυγούστου του 1973 εξελέγησαν ως βοηθοί επίσκοποι του Αρχιεπισκόπου οι Χωρεπίσκοποι Λήδρας Χρυσανθος και Σαλαμίνας Βαρνάβας. Με τον τρόπο αυτό έγινε κατορθωτή η σύγκληση Συνόδου από Κυπρίους αποκλειστικά αρχιερείς.

Η Ιερά Σύνοδος συγκλήθηκε στις 13 Αυγούστου 1973 και πήρε τη σημαντική απόφαση της αύξησης των επισκοπικών περιφερειών από 4 σε 6 με την απόσπαση τμήματος της Μητρόπολης Κιτίου που απετέλεσε τη Μητρόπολη Λεμεσού και τμήματος της Μητρόπολης Κυρηνείας που απετέλεσε τη Μητρόπολη Μόρφου. Οι κενές έδρες πληρώθηκαν με την εκλογή των Μητροπολιτών Μόρφου Χρυσάνθου (πρώην Λήδρας), Κιτίου Χρυσόστομου, Λεμεσού Χρυσάνθου και Κυρηνείας Γρηγορίου.

Οι ραδιουργίες των ξένων, που απέβλεπαν στην εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων αλλά και εκείνων της Τουρκίας, όπως και η κρίση που δημιούργησαν στην Εκκλησία της Κύπρου, κορυφώθηκαν με τη διάπραξη του άφρονος πραξικοπήματος και την τουρκική εισβολή που το ακολούθησε.

Οι συνέπειες των θλιβερών γεγονότων του 1974 ήταν καταστροφικές για την Εκκλησία και γενικότερα για την ιδιαίτερη πατρίδα μας. Μεγάλο μέρος των περιφερειών Αρχιεπισκοπής και Μόρφου και ολόκληρη η επισκοπική περιφέρεια Κυρηνείας καταλήφθηκαν από τους Τούρκους. Ναοί, μοναστήρια και προσκυνήματα βεβηλώθηκαν με διάφορους τρόπους ενώ μεγάλο μέρος της θρησκευτικής, εθνικής και πολιτιστικής μας κληρονομιάς λεηλατήθηκε ή καταστράφηκε. Μαζί με τις χιλιάδες των ξεριζωμένων Κυπρίων προσεύχονται και αγωνίζονται για την επιστροφή οι Μητροπολίτες Κυρηνείας και Μόρφου που έχουν ως προσωρινές έδρες τους την Λευκωσία και την Ευρύχου αντίστοιχα όπως και ο Χωρεπίσκοπος Σαλαμίνας που επίσης εδρεύει στη Λευκωσία.

Το βάρος της συμφοράς του 1974 επωμίσθηκε κυρίως ο Προκαθήμενος της Εκκλησίας και Πρόεδρος της Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Εξαιτίας του εγκληματικού πραξικοπήματος της 15 Ιουλίου 1974 αναγκά-

Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Κύπρου συνεδριάζει υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' (1973)

Η καρδιά του μεγάλου ηγέτη σταμάτησε να κτυπά στις 3 Αυγούστου του 1977

στηκε για μερικούς μήνες να παραμείνει στο εξωτερικό μακριά από το ποίμνιο του. Επέστρεψε όμως σύντομα (7–12–1974), και ανταποκρινόμενος στην αγάπη του λαού ρίχτηκε στον αγώνα για την ανόρθωση της πατρίδα μας και την απελευθέρωση των σκλαβωμένων εδαφών μας. Ο μεγάλος ηγέτης πέθανε στις 3 Αυγούστου 1977. Στο πηδάλιο της Εκκλησίας της Κύπρου τον διαδέχθηκε ο από Πάφου Χρυσόστομος.

Η σύνθεση της Ιεράς Συνόδου διευρύνθηκε το 1996 με την προσθήκη του Χωρεπισκόπου Τριμυθούντος που εδρεύει στην Ιερά Αρχιεπισκοπή και του Χωρεπισκόπου Αρσινόης που εδρεύει στη Μητρόπολη Πάφου. Η Σύνοδος σήμερα απαρτίζεται από τα εξής μέλη: 1) Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος Α', 2) Μητροπολίτης Πάφου Χρυσόστομος, 3) Μητροπολίτης Κιτίου Χρυσόστομος, 4) Μητροπολίτης Κυρηνείας Παύλος, 5) Μητροπολίτης Λεμεσού Χρυσάνθος, 6) Μητροπολίτης Μόρφου Νεόφυτος, 7) Χωρεπίσκοπος Σαλαμίνας Βαρνάβας, 8) Χωρεπίσκοπος Τριμυθούντος Βασίλειος και 9) Χωρεπίσκοπος Αρσινόης Γεώργιος.

Πνευματική διακονία

Η αναγνώριση της Κύπρου ως ανεξάρτητου κράτους το 1960 είχε, μεταξύ άλλων, ως αποτέλεσμα και την απαλλαγή της Εκκλησίας από τις διάφορες παρεμβάσεις των κατακτητών. Δόθηκε έτσι η δυνατότητα για αναδιοργάνωση και αφιέρωση στο έργο της πνευματικής καλλιέργειας του λαού. Το έργο αυτό όμως απαιτούσε την ύπαρξη ικανών και καταρτισμένων στελεχών, τα οποία με την παροχή των καταλλήλων κινήτρων και εφοδίων θα επιδίδονταν απερίσπαστα στην εκτέλεση της πνευματικής αποστολής τους.

Η αναβάθμιση του μορφωτικού επιπέδου των κληρικών και η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους ήταν ανάμεσα στις προτεραιότητες τόσο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' όσο και του διαδόχου του Χρυσόστομου Α'. Χάρης στο προσωπικό ενδιαφέρον και των δύο η Ιερατική Σχολή "Απόστολος Βαρνάβας" διεύρυνε το επίπεδο σπουδών της με την δημιουργία εκτός του κατώτερου και ανώτερου κύκλου διετούς διάρκειας, στον οποίο εισάγονται απόφοιτοι εξαταξίων σχολείων μέσης εκπαίδευσης. Η προσφορά της Σχολής, παρά το γεγονός της για τέσσερα χρόνια αναγκαστικής διακοπής της λειτουργίας της λόγω των τραγικών γεγονότων του 1974, εκτιμάται από τους πάντες. Ταυτόχρονα ο συνεχής πνευματικός ανεφοδιασμός των κληρικών μας επιτυγχάνεται με τακτικά ιερατικά συ-

Ιερατική Σχολή «Απόστολος Βαρνάβας». Από το 1949 προετοιμάζει τους υποψήφιους κληρικούς της Εκκλησίας μας

«Ἡ πνευματικὴ ἀνύψωσις καὶ ἡ οικονομικὴ βελτίωσις τοῦ Κλήρου διὰ τὴν εὐδόκιμον αὐτοῦ διακονίαν ἐν τῷ πληρώματι τῆς ἐκκλησίας θὰ εἶναι ἐκ τῶν σπουδαίων μελημάτων μου»

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τον ἐνθρονιστήριον λόγον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου (Ὀκτώβριος 1950)

νέδρια που πραγματοποιούνται στις Μητροπόλεις ενώ παράλληλα πολλοί απόφοιτοι της Ιερατικής Σχολής συνεχίζουν τις σπουδές τους σε πανεπιστημιακού επιπέδου Ορθόδοξες Θεολογικές Σχολές. Η παροχή υποτροφιών σε νέους, που προτίθενται να ακολουθήσουν την ιερωσύνη, συνέτεινε τα μέγιστα στην αύξηση του μέσου μορφωτικού επιπέδου των κληρικών μας. Στα πλαίσια των προσπαθειών του για αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των κληρικών ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' ίδρυσε το 1963 το «Ταμείον βελτιώσεως των βιοτικών συνθηκών του κλήρου». Το ταμείο αυτό επιχορηγήθηκε τόσο από την Ιερά Αρχιεπισκοπή όσο και από την Κυβέρνηση. Το 1971, μετά από παραχώρηση της μεγάλης αγροτικής περιουσίας της Αρχιεπισκοπής προς την Κυβέρνηση, εξασφαλίστηκε η ισοδύναμη οικονομική επιχορήγηση της μισθοδοσίας των κληρικών της υπαίθρου από το κράτος. Στα χρόνια που ακολούθησαν δόθηκαν και άλλα οικονομικά κίνητρα με αποτέλεσμα να εξασφαλιστεί η είσοδος στον κλήρο πολλών πτυχιούχων Θεολογικών και άλλων Πανεπιστημιακών Σχολών.

Στο έργο της πνευματικής διακονίας, εκτός από τους κληρικούς, προσφέρουν τις υπηρεσίες τους και λαϊκοί θεολόγοι, όπως και ευσεβείς επιστήμονες άλλων ειδικοτήτων. Η δραστηριοποίηση του θεολογικού κόσμου μέσα στους κόλπους της Εκκλησίας επιδιώχθηκε τόσο από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, που πρωτοστάτησε στην ίδρυση της Παγκύπριας Ένωσης Θεολόγων (Π.Ε.Θ.) το 1964, όσο και από τον Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο που έχει εξασφαλίσει τη στέγαση της Ένωσης σε οίκημα της Εκκλησίας στη Λευκωσία και στηρίζει ηθικά και υλικά τις διάφορες δραστηριότητές της.

Το κηρυκτικό και κατηχητικό έργο της Εκκλησίας μας συντονίζεται από τα Γραφεία Θρησκευτικής Διαφώτισης που λειτουργούν υπό την πνευματική εποπτεία του Αρχιεπισκόπου για την Αρχιεπισκοπή και των κατά τόπους επισκόπων σε όλες τις Μητροπόλεις. Ο λόγος του Θεού, με την μορφή του προφορικού ή του γραπτού κηρύγματος, ακούγεται τώρα σε όλες τις ενορίες της νήσου. Σε πολλές μάλιστα από αυτές λειτουργούν πνευματικά κέντρα στα οποία πραγματοποιούνται σε τακτική βάση συγκεντρώσεις πιστών κάθε φύλου και ηλικίας. Η ποιμαντική δραστηριότητα της Εκκλησίας αγκαλιάζει κάθε ομάδα του πληθυσμού και ιδίως τους νέους, τους μαθητές, τους φοιτητές, τους επιστήμονες, τους φυλακισμένους. Αξιόλογη είναι και η δράση των Χριστιανικών Συνδέσμων Γυναικών, που λειτουργούν σε αρκετές ενορίες υπό την εποπτεία των τοπικών ιερέων. Εξαιρετικές ευκαιρίες πνευματικής οικοδομής, παρέχονται σε όλες αυτές τις ομάδες με τη λειτουργία θρησκευτικών κατασκηνώσεων σε ενοριακό, περιφερειακό ή μητροπολιτικό επίπεδο.

Ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος και τα μέλη της Ιεράς Συνόδου παρακολουθούν τις εργασίες συνεδρίου της Παγκύπριας Ένωσης Θεολόγων.

Κατασκήνωση της Ιεράς Αρχιεπισκοπής στον Άγιο Νικόλαο της Στέγης. Στους χώρους της η πνευματική οικοδομή και η υγιής ψυχαγωγία συνδυάζονται άριστα.

Η προσηλυτιστική δράση διάφορων αιρετικών δεν αφήνει αδιάφορη την Εκκλησία. Ο αντιαιρετικός αγώνας διεξάγεται κυρίως με τη διοργάνωση αντιαιρετικών σεμιναρίων που αποσκοπούν στην κατάρτιση των πιστών και ιδίως των κληρικών και με την έκδοση και κυκλοφορία αντιαιρετικών φυλλαδίων και βιβλίων. Πρόσφατα έχει δημιουργηθεί συντονιστική επιτροπή για την αντιμετώπιση των αιρέσεων και της παραθρησκείας. Σ' αυτή συμμετέχουν αντιπρόσωποι όλων των Μητροπόλεων ενώ προεδρεύει μέλος της Ιεράς Συνόδου.

Ανταποκρινόμενη στα αιτήματα των καιρών, η Εκκλησία της Κύπρου έχει εντάξει στο πλαίσιο της δράσης της για την πνευματική οικοδομή των πιστών σύγχρονα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας. Στα πρώτα περιλαμβάνονται, πέρα από το επίσημο περιοδικό «Απόστολος Βαρνάβας», το περιοδικό «Πνευματική Έπαλξη» της Αρχιεπισκοπής, ο «Εκκλησιαστικός Κήρυκας» της Μητροπόλεως Κιτίου, το «Προς το Φως» της Μητρόπολης Μόρφου, αλλά και τακτικές ή έκτακτες εκδόσεις διαφόρων ενοριών και ιερών μονών. Στο χώρο του ηλεκτρονικού τύπου η Εκκλησία μας εισήλθε το 1992 με την ίδρυση και λειτουργία του ραδιοτηλεοπτικού σταθμού «Ο Λόγος». Ραδιοφωνικοί σταθμοί με εκκλησιαστικό πρόγραμμα λειτουργούν με πρωτοβουλία ιερέων αλλά και ευλαβών λαϊκών σε πολλές περιοχές της νήσου.

Φιλανθρωπία – Κοινωνική δράση

Η Εκκλησία της Κύπρου κατά τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα μας δεν έχει να επιδείξει μόνο πλούσια πνευματική δράση αλλά και έντονο φιλανθρωπικό και κοινωνικό έργο αντάξιο της μακραίωνης παράδοσης της. Το μέγεθος αυτού του έργου μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα αν ληφθούν υπόψη οι συνθήκες κάτω από τις οποίες έζησε και ζει η πατρίδα μας μετά το 1960.

Οι περιπτώσεις αναξιοπαθούντων συμπατριωτών μας που καταφεύγουν στην Ιερά Αρχιεπισκοπή, στις Μητροπόλεις, στους ενοριακούς ναούς και στα μοναστήρια, για να ζητήσουν την συμπαράσταση και αρωγή της Εκκλησίας είναι φαινόμενο καθημερινό. Σ' αυτούς τους χώρους οι εμπειρίστατοι συνάνθρωποι μας αισθάνονται όχι μόνο την έμπρακτη βοήθεια της Εκκλησίας αλλά και το προσωπικό ενδιαφέρον των αρχιερέων και των άλλων κληρικών όπως και των μελών των Χριστιανικών Συνδέσμων και των Φιλοπτώχων Αδελφοτήτων των ενοριών μας. Τα ποσά που δαπανού-

Το κτίριο του ραδιοηλεκτρονικού σταθμού «Ο Λόγος» στον Αρχάγγελο.

*Το «Μέλαθρον Ευγηρίας» στη Λευκωσία.
Ένα από τα πολλά φιλανθρωπικά ιδρύματα της Εκκλησίας μας.*

νται κάθε χρόνο για την οικονομική ενίσχυση των αναξιοπαθούντων, απόρων, φοιτητών, οικογενειών φυλακισμένων κ.ά. είναι χωρίς αμφιβολία πολύ μεγάλα.

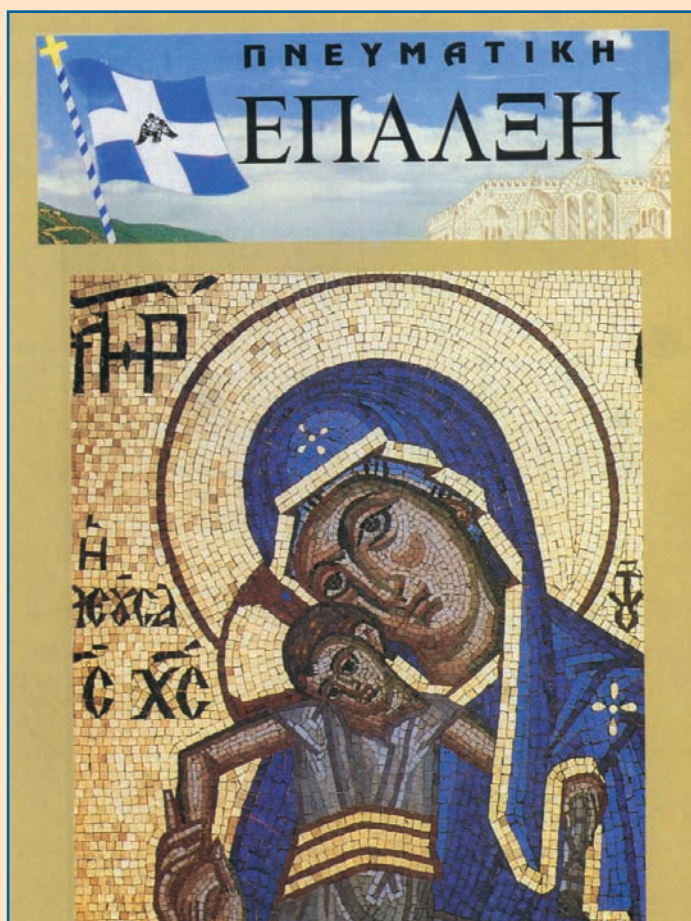
Η Εκκλησία μας δεν υστερεί και στον τομέα της οργανωμένης κοινωνικής πρόνοιας, αφού πολλά φιλανθρωπικά ιδρύματα έχουν δημιουργηθεί και λειτουργούν με δικές της δαπάνες. Γηροκομεία, μαθητικές εστίες, παιδικοί σταθμοί και ορφανοτροφεία σε διάφορες πόλεις και χωριά της πατρίδας μας αποτελούν έμπρακτα δείγματα της κοινωνικής δράσης της Αρχιεπισκοπής και των Μητροπόλεων αλλά και των ενοριών και των ιερών μονών. Το «Μέλαθρον Ευγηρίας» και ο παιδικός σταθμός «Μάνα» της Ιεράς Αρχιεπισκοπής, το «Ίδρυμα Υποτροφιών Κατηχητικών Σχολείων» της Μητροπόλεως Κιτίου και το «Ταμείο Αγάπης» της Μητρόπολης Λεμεσού είναι μερικά γνωστά παραδείγματα. Σε αρκετά επίσης κρατικά ή ιδιωτικά ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας προεδρεύουν επίσκοποι ή άλλοι εκπρόσωποι της Εκκλησίας.

Η έξαρση στην εποχή μας διαφόρων ασθενειών και η εμφάνιση νέων, αλλά και τα έντονα κοινωνικά προβλήματα δεν αφήνουν αδιάφορη την Εκκλησία η οποία στο ζήτημα της αντιμετώπισης αυτών των καταστάσεων πρωτοπορεί. Ασθενείς με Έιτς, όπως και τα μέλη των οικογενειών τους, στηρίζονται ηθικά και υλικά από την Εκκλησία. Η Μονή Κύκκου έχει δαπανήσει σημαντικά ποσά για τον ιατρικό εξοπλισμό του Μεταμοσχευτικού Κέντρου αλλά και των νοσοκομείων της Λευκωσίας, του Πεδουλά και της Παναγιάς.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον επιδεικνύεται από πλευράς Εκκλησίας και για το ζήτημα της καταπολέμησης των ναρκωτικών, η χρήση των οποίων έχει εξαπλωθεί επικίνδυνα και στην πατρίδα μας. Στον αγώνα κατά των ναρκωτικών πρωτοστατούν ο Μητροπολίτης Κιτίου που προεδρεύει του «Κέντρου Ενημέρωσης δια τα Ναρκωτικά και Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων» (Κ.Ε.Ν.Θ.Ε.Α) και ο ηγούμενος της Μονής Μαχαιρά. Μάλιστα με πρωτοβουλία του ηγουμένου της Μονής Μαχαιρά και ευπόρων συμπατριωτών μας έχει ανεγερθεί, σε έκταση που παραχώρησε η Μονή, το πρωτοποριακό για τα κυπριακά και διεθνή δεδομένα ίδρυμα «Αγία Σκέπη», που σκοπεύει στην αποτοξίνωση και κοινωνική επανένταξη εξαρτημένων από τα ναρκωτικά ατόμων.

*Το κτίριο της Αγίας Σκέπης στο Φιλάνι.
Δείγμα του μεγάλου κοινωνικού έργου της Εκκλησίας μας.*

Το περιοδικό "Πνευματική Έπαλξη" της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου

Παιδεία – τέχνες – πολιτισμός

Ο Ελληνοχριστιανικός χαρακτήρας της μετά το 1960 παρεχόμενης από το Κυπριακό κράτος εκπαίδευσης, όπως και η σημαντική πρόοδος που παρατηρήθηκε στον τομέα αυτό, φέρουν αναμφισβήτητα τη σφραγίδα του πρώτου Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και Προκαθήμενου της Εκκλησίας μας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.

Στο διάστημα των τεσσάρων περίπου δεκαετιών που έχουν περάσει, η Κυπριακή Εκκλησία εργάστηκε με συνέπεια, και σε συνεργασία με την Κυβέρνηση, για την διατήρηση του χαρακτήρα και την ευόδωση των στόχων της εκπαίδευσης. Η συμβολή της βεβαίως ήταν και είναι έμπρακτη και δεν εξαντλείται στο επίπεδο της ηθικής συμπαράστασης. Πολλά σχολεία στις πόλεις και στην ύπαιθρο της νήσου έχουν κτιστεί σε εκκλησιαστικές εκτάσεις ενώ σημαντικά ποσά έχουν δαπανηθεί από εκκλησιαστικούς φορείς για την ανέγερση, την επέκταση και τον εξοπλισμό σχολικών μονάδων και για τη δημιουργία ή τον εμπλουτισμό βιβλιοθηκών, κέντρων ηλεκτρονικών υπολογιστών και εργαστηρίων σε διάφορα εκπαιδευτήρια. Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι η Ιερά Μονή Κύκκου ανήγειρε σε δικές της εκτάσεις και με δικά της χρήματα το Γυμνάσιο Αρρένων Κύκκου (1961) και το Γυμνάσιο Θηλέων Κύκκου (1964), χάρισε μεγάλες εκτάσεις σε διάφορες κοινότητες για την ανέγερση δημοτικών σχολείων, ανέλαβε τις δαπάνες για την ανέγερση διαφόρων εγκαταστάσεων, όπως η αίθουσα τελετών του Λυκείου Κύκκου στην Πάφο, και δημιούργησε κέντρα ηλεκτρονικών υπολογιστών στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, στο Λύκειο Κύκκου Α' κ.ά. Για την προσφορά της στη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων στην Κύπρο η Μονή τιμήθηκε το 1971 με χρυσό μετάλλιο από την Ακαδημία Αθηνών.

Σημαντικότερη είναι η συμβολή της Κυπριακής Εκκλησίας και στον πέραν της εκπαίδευσης ευρύτερο πολιτιστικό χώρο. Είναι χαρακτηριστικό ότι η μεγαλύτερη βιβλιοθήκη της Κύπρου, αυτή της Φανερωμένης, ιδρύθηκε και συντηρείται από την Εκκλησία, ενώ άλλες αξιόλογες βιβλιοθήκες όπως αυτές των Μονών Κύκκου και Αγίου Νεοφύτου, του ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και του Κέντρου Μελετών της Μονής Κύκκου στον Αρχάγγελο λειτουργούν με δαπάνες της Εκκλησίας. Στις βιβλιοθήκες αυτές φυλάγονται χειρόγραφα, αρχεία εγγράφων, παλαιύτα βιβλία και νέες εκδόσεις όπως και παλαιά και σύγχρονα περιοδικά και εφημερίδες. Η προσφορά των εκκλησιαστικών βιβλιοθηκών αλλά και των πολιτιστικών

Το Α' Λύκειο Κύκκου στη Λευκωσία. Δείγμα της μεγάλης προσφοράς της Ιεράς Μονής Κύκκου στην παιδεία της Κύπρου

Η βιβλιοθήκη του Πολιτιστικού Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'

κέντρων που λειτουργούν σε διάφορες μητροπόλεις, μονές ή και ενορίες είναι πολυδιάστατη. Στις αίθουσες τελετών τους πραγματοποιούνται υψηλού επιπέδου συνέδρια τα θέματα των οποίων δεν είναι μόνο θεολογικά αλλά αφορούν την ιστορία της Εκκλησίας και της πατρίδας μας, τον πολιτισμό μας, την τέχνη, τη φιλοσοφία και κάθε τομέα επιστημονικής δραστηριότητας. Αξιόλογη είναι και η εκδοτική δραστηριότητα των ιδρυμάτων αυτών όπως του Πολιτιστικού Κέντρου του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' που έχει αναλάβει, και έχει ολοκληρώσει σε μεγάλο βαθμό, το έργο της συγγραφής και έκδοσης της Ιστορίας της Κύπρου, και ιδίως του Κέντρου Μελετών της Μονής Κύκκου που έχει ήδη στο ενεργητικό του μεγάλο αριθμό εκδόσεων με κυπρολογικό, θεολογικό, μοναστηριολογικό ή άλλο περιεχόμενο.

Η σύγχρονη κατάσταση στον τομέα των εκκλησιαστικών τεχνών χαρακτηρίζεται κυρίως από την προσήλωση στα Βυζαντινά πρότυπα που συνιστούν την παράδοση μας. Οι εργασίες αναστήλωσης παλαιών ιερών μονών που ήταν εγκαταλελειμμένες, όπως του Αγίου Ηρακλειδίου, του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στον Αναλυόντα και του Αγίου Παντελεήμονα Αχεράς κατά το διάστημα 1963-1973, και του Αγίου Γεωργίου Μαυροβουνίου και της Μονής των Ιερέων πρόσφατα, ακολούθησαν πιστά την παράδοση αυτή. Αλλά και στους πολυάριθμους ναούς που κτίζονται στις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου ακολουθούνται οι ρυθμοί της βασιλικής ή της βασιλικής με τρούλλο έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η βυζαντινή μεγαλοπρέπεια που σε προηγούμενες περιόδους της ιστορίας μας είχε νοθευτεί με στοιχειά δυτικής αρχιτεκτονικής.

Ιδιαίτερη μέριμνα επιδεικνύεται από την Εκκλησία μας για την καλλιέργεια της Βυζαντινής ζωγραφικής αλλά και για τη συντήρηση και διαφύλαξη έργων της τέχνης αυτής. Σε αρκετές Μητροπόλεις και ιερές Μονές λειτουργούν αξιόλογα Βυζαντινά μουσεία, στα οποία εκτός από εικόνες φυλάγονται ιερά σκεύη, άμφια, χειρόγραφα κ.ά. Τα γνωστότερα από αυτά βρίσκονται στην Μονή Κύκκου, στο Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', στη Μητρόπολη Πάφου, στη Μονή Αγίου Νεοφύτου και στη Μονή Μαχαιρά. Το 1972 τέθηκε σε λειτουργία στη Μονή Αγίου Σπυριδώνος Τριμυθούντος, Κέντρο Συντήρησης Χειρογράφων και Εικόνων το οποίο όμως καταλήφθηκε και συλήθηκε από τους Τούρκους το 1974. Τέτοια κέντρα λειτουργούν σήμερα στην Ιερά Αρχιεπισκοπή, στη Μονή Χρυσοροϊατίσσης και στη Μονή Κύκκου. Η τέχνη της αγιογραφίας διδάσκεται δωρεάν από

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος Α΄

Πρωτοπόρος στην προσπάθεια για την πνευματική αναγέννηση του λαού μας και ακούραστος στον αγώνα για την εθνική δικαίωση της Κύπρου

ειδικούς σε τμήματα που λειτουργούν με την φροντίδα της Αρχιεπισκοπής και των Μητροπόλεων. Παράλληλα καταξιωμένοι αγιογράφοι, όπως ο μοναχός Καλλίνικος Σταυροβουνιώτης, μεταλαμπαδεύουν στους ενδιαφερόμενους τις εμπειρίες που έχουν αποκτήσει στο Άγιον Όρος ή σε άλλα κέντρα Βυζαντινού πολιτισμού.

Η Εκκλησία της Κύπρου ως σύνολο και προσωπικά ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος έχουν καταβάλει μετά το 1974 σημαντικές προσπάθειες για την επιστροφή θησαυρών της Βυζαντινής πολιτιστικής μας κληρονομιάς που είχαν κλαπεί από Τούρκους και είχαν πουληθεί στο εξωτερικό. Με τη συμπαράσταση της Κυπριακής Κυβέρνησης, επιφανών συμπατριωτών μας αλλά και πολιτιστικά ευαισθητοποιημένων αλλοδαπών, έχουν επανέλθει στην κυριότητα της Εκκλησίας μας μέρος των ψηφιδωτών της Κανακαριάς και εικόνες από τον Αντιφωνητή, τον Άγιο Ευφημιανό και άλλους κατεχόμενους ναούς και μοναστήρια.

Ιδιαίτερη άνθηση γνωρίζει στις μέρες μας και η Βυζαντινή Μουσική. Για την καλλιέργεια της τέχνης αυτής κατέβαλαν προσωπικές προσπάθειες τόσο ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος όσο και ο διάδοχος του Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος. Σχολές Βυζαντινής Μουσικής, στις οποίες παραδίδονται δωρεάν μαθήματα, λειτουργούν σήμερα σε όλες τις Μητροπόλεις αλλά και σε πολλές μονές και σε αρκετά ενοριακά πνευματικά κέντρα. Στη διάδοση της τέχνης αυτής συντελούν τα μέγιστα και οι μεταδιδόμενες από τους εκκλησιαστικούς ραδιοσταθμούς, υμνολογικού περιεχομένου εκπομπές.

Μοναχισμός

Η περίοδος των πρώτων μετά το 1960 χρόνων δεν μπορεί να χαρακτηριστεί σαν μια από τις καλύτερες για τον Κυπριακό μοναχισμό. Το αντιπνευματικό, κοσμικό και υλιστικό πνεύμα της μεταπολεμικής περιόδου είχε, όπως και στον υπόλοιπο Ελληνικό χώρο, δημιουργήσει αρνητικές διαθέσεις απέναντι στο μοναχισμό, που ήταν ορατές τόσο στο Άγιον Όρος όσο και στα άλλα μοναστικά κέντρα. Τα επανδρωμένα μοναστήρια της Κύπρου πριν από το 1970 δεν ήταν πάρα πολλά και οι αδελφότητες τους αποτελούνταν από λίγους μοναχούς. Σημαντική προσπάθεια ανασύστασης αρκετών διαλελυμένων μονών καταβλήθηκε λίγο πριν από το 1974 από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Η Τουρκική εισβολή όμως δεν επέτρεψε τη συνέχισή της.

Η αδελφότητα της Μονής Σταυροβουνίου στην τράπεζα. Ο Κυπριακός μοναχισμός βρίσκεται σε πορεία ανάπτυξης

Κουρά Μεγαλόσχημου Μοναχού. Νέο αίμα στα μοναστήρια μας

Η πορεία αναγέννησης του Κυπριακού μοναχισμού άρχισε κατά τα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας και συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Η αγάπη με την οποία αγκάλιασε τα μοναστήρια ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος αλλά και οι Ιεράρχες γενικότερα, έχει δημιουργήσει θετικό κλίμα όσον αφορά την εγκατάσταση φιλομόναχων Κυπρίων σε μονές της πατρίδας μας. Σ' αυτό συνετέλεσε και η άφιξη στο νησί μας εμπειρών μοναχών από μονές του εξωτερικού και ιδίως του Αγίου Όρους. Ανδρικές μονές όπως αυτές του Κύκκου, του Μαχαιρά, του Σταυροβουνίου, του Αγίου Νεοφύτου, του Μαυροβουνίου και της Τροοδίτισσας και γυναικείες, όπως του Αγίου Ηρακλειδίου, της Θεοτόκου, του Αγίου Μηνά, του Αγίου Παντελεήμονα Αχεράς και της Σφαλαγγιώτισσας έχουν καταστεί κέντρα πνευματικού ανεφοδιασμού που δίδουν τη ζωντανή μαρτυρία της Ορθοδοξίας. Οι μονές αυτές με τη συγγραφική και κηρυκτική δραστηριότητα των μελών τους, τις λατρευτικές ευκαιρίες που παρέχουν, με την φιλοξενία, την κοινωνική και πολιτιστική τους δράση αποτελούν σίγουρα ελπίδα και εγγύηση για το μέλλον της Εκκλησίας και του τόπου μας. Σημαντικός αριθμός Κυπρίων μοναχών και μοναζουσών εγκαταβιούν σε μονές εκτός Κύπρου. Ισχυρή Κυπριακή παρουσία υπάρχει στην Μονή Βατοπαιδίου και σε άλλες μονές του Αγίου Όρους.

Σχέσεις με τον υπόλοιπο Χριστιανικό κόσμο.

Η παράδοση θέλει την αυτοκέφαλη Εκκλησία της Κύπρου να πρωτοστατεί στην ανάπτυξη αρμονικών σχέσεων με τις άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες αλλά και με τον υπόλοιπο Χριστιανικό κόσμο. Αυτή η παράδοση συνεχίστηκε και κατά την μετά το 1960 περίοδο. Σ' αυτό συνετέλεσε ιδιαίτερα η προσωπικότητα, η διπλή ιδιότητα και οι διεθνείς διασυνδέσεις του Αρχιεπισκόπου και Προέδρου της Δημοκρατίας Μακαρίου Γ'.

Οι σχέσεις με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και τον υπόλοιπο Ορθόδοξο κόσμο ήταν και παραμένουν άριστες. Αυτό αποδεικνύει η παρουσία της Εκκλησίας μας στην Α' Πανορθόδοξη Διάσκεψη της Ρόδου (1961) αλλά και η ενεργός συμμετοχή της σε όλες τις προσπάθειες που έγιναν και γίνονται προς την κατεύθυνση της σύγκλησης της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδοξίας. Παράλληλα η Κυπριακή Εκκλησία, σε ένδειξη αγάπης και αλληλεγγύης, ενισχύει κατά καιρούς, υλικά και ηθικά, δοκιμαζόμενους Ορθόδοξους λαούς όπως αυτοί της Σερβίας, της Βουλγαρίας, της Ρωσίας και της Αλβανίας. Συνδράμει ακόμη ουσιαστικά στις προσπάθειες

«Το Θεολογικόν τούτο Σεμινάριον, θα βοηθήσει του Αφρικανούς αδελφούς μας εις την οδόν τού Θεού και εις την αναζήτησιν της Χριστιανικής αρετής και αγάπης. Με τας ευλογίας τού Παντοδύναμου Θεού ιδρύομεν κέντρον, από το οποίον οι ιεραπόστολοι του Χριστού θα διαδώσουν τον λόγον του Κυρίου εις την περιοχὴν αὐτὴν του κόσμου και θα ενσταλάξουν την παρήγορον χαράν του Ευαγγελίου εις τας καρδίας των προσφιλῶν Αφρικανῶν αδελφῶν μας.»

Απόσπασμα από συνέντευξη του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου που αναφέρεται στην ίδρυση Ιερατικής Σχολῆς στην Κένυα

για την διατήρηση της Ορθόδοξης παρουσίας σε περιοχές, όπως οι Άγιοι Τόποι και η Αίγυπτος στις οποίες κυριαρχούν αντιχριστιανικές δυνάμεις. Έχοντας τη σύμφωνη γνώμη του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ανέλαβε μεγάλη ιεραποστολική προσπάθεια στην Ανατολική Αφρική. Εκτός από τη χρηματοδότηση της προσπάθειας και την ενίσχυσή της με άψυχο αλλά και έμπυχο υλικό μετέβη και ο ίδιος στην Κένυα το Μάρτιο του 1971 και βάπτισε περίπου 5.000 ιθαγενείς. Κοντά στην πρωτεύουσα της χώρας Ναϊρόμπι ο Μακάριος θεμελίωσε Ιερατική Σχολή η οποία κτίστηκε με δαπάνες της Αρχιεπισκοπής Κύπρου και τέθηκε σε λειτουργία το 1982. Με χρήματα επίσης της Αρχιεπισκοπής κτίστηκαν δίπλα από τη Σχολή το μέγαρο της Μητροπόλεως Ειρηνουπόλεως, ναός και Τεχνική και Επαγγελματική Σχολή. Η οικονομική στήριξη των ιδρυμάτων αυτών συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Η Εκκλησία μας συμμετέχει ενεργά στις δραστηριότητες του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών (Π.Σ.Ε.), του οποίου είναι και ιδρυτικό μέλος. Καταθέτει έτσι τη δική της μαρτυρία στο διάλογο με τις ετερόδοξες χριστιανικές ομολογίες συμβάλλοντας προς την κατεύθυνση της άρσης των διαφορών που υπάρχουν ανάμεσα στους Χριστιανούς. Συμμετέχει επίσης στο Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών και στο Συμβούλιο Εκκλησιών Μέσης Ανατολής. Για την καλύτερη οργάνωση της συμμετοχής της Εκκλησίας μας στους διεκκλησιαστικούς και άλλους διαλόγους έχει συσταθεί με απόφαση της Ιεράς Συνόδου, σχετικό Γραφείο, του οποίου προϊστάται ο Θεοφιλέστατος Χωρεπίσκοπος Τριμυθούντος Βασίλειος. Πολλά από τα συνέδρια αυτά, όπως και συναντήσεις Χριστιανών που ανήκουν σε διάφορες ομολογίες, πραγματοποιούνται στο Κέντρο Συνδιασκέψεων Αγίας Νάπας που βρίσκεται σε χώρο της ομώνυμης παλαιάς Μονής και έχει παραχωρηθεί για το σκοπό αυτό από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου.

Άποψη του παλιού μοναστηριού της Αγίας Νάπας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Πηγές

Κατάστιχα και έγγραφα από το Αρχείο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου

B. Βοηθήματα

ΑΓΑΘΩΝΟΣ Π., Ο Άγιος Λάζαρος ο Τετραήμερος, Λευκωσία 1997.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Αρχιμ., Ιερά Μονή Σταυροβουνίου, Κύπρος 1987.

ALASTOS D., Cyprus in History, London 1955.

AMANTOY K., Σύντομος Ιστορία της Κύπρου, Αθήναι 1956.

ΒΑΓΕΝΑ Κ.Θ., Χρονικά της Κύπρου, Αγώνες των Κυπρίων για την Ελευθερία, Αθήναι 1954.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ ΚΛ., Ιστορία της Κύπρου, Λευκωσία 1978.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Αρχιμ., Ορθόδοξος Μοναχισμός και Άγιον Όρος, Άγιον Όρος 1983.

GUNNIS R, Historic Cyprus, Λονδίνο 1936.

ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Π., Η εν Κύπρω Εκκλησιαστική Κρίσις από Ειρηνοποιού Σκοπιάς Θεωρουμένη, Λευκωσία 1974.

ΕΓΓΛΕΖΑΚΗ Β., Είκοσι Μελέται δια την Εκκλησίαν της Κύπρου, Αθήναι 1996.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ, Ο Καταστατικός Χάρτης της Αγιωτάτης Εκκλησίας της Κύπρου, Λευκωσία 1979.

ΖΑΝΝΕΤΟΥ Φ., Η Κύπρος εις τον Αιώνα της Παλιγγενεσίας 1821–1930, Αθήνησιν 1930.

JEFFERY G., A Description of the Historic Monuments of Cyprus, Λευκωσία 1918.

ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄,

Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄, τόμ. Α΄ (1948–1954), Λευκωσία 1991,

“ “ “ τόμ. Β΄ (1955–1957), Λευκωσία 1992,

“ “ “ Εκκλησιαστικά – Κοινωνικά, τόμ. Α΄, Λευκωσία 1997.

ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, Ημερολόγιον Εκκλησίας Κύπρου – Τυπική Διάταξις Ακολουθιών, Λευκωσία 1997.

ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, Υπόμνημα της Ιεράς Συνόδου Κύπρου προς την Αγιωτάτην Αντιπροσωπείαν των Πατριαρχών περί του Αρχιεπισκοπικού Ζητήματος, εν Λευκωσία 1907.

ΙΩΑΝΝΙΔΗ ΚΛ., Εκκλησία Κύπρου, Κύπρος 1997.

ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ Β. Αρχιμ., Η Σύνοδος της Κωνσταντινουπόλεως του 879–880 είναι Οικουμενική Σύνοδος; Λευκωσία 1991.

ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ Μ.Κ., Κύπρος, Αθήναι 1954.

ΚΑΡΑΤΖΑ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ Σ., Κύπρος, Λευκωσία 1974.

ΚΛΗΡΙΔΗ Ν., Εγχειρίδιον Ιστορίας της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου, Λευκωσία 1956.

“ “ , Μοναστήρια εν Κύπρω, Λευκωσία 1958.

ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑ Κ., Η Προσφορά της Ιεράς Μονής Κύκκου στην Παιδεία, Αθήνα 1996.

ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑ Κ. – ΘΕΟΧΑΡΙΔΗ Ι., Ιεράς Μονής Κύκκου Εγκόλπιον, Λευκωσία 1995.

- ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία 1960.
- ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ Αρχ., Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου, Έκδοση Β, Λευκωσία 1902.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ Α.Κ., Η Αγγλική Κατοχή της Κύπρου του 1878, Λευκωσία 1930.
- ΛΥΜΠΟΥΡΙΔΗ Α.Χ., Η Αγγλοκρατία στην Κύπρο από της κατοχής μέχρι του τέλους του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, τόμ. Α΄-Β΄, Λευκωσία 1985-1986.
- ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄ Αρχιεπισκόπου Κύπρου, Κύπρος, η Αγία Νήσος, Αθήναι 1968.
- ΜΕΡΑΚΛΗ Χρ. Α., Ο Βίος και τα Έργα του Αγίου Νεοφύτου, Λευκωσία 1976.
- ΜΙΚΛΟΣΙΧ F. – MULLER J., Acta et Diplomata Graeca, Τόμος III, Βιέννη 1865.
- ΜΙΤΣΙΔΗ Α., Α΄ Η εν Κύπρω Εκκλησιαστική Κρίσις (2 Μαρτίου 1972-2 Μαΐου 1973) – Β΄ Η εν Λευκωσία Μείζων και Υπερτελής Σύνοδος (5 και 6 Απριλίου 1982), Λευκωσία 1982.
- “ “, Η Εκλογή του Αρχιεπισκόπου Κύπρου ως Προέδρου της Κυπριακής Πολιτείας από Απόψεως Αγιογραφικής, Κανονικής και Ιστορικής, Λευκωσία 1973.
- “ “, Σύντομη Ιστορία της Εκκλησίας της Κύπρου, Λευκωσία 1962.
- ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ Σ. Αρχιμ., Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας, Λάρνακα 1992.
- ΜΥΡΙΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Ι. Κ., Η Παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946, Λεμεσός 1946.
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Χρ., Οι απαρχές του Χριστιανισμού στην Κύπρο, Έκδοση Γ΄, Πάφος 1996.
- ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ Α. – ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ Κ., Ιστορία της Κύπρου, Μεσαιωνική-Νεότερη (1192-1974), Λευκωσία 1992.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΘ., Σύντομος Ιστορία της Εκκλησίας της Κύπρου, Λευκωσία 1962.
- “ “, – Η Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη εν Κύπρω κατά τα έτη 1967-1968, Λευκωσία 1970.
- “ “, – Ιερά Μητρόπολη Πάφου, Ιστορία και Τέχνη, Λευκωσία 1969.
- “ “, – Ο Άγιος Αυξίβιος, Λευκωσία – Κύπρος, 1969.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Θ., Ιστορία της Κύπρου, τόμ. Δ΄, Λευκωσία 1995.
- ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ Κ. Χ., Περί την Διοικητικήν Οργάνωσιν της Εκκλησίας της Κύπρου, Θεσσαλονίκη 1981.
- ΠΑΥΛΙΔΗ Α., Ιστορία της Νήσου Κύπρου, τόμ. Γ΄ (1192-1571), Λευκωσία 1992.
- “ “, Ιστορία της Νήσου Κύπρου, τόμ. Δ΄ (1571-1964), Λευκωσία 1993.
- ΠΕΡΙΣΤΙΑΝΗ Ι., Γενική Ιστορία της Νήσου Κύπρου, Λευκωσία 1910.
- ΣΑΘΑ Κ., Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τόμ. Β΄, Αθήναι 1873.
- ΣΤΑΥΡΟΒΟΥΝΙΩΤΗ Κ. Μον., Η Τεχνική της Αγιογραφίας, Λευκωσία 1996.
- ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Α., Αι Περιηγήσεις του Ρώσσου Μοναχού Βασ. Βάρσκυ εν Κύπρω, Λευκωσία 1957.
- ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Α. – ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ J., The Painted Churches of Cyprus, Λονδίνο 1985.
- ΤΗΛΛΥΡΙΔΗ Α., Ο Μακάριος ως Εκκλησιαστικός Ηγέτης, Λευκωσία 1993.

- ΤΣΙΚΝΟΠΟΥΛΟΥ Ι., Ιστορία της Εκκλησίας της Πάφου, Λευκωσία 1971.
- ΦΙΛΙΠΠΟΥ Γ., Ειδήσεις Ιστορικά περί της Εκκλησίας Κύπρου, Λευκωσία 1975.
- ΦΙΛΙΠΠΟΥ Λ., Η Εκκλησία της Κύπρου επί Τουρκοκρατίας, Λευκωσία 1975.
- “ “ , Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας (1571–1878), Τόμος Α–Β, Λευκωσία 1930.
- “ “ , Ο Άγιος Πανάρετος Επίσκοπος Πάφου, Κύπρος 1936.
- ΦΡΑΓΚΟΥΔΗ Σ.Γ., Ιστορία του Αρχιεπισκοπικού Ζητήματος (1900–1910), εν Αλεξανδρεία 1911.
- ΦΩΤΙΟΥ Στ. – ΕΥΘΥΜΙΟΥ Γ., Η Εκκλησία της Κύπρου, Λευκωσία 1980.
- ΧΑΚΚΕΤ Ι., Ιστορία της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου, μετάφραση Παπαϊωάννου Χ., εν Αθήναις 1923.
- ΧΑΣΙΩΤΗ Ι. Κ., Ισπανικά Έγγραφα της Κυπριακής Ιστορίας (ΙΣΤ'–ΙΖ' αι.), Λευκωσία 1972.
- ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Κ., Ιστορία της Κύπρου, Λευκωσία 1978.